

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**Zhao Rugua'nın Zhufanzhi Adlı Eserine Göre XII-XIII. Yüzyılda
Orta Doğu Kentleri ve Ticari Emtia**

Yüksek Lisans Tezi

Shan-Ju LIN

Ankara-2015

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI**

**Zhao Rugua'nın Zhufan Zhi Adlı Eserine Göre XII-XIII. Yüzyılda
Orta Doğu Kentleri ve Ticari Emtia**

Yüksek Lisans Tezi

Shan-Ju LIN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Hatice ORUÇ

Ankara-2015

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

Zhao Rugua'nın Zhufanzhi Adlı Eserine Göre 12-13. Yüzyılda Ortadoğu Kentleri Ve
Ticari Emtia

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hatice ORUÇ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı İmzası

Prof. Dr. Altan SETİN

Doç. Dr. Hatice ORUÇ H. Oruç

Yrd. Doç. Dr. Gürhan Kızılen

Tez Sınavı Tarihi 26/05/2015

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....
İmzası
.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	4
GİRİŞ	6
ZHAO RUGUA’NIN ÖNSÖZÜ	30
BİRİNCİ BÖLÜM: ORTADOĞU KENTLERİ.....	33
1. <i>DAQİN GUO</i> (大秦國) BİLÂD-I ŞAM/SURİYE.....	34
2. <i>DASHİ GUO</i> (大食國) ARAPLAR/ARAPLAR ÜLKESİ	49
3. <i>MAJİA GUO</i> (麻嘉國) MEKKE.....	78
4. <i>CENGBA GUO</i> (層拔國) ZENGİBAR.....	81
5. <i>BİPALUO GUO</i> (弼琶囉國) BERBERA.....	84
6. <i>WUBA GUO</i> (勿拔國) SAHAR.....	89
7. <i>ZHONGLİ GUO</i> (中理國) SOMALİ.....	89
8. <i>WENGMAN GUO</i> (甕蠻國) UMAN	94
9. <i>JİSHİ GUO</i> (記施國) KİŞ ADASI.....	95
10. <i>BAIDA GUO</i> (白達國) BAĞDAT	97
11. <i>BİSİLUO GUO</i> (弼斯囉國) BASRA	101
12. <i>JİCİNİ GUO</i> (吉慈尼國) GAZNE.....	103
13. <i>WUSİLİ GUO</i> (勿廝離國) MUSUL	108
14. <i>LUMEİ GUO</i> (蘆眉國) RÛM (ANADOLU).....	110
15. <i>MULANPİ GUO</i> (木蘭皮國) MURÂBIT	113
16. <i>WUSİLİ GUO</i> (勿斯里國) MISIR	116
17. <i>EGENTUO GUO</i> (遏根陀國) İSKENDERİYE.....	119
18. <i>HAİSHANG ZAGUO</i> (海上雜國) DENİZDEKİ ÜLKELER	121
A) <i>Kunluncengqi Guo</i> (崑崙層期國) Pemba Adası ve Madagaskar.....	121
B) <i>Chabisha Guo</i> (茶弼沙國) Djabulsa, Güneşin Battığı Yer	123
C) <i>Sijialiye Guo</i> (斯加里野國) Sicilya.....	125
D) <i>Moqielie Guo</i> (默伽獵國) Fas (El-Mağribü'l-Aksâ)	126
İKİNCİ BÖLÜM: TİCARİ EMTİA	128
1. <i>RUXİANG</i> (乳香) AKGÜNLÜK.....	129

2. MOYAO (沒藥) MÜR	133
3. XIEJIE (血竭) KIRMIZI SAKIZ (EJDER KANI)	135
4. JINYANXIANG (金顏香) ASELBENT	137
5. SUHEXIANGYOU (蘇合香油) SIĞLA YAĞI	139
6. ANXIXIANG (安息香)	141
7. ZHIZIHUA (梔子花) GARDENYA ÇİÇEĞİ	145
8. QIANGWEISHUI (薔薇水) GÜL SUYU	146
9. DINGXIANG (丁香) KARANFİL	148
10. ROUDOUKOU (肉豆蔻) KÜÇÜK HİNDİSTAN CEVİZİ	148
11. MOSHIZI (沒石子) MAZI MEŞESİ	151
12. MUXIANG (木香) HİMALAYA ÇİÇEĞİ	152
13. AWEI (阿魏) ŞEYTANTERSİ	154
14. LUHUI (蘆薈) SARISABIR	156
15. SHANHUSHU (珊瑚樹) MERCAN (AĞACI)	157
16. LIULI (琉璃) LÂCİVERT TAŞI/YARISAYDAM CAM	159
17. ZHENZHU (珍珠) İNCİ	162
18. XIANGYA (象牙) FİLDİŞİ	164
19. XIJIAO (犀角) GERGEDAN BOYNUZU	166
20. WANAQI (膾肭臍) MİSK KEDİSİ/FOK MERHEMİ	167
21. LONGXIAN (龍涎) AMBER	169
22. DAIMEI (瑇瑁) BAĞA	171
SONUÇ	173
ŞEHİRLER VE İTHAL-İHRAÇ ÜRÜNLERİNİ GÖSTERİR TABLO	179
TİCARİ EMTİA LİSTESİ-1	180
TİCARİ EMTİA LİSTESİ-2	181
KAYNAKÇA	182
Kaynak Eserler	182
Araştırma Eserleri	187
EKLER	198

Ek 1: Transkripsiyon Tablosu.....	199
Ek 2: Ölçü Birimleri Tablosu.....	205
Ek 3: Kaynak Metin	206

ÖNSÖZ

Çalışmamız, 1170-1231 yıllarında yaşayan bir devlet görevlisi Zhao Rugua'nın kaleme aldığı *Zhufanzhi (Chu-fan-chi, Yabancıların Tasviri)* isimli eserin, Ortadoğu kentleri ve bu kentlerde üretilen ticari meta hakkındaki kısımlarını incelemektedir. Söz konusu bu kısımlar ilk önce Türkçe'ye tercüme edilmiş, ardından, döneme ilişkin bilgi veren diğer kaynakların yardımı ile kritiğe tabi tutulmuştur.

Büyük oranda, Çin'e gelen tüccarların verdiği şifahi bilgilere dayanan eser, Ortaçağ Ortadoğu tarihi ile ilgili araştırmalara katkıda sağlar niteliktedir. Biz de bu eserin ilgili kısmını Türkçeleştirerek bu katkının Türk akademisine de teşmilini amaçlamış bulunuyoruz.

Bu çalışma münasebeti ile, öncelikle *Ankara Üniversitesi* ile *Tayvan National Chengchi Üniversitesi* arasında imzalanan akademik işbirliği protokolüne göre benim Ankara Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimi almamı kabul ettiği için Prof. Dr. Berahitdin ALBAYRAK'a ve Doç. Dr. Lan-Ya TSENG'e teşekkür ediyorum.

Yükseklisans ve lisans derslerine katıldığım Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI'ya, Prof. Dr. İlhan ERDEM'e, Doç. Dr. Hatice ORUÇ'a, Doç. Dr. Mustafa UYAR'a ve Prof. Dr. Damla DEMİRÖZÜ'ne Ortaçağ tarihine ilişkin bilgilerimi zenginleştirdikleri için şükranlarımı sunuyorum.

Tez konusu seçiminde, geliştirilmesinde ve konu ile ilgili çalışmalarda yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen tez danışmanlarım Sayın Doç. Dr. Mustafa UYAR'a ve Doç. Dr. Hatice ORUÇ'a teşekkürlerimi sunuyorum. Bu alanla ilgili öneri ve yardımlarından dolayı Sayın Prof. Dr. Ayşe ONAT'a, Yrd. Doç. Dr. Gürhan KIRİLEN'e, Chih-Yung Li'ye ve Shih-Chen Liu'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimdeki Farsça kaynaklar ile ilgili çalışmalarda bana yardım ettiği için Farsça hocam Manouchehr Ghorbani-Koshkaki'ye teşekkür ediyorum.

Her konuda bana sabırla yardımcı olan aileme ve dostlarıma desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizin sayenizde bu iki yıllık yoğun çalışma süresince uzun süren ve mutlulukla dolu bir yolculuk etmiş gibiyim; fakat elbette bu tez, yolculuğumun son durağı değil, güzel bir başlangıç noktasıdır...

SHAN-JU LİN

Ankara

GİRİŞ

XIV. yüzyılın başlarında Çin'e gelen İbn Battûta, Güney Song Hanedanlığı'ndan (1127–1279) beri Zeytûn'un dünyanın en büyük limanı olduğunu, burada yüzden fazla büyük gemi bulunduğunu ve küçük gemilerin de sayılamayacak kadar çok olduğunu kaydetmektedir. Batı dünyasına Asya ve Uzakdoğu'yu tanıtan Venedikli seyyah Marco Polo, bu şehrin dünyanın en büyük limanlarından biri olduğunu tasdik etmiştir. Ortaçağ'ın iki ünlü seyyahının eserlerinde bahsettiği Zeytûn Limanı'nın zenginliği tezimizin konusu olan Zhao Rugua'nın *Zhufanzhi* kitabında da gösterilmektedir.

Güney Song Hanedanlığı döneminde politik ve ekonomik durum, birbirine sıkıca bağlıdır. Hükümet bilhassa deniz ticaretine önem verirdi. İmparatorluğun kuzey hudutlarındaki düzenin sağlanması için devletin askerî giderleri arttırıldı. Devletin kuzey topraklarının Liao, Xixia ve Nüzhen devletlerinin eline geçmesi nedeniyle yerel vergiler hızla düştü ve karadan yapılan dış ticaret kesintiye uğradı. Çin, Doğu-Batı arasındaki sahil bölgeleri deniz ticaretinin kazançlı olduğunu anlamış ve buna büyük önem vermişti. Devletin başlıca gelirleri, deniz ticaretindeki ithalât vergisinden elde edilirdi. Hükümet, o dönemde deniz ticaretini canlandırmak amacıyla birçok tedbir aldı. Ayrıca Song Hanedanlığı'ndaki gemicilik tekniklerinin önceki dönemlere nazaran çok ilerlemesi de Çin deniz ticaretinin oldukça

gelişmesinin önemli bir sebebidir.¹

Güney Song Hanedanlığı'nda deniz ticaretine verilen önemin bir sonucu olarak gümrük nazırlıklarının sayısı artırılmıştır. Dış ticareti geliştirmek, yabancı tüccarları Çin'e çekmek, yabancı ürünlerin denetimini sağlamak ve gümrük vergisi toplamak bu nezaretlerin görevleri arasında idi. Bu dönemde güney doğu kıyılarındaki büyük liman kentlerinde toplam sekiz nezaret bulunmaktaydı.

Tezimizde, eserini ele aldığımız Zhao Rugua dönemin gümrük nazırlarından birisi idi. Zhao Rugua hem *Fujian Eyaleti Gümrük Nezareti* hem de *Zeytun Limanı Deniz Ticaret Nezareti* ile görevliydi.² Aşağıda kendisi ve eseri hakkında bilgi vereceğimiz Zhao, açık fikirli bir devlet adamı idi. Dönemin Çin yönetimine ticârî fayda sağlamak amacıyla, Çinli ve yabancı tüccarlar ile mülakat yaparak dikkatle

---

¹ Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi* (4. baskı), TTK Yay., Ankara 2007, s. 232-256; Weitang Wu, “Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi” (Zhao Rugua'nın Hayatı ve Eseri Zhufanzhi), *Zhejiang Academic Journal*, 1995, C. 5, s. 122; Shilong Li, “Shilun Zhongguo Gudai de Haiwai Maoyi” (Overseas Trade in Ancient China), *Journal of Henan University (Social Science)*, 2003, C. 43, S. 1, s. 17-18; Jin Yang, “Zhufanzhi Jiedu”, (Study on the “Zhu Fan Zhi”), *Journal of Hui Muslim Minority Studies*, 2007, C. 1, s. 16.

² Li, “Shilun Zhongguo Gudai de Haiwai Maoyi”, s. 18; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi (Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi)*, ed. Bowen Yang, Pekin 2008, s. 1-5.

seçtiği bilgilerle, bir anlamda coğrafi bir eser sayılan önemli bir ticaret raporu hazırlamıştır.³

Zhao Rugua ve Eseri

Zhao Rugua'nın, *Songshi*'de (*Song Tarihi*) biyografisi bulunmamaktadır. Ancak Song Hanedanı kroniğinin soy şeceresinden, Zhao Rugua'nın Song Hanedanlığı'nın ikinci Hükümdarı Taizong'un sekizinci kuşak torunu olan ve üçüncü Hükümdarı Zhengzong'un (M.S. 998-1023) kardeşi kral Shang'ın (Zhao Yuanfen) soyundan olduğu anlaşılmaktadır.

Zhao Rugua, 12 Nisan 1170 tarihinde Zhejiang Eyaleti'nin Taizhou İli Tiantai ilçesi'nde dünyaya gelmiştir. 21 yaşında girdiği sınavdan birinci olarak memuriyet hayatına başlamıştır. Bir süre katiplik yapmış, 1196 yılında girdiği bir diğer sınavı ise yine dereceyle geçmek suretiyle pek çok paye kazanmıştır. 1200 senesinde ise Tanzhou'daki Xiangtan İlçesi vali yardımcılığına getirilmiştir. 1205 senesinde Shaoxin İdaresi Denetim ve Ceza Katipliği görevini üstlenmiştir. Zhao Rugua bu ve benzeri pek çok üst düzey memuriyet görevinden sonra 1224 senesinde Fujian Eyaleti Gümrük Nazırı olarak atanmıştır. 1225 yılında ise bu görevine ilaveten Zeytun Limanı Deniz Ticaret Nazırlığı görevi verilmiştir. 1228 senesine kadar devam

---

³ Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi", s. 122-123.

ettirdiği bu görevleri esnasında, eseri için de gerekli bilgi ve malzemeyi toplama imkanı bulmuştur. Bu da söz konusu görevlendirme sürecinin onun meslek hayatının en önemli süreci olmasına neden olmuştur. 1228 senesinde saray tarafından özel olarak görevlendirilmiştir. Bu görevine ilaveten 1230 senesinde Zhejiang Eyaleti'ndeki mahkeme, ceza, denetim ve ziraat işleri nazırlığı da hükümdar tarafından kendisine verildi. Ancak Zhao Rugua hastalığı sebebiyle bu görevi üç defa reddetti. Bu görevin yerine, Çin'deki dört ünlü Tao tapınağından biri olan Huazhou (Sichuan) Eyaleti'ndeki Yuntai Tao Tapınağı Nazırlığını talep etti ve bu talebi onaylandı. Ertesi sene hükümdarın annesinin doğum günü kutlamaları vesilesiyle saraya tekrar çağrıldı. Şubat 1231 senesinde askerî, personel işleri, hizmet karşılığı toprak bağışı, unvan (devlet memuru ve subay atamaları ile hizmet karşılığı kişinin kendisine ya da ebeveynlerine soyluluk unvanı bağışı) ile ilgili bakanlığa getirildiyse de bir süre sonra hastalığı sebebiyle emekli olarak memleketine geri döndü. 12 Temmuz 1231'de, 62 yaşında burada vefat etti.⁴

---

⁴ Tuo Tuo, *Songshi (Song Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 231, s. 5292; 233, s. 6053; Friedrich Hirth, "Chao Ju-kua, a New Source of Mediaeval Geography", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS)*, 1896, (ns.) C. 28, S. 1, s. 76-78; Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi

Zhao Rugua, 1224-1228 tarihleri arasında devam eden Fujian Eyaleti ve Zeytun Limanı Deniz Ticareti Nazırlığı esnasında, *Zhufanzhi* başlıklı bir eser kaleme almıştır. Önsöz'ünde Zhao Rugua, Çin'de dış ticaret ile ilgili kısa bilgiler vermekte, eserin yazılma sebebini ve bilgileri edinme yollarını açıklamaktadır. Buna göre Çin'in yabancı halklar ile ticareti çok eskiye dayanmaktadır. Han Hanedanlığı'ndan (M.Ö. 202-220) itibaren Çin ile yabancı devlet arasında değerli hediyeler sürekli gelip gitmiştir. Tang döneminde (M.S. 618-907) ise gümrük nezareti sistemi kurulmuştur; bundan böyle düzenli ticaret yöntemleri yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Zhao Rugua, içinde yaşadığı dönemin hanedanından da övgü ile söz etmekte, Song Hanedanlığı döneminde birbiri ardına gelen bilge kişileri anmakta, beşerî ilişkilerin ve sözleşmelerin önem kazandığını yazmaktadır. Bu dönemde dış ticaret için Zeytun ve Kanton'da memurlar tahsis edilmiştir. Bunun amacı, halkı daha güçlü kılmak ve devlet işlerine yardım etmektir. Zhao Rugua, "ben bir emir ile buraya geldim" diyerek, Zeytun'daki gümrük nezaretine de bir gönderme yapmaktadır. Boş zamanlarında yabancıların hazırladığı haritaları incelemekte ve

---

Zhufanzhi", s. 121-122; Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 15. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 1-5; Jun Gu, "Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng" (Zhufanzhi Tercümesi: Bir Uluslararası Yapıt), *Shu Wu*, 2010, C. 2, s. 27.

dünya hakkında bilgi edinmektedir. Hakkında kayıt bulamadığı yer ve mevkileri Zeytun'a gelen yabancı tüccarlardan sormak suretiyle bilgi edinmiştir. Zhao Rugua, yabancı tüccarların ülkelerinin adlarını listelediğini, geleneklerini ve topraklarını kayda geçirdiğini, yol ve ulaşımını Çinceye çevirmek suretiyle dağlarında ve verimli alanlarında yetişen ürünlerini kaydettiğini belirtmektedir. Topladığı bilgileri bir değerlendirme süzgeçinden geçirdiği, “yanlış ve gereksiz bilgileri ayıklayıp gerçekleri bir araya getirerek *Zhufanzhi* adında bir kitap derledim” ifadesinden anlaşılmaktadır. Çin'e ithal edilen altın, fildişi, gergedan boynuzu, inci, buhur ve bağa gibi kıymetli ve nadir ürünlerin pek çoğunun bu eserde yer aldığı da Önsöz'de belirtilmektedir. Ayrıca eserin müellifi, antik Çin hakkında bir coğrafya ve mitoloji eseri olan *Shanhaijing* ve bir nevi ansiklopedi niteliği taşıyan *Bowuzhi*'den bahisle onlarda yazılan bir şeyi bilmemenin mahcubiyet sebebi olduğunu belirtmekte, bu şekilde bir anlamda kendisinin bu alandaki yetisini de ortaya koymaktadır.

Yaklaşık XIII. yüzyılın ortalarında Çinli Chen Zhensun tarafından yazılan açıklamalı bir bibliyografyada Zhao'nun eseri hakkında verilen bilgi ise şöyledir: “*Zhufanzhi* adlı eser iki bölüm içermekte olup Fujian Eyaleti Gümrük Nazırı Zhao Rugua tarafından yazılmıştır; yabancı ülkeler ve ihracatlarıyla ilgi bilgileri

kaydetmiştir.⁵ Bu kayıt da, çok kısa olmasına rağmen Zhao Rugua'nın yabancılar ve dış ticaretle ilgilendiğini yansıtmaktadır.

Friedrich Hirth ve William Woodwille Rockhill'in baskısında, son Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh'ın saltanatı (1242-1258) kanıt gösterilerek *Zhufanzhi*'nin 1242-1258 yılları aralarında yazıldığı öne sürülür. Fakat 1912 yılında Paul Pelliot'un yazdığı bir değerlendirme yazısına göre bu çıkarım yanlıştır. Pelliot, *Yifeng Cangshuji* adlı bir eserde Zhao'nun yukarıda bahsettiğimiz Önsöz'ünü bulmuştur. Zhao'nun Önsöz'ünün sonunda "Baoqing yönetim döneminin birinci yılı [1225] Eylül ayında *Fujian* Eyaleti Gümrük Nazırı Zhao Rugua" şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Feng Chengjun'un, Han Zhenhua'nın ve Yang Bowen'in baskıları da Pelliot'un bu fikrini desteklemektedirler.⁶ Hirth ve Rockhill'in kullandıkları nüshada,

---

⁵ Zhensun Chen, *Zhizhai Shulu Jieti (Critical Notes of the Upright Study Catalogue)*, Taipei 1978, C. 2, 8, s. 259; Wylie, *Notes on Chinese Literature*, s. 60; Endymion Porter Wilkinson, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013, s. 943; Rugua Zhao, *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi*, trans.&anno. Friedrich Hirth& William Woodwille Rockhill, St. Petersburg 1911, s. 35.

⁶ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 136-137, dipnot: 2; I. Bölüm, *BAİDAGUO* (白

sadece editör Li Tiaoyuan'ın Önsöz'ü, kentler ve emtia kısımları bulunur, Zhao'nun kendi Önsöz'ü bu nüshada yoktur. Bu nedenle Hirth ve Rockhill, Zhao'nun kitabının telif tarihini yanlış tahmin etmişlerdir.

Önsöz'de kendisinin de belirttiği üzere Zhao Rugua'nın eserinin öncelikli kaynağı yabancı tüccarlardır. Ülkeleri, gelenekleri, yolları ve ürünleri hakkında

---

達國) BAĞDAT bahsi, dipnot: 120; Paul Pelliot, “Zhufanzhi Yizhu Zhengwu” (*Zhufanzhi* Kitabının Değerlendirme Yazısı [“Chau Ju-kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi, traduit et annoté by Chau Ju-kua; Friedrich Hirth; W. W. Rockhill”, *TP*, 1912, Second Series C. 13, S. 3, s. 446-481.]), *Xiyu Nanhai Shidi Kaozheng Yicong (Batı Bölgeler ve Güney Çin Denizi Hakkında Tarihsel ve Coğrafi Metin Eleştirisinin Çevirisi Külliyyatı)*, çev. Chengjun Feng, Lanzhou 1990, C. 1, s. 109-110; Quansun Miao, *Yifeng Cangshuji (Yifeng Adlı Bir Kitap Koleksiyoncusunun Notları)*, ed. Ming Huang&Tongfu Yang, Shanghai 2007, s. 66-67; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)*, çev.&ed. Chengjun Feng, Taipei 1986, s. 1, 63, dipnot: 2; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Zhubu (Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler)*, çev.&ed. Zhenhua Han, Hongkong 2000, s. 220, dipnot: 2; Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 110-111, dipnot: 2.

bizzat onlardan sormak suretiyle bilgi edinmiştir. Dış ticaretle uğraşan yerli ve yabancı tüccarlardan elde ettiği bilgiler sayesinde, Zhao Rugua çok sayıda ülke ve bunların ürünlerine ilişkin o zamana kadar bilinmeyen bilgileri kaydetmiştir. Song Hanedanlığı'nın deniz ulaşımı ve ülkeler arasında dolaşan ticarî emtiayı incelemek açısından da bu eser son derece önemlidir.⁷

Zhao Rugua'nın eserinin kimi kısımları ise, amiri Zhou Qufei'nin *Lingwai Daida* isimli eserinden kelimesi kelimesine alıntıdır. Ancak Zhao Rugua, bu konudan hiç bahsetmez ya da Zhou'nun bu eserini zikr etmez. Bazen Zhou Qufei'nin yazılarından, kendisince de doğru olmadığı aşikâr alıntılar yapmaktadır. Zhao Rugua, çeşitli Çin hanedanlık kronikleri ve *Tongdian (Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı)* gibi diğer kaynakları da kullanmıştır.⁸

Uzun zaman Zhao Rugua'nın eseri *Zhufanzhi*, ulaşım ağı tarihi, yabancı toprakların tasvirini veren bir coğrafya kitabı olarak görülmüş; hem kitabın özelliği hem de müellifinin ticarî amacı göz ardı edilmişti. Oysa, *Zhufanzhi* sadece bir coğrafya kitabı olmayıp, aynı zamanda eski Çin'in dış ticaretini inceleyen ilk eser

---

⁷ Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 3.

⁸ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 36. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 3; Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 6. Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 19.

sayılır.⁹

Eser iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Çin ile deniz ticareti yapan ülkeler hakkında bilgi verilmektedir. Bu ülkeler birer birer, detaylı ve gerçekçi tanıtılmaktadır. Fiziki coğrafya açısından coğrafi mevkileri ve iklimi, beşerî coğrafya açısından ise yerli ürünleri, kültürü, gelenek, görenek ve yerel rivayetler kaydedilmektedir. Bu bölümdeki kentlerin rota, mesafe ve yönlerinde Zeytûn Limanı esas alınmıştır. Bölüm boyunca Asya'dan Afrika'ya, Ortadoğu'dan Avrupa'ya kadar toplam 58 kent veya ülkeyi kayda geçiren Zhao, XIII. yüzyılda medeniyetleri canlı bir şekilde tasvir etmektedir. Biz tezimizde, bu kent ve ülkelerin sadece Ortadoğu'da yer alan 21 tanesini incelemiş bulunuyoruz.

Zhao Rugua, bilhassa *Daqin* ve *Dashi* (Arap) ülkelerini detaylıca tasvir etmektedir. Çin'de Tang Hanedanlığı'ndan beri *Dashi* kentlerine sıklıkla elçi ve hediye gönderilmekte idi. Çin'e gelen *Dashi* elçilerinin çoğu Arap ve Sâsânî tüccarlarıdır. Bai Shouyi'nin incelemelerine göre Kaibao yönetim döneminin ilk yılından (968) Qiandao yönetim döneminin dördüncü yılına (1168) kadar *Dashi* Devleti Çin'e toplamda 48 defa elçi göndermiştir. Buna karşın *Zhufanzhi*'de *Dashi*'den elçi gönderilmesi hakkında, dokuz kadar kayıt vardır. Bu dönemde Arap

---

⁹ Wu, "Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi", s. 121-122.

ve Sâsânî imparatorlukları ile Çin arasında sıkı bir münasebet olduğu anlaşılmaktadır. Zhao Rugua da kitabında Müslüman yerleşimlerinden sık sık bahseder.¹⁰

Zhufanzhi adlı eserin birinci bölümündeki bazı ülkeler, yalnızca Çinli ve yabancı tüccarların sözlü bilgileri çerçevesinde yazılmıştır: Bu ülkeler *Cengba* (Zengibar), *Wuba* (Sahar), *Zhongli* (Somali), *Wengman* (Uman), *Jishi* (Kîş adası), *Bisiluo* (Basra), *Wusili* (Mısır), *Egentuo* (İskenderiye), *Chabisha* (Djabulsa, “Güneşin Battığı Yer”), *Sijialiyue* (Sicilya), ve *Moqielie* (Fas, el-Mağribü'l-Aksâ) gibi ülkelerdir.

Dashi (Araplar/Araplar ülkesi), *Bipaluo* (Berbera) ve *Jicini* (Gazne) gibi bazı yerler ise tüccarlardan sağlanmış bilgiler ile Zhou Qufei'nin kitabından yapılan alıntılarla mezc edilmiş yazılmıştır.

Daqin (Suriye), *Wusili* (Musul), *Lumei* (Rûm, Anadolu), *Mulanpi* (Murâbit), *Majia* (Mekke), *Baida* (Bağdat) ve *Kunluncengqi* (Pemba adası ve Madagaskar) gibi kentler hakkında bilgi verilen bölümleri ise Zhao Rugua, ya Zhou Qufei'nin kitabından harfi harfine alıntı yaparak, ya da hanedan tarih eserleri, *Tongdian* ve

---

¹⁰ Yang, “Zhufanzhi Jiedu”, s. 15.

diğer eserlerden bilgiler alıp ara sıra da kendi sözlerini ilave ederek oluşturmuştur.¹¹

Zhao Rugua'nın kitabının ikinci bölümünde konu ticârî emtiadır. Burada, birinci bölümde bahsedilen yabancı ülkelerden Zeytûn'a ithal edilen ürünlerin cins, dağılım, üretim ve kullanımları hakkında daha detaylı, geniş ve sistematik bilgiler verilmektedir. Müellif, ürünlerin yayılışı, çevre durumu, şekil ve kullanımlarını detaylıca tanıtmaktadır. Ürünleri genel olarak beş grupta sınıflandırır:

- A) Ağaç Reçinesi/Tütsü;
- B) Bitkiler;
- C) Baharat/Şifalı Bitkiler;
- D) Değerli Meta/Taşlar;
- E) Hayvanlar.

Bilgiler, büyük oranda Zeytûn'a gelen tacirlerden sağlanmıştır. Bununla birlikte Zhao Rugua, sıklıkla kentler hakkında bilgi verirken kullandığı Zhou Qufei'nin *Lingwai Daida* ve Duan Chengshi'in *Youyang Zazu* başlıklı eserlerine bu bölümde de başvurmuştur. Örneğin, amber bahsi, tamamen *Lingwai Daida* kitabından alıntıdır. Gardenya çiçeği ve bağa maddelerine ilişkin metinlerde de aynı

---

¹¹ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 37.

eser çokça kullanılmıştır. Farklı kaynaklardan alıntılar olmasına rağmen bu eser Ortaçağ'da Ortadoğu ile Çin arasındaki ticaret ilişkileri açısından oldukça değerli bir kaynaktır. *Zhufanzhi*, XIII. yüzyılın ilk yarısında Zeytûn Limanı'nda ticaretinin ne kadar yoğun olduğunu özenli bir biçimde kayda geçirmektedir. Zeytûn Limanı ve Ortadoğu kentlerinin tarihi için değerli, bol ve detaylı bilgiler sunmaktadır. Eser, *Dashi* (Arap) ve *Bosi* (Sâsânî veya İran) tüccarlarının deniz ipek yolundaki faaliyetlerine ışık tutması bakımından İslâm tarihi araştırmaları için de büyük öneme sahiptir. Ayrıca aynı dönemde Çin'in ticârî ilişki içerisinde bulunduğu ülkeler ve milletlerin etnografik yapıları hakkında bilgiler içermesi açısından da oldukça değerli bir kaynak eser niteliği taşımaktadır.¹²

Eski Çin kaynaklarında olduğu gibi *Zhufanzhi* kitabında da yabancı nesne ve olaylar, yerel kavramlarla tasvir edilmiştir. Örneğin aslen “Buda” anlamına gelen “Fo” kelimesi ile İsa peygamber ya da Hz. Muhammed kastedilmiştir.

Zhao, söz konusu ülkeler ve milletler hakkında, kendi tanıklığına değil dış ticaretle meşgul yerli ve yabancı tüccarların anlatılarına başvurarak, kendinden önce yazılmış çeşitli eserlerden alıntı yapmak suretiyle ikinci el bilgiler kullanmasına rağmen, son derece orijinal bilgiler derlemiştir. Burada Marco Polo'dan yaklaşık

---

¹² Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 37-39; Yang, “Zhufanzhi Jiedu”, s. 19-20.

yüzyıl önceki dönem söz konusudur ve IX.-X. yüzyılların Arap müelliflerinden, Venedikli seyyah Marco Polo'ya kadar Çin'in dış dünya ile ilişkilerine dair olan bilgi eksikliğini bu eser gidermektedir.¹³

XIV. yüzyılda Ma Duanlin¹⁴, Tuo Tuo¹⁵ ve başka müellifler tarafından alıntılanmasına rağmen Zhao'nun kitabı Çin'de çok az tanınmıştır. Bunun sebebi, Çinli müelliflerin hemen hepsinin, kullandıkları müellif ya da eserlerin isimleri konusunda sessiz kalmalarıdır. Chen Zhensun'unki hariç, sayısız Çince bibliyografik eser Zhao'nun kitabından bahsetmez. Ne Song Hanedanı kroniğinin biyografi bölümünde, ne de sonraki hanedanların kroniklerinde Zhao Rugua'nın ismi yer almamaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere Zhao Rugua aynı geleneği takip ederek, adını anmaksızın amiri Zhou Qufei'nin kitabından kendi eserine alıntılar yapmıştır.

Zhufanzhi'nin Nüsha ve Baskıları

Zhufanzhi kitabının orijinal nüshası yoktur. Tam nüshası ise XV. yüzyılın başlarında *Yongle Dadian* adlı bir Çin edebiyat külliyyatına dâhil edilerek

---

¹³ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 39.

¹⁴ Duanlin Ma, *Wenxian Tongkao (Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyati [not: 24 konulu])*, Zhonghua Shuju yay., Pekin 2011.

¹⁵ Tuo, *Songshi*, 490, s. 14118-14122.

neşredilmiştir. Daha sonra, Li Tiaoyuan adlı bir *Hanlin* akademisyeni¹⁶, *Yongle Dadian* külliyyatında görmek suretiyle *Zhufanzhi*'yi kendisinin hazırladığı *Hanhai* koleksiyonuna dahil etti ve ayrıca müstakil olarak neşretti. Bunun dışında başka bir nüshası, Zhang Haipeng tarafından 1805 yılında yayımlanan *Xuejin Taoyuan* koleksiyonu içinde yer almıştır.¹⁷

XX. yüzyılda ve XXI. yüzyılın başlarında Zhao Rugua'nın eseri kısmen ya da tamamen İngilizce, Japonca ve Fransızca gibi farklı dillere çevirilerek yayınlanmıştır.

---

¹⁶ *Hanlin Akademisi*: Çince *Hanlin Yuan*, M.S. VIII. yüzyılda Çin'de kurulmuş seçkin bir eğitim kurumudur. Bu akademiye bağlı bilginlerin görevi, imparatorluk fermanlarını hazırlamak ve derlemek, imparatorluk ailesi üyeleriyle hadım edilmiş saray görevlilerini eğitmek, Konfüçyüs Klasikleri'ne yeni yorumlar getirmek ve genel kültür ansiklopedileri hazırlamaktı, bkz. "Hanlin Akademisi" maddesi, *Ana Britannica*, İstanbul 1986, C. 10, s. 364.

¹⁷ Rugua Zhao, "Zhufanzhi" , *Xuejin Taoyuan (Xuejin Taoyuan Kitap Koleksiyonu)*, ed. Haipeng Zhang, Taipei 1967, C. 11, 7. Bölüm; Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 15; Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 38; Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 7; Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 15; Gu, "Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng", s. 27.

Ayrıca, Çince açıklamalı dipnotlu baskıları da gerçekleştirilmiştir.

Eserin ilk İngilizce şerhli tercümesi, Alman asıllı Amerikalı sinolog Friedrich Hirth ve Amerikalı diplomat ve sinolog William Woodwille Rockhill tarafından yapılmıştır.¹⁸ 1922 yılında Sinolog G. Ferrand, kısmi olarak Fransızcaya tercüme

---

¹⁸ Jean Pierre Guillaume Pauthier, Zhao Rugua'nın eserinden yararlanan ilk Batılı yazardır; Zhao'nun eserinin *Daqin* bölümünü tercüme etmişti, bkz. Jean Pierre Guillaume Pauthier, *De l'authenticité de l'inscription nestorienne de Si-ngan-fou*, Paris 1857, s. 51-53; Aynı zamanlarda Evariste Régis Huc da aynı bölümü çevirmişti, bkz. Evariste Régis Huc, *Le christianisme en Chine, en Tartarie et au Thibet*, Paris 1857, C. 1, s. 74, dipnot: 1; Léon de Rosny de Zhao'nun eserinden istifade etmişti, bkz. Léon de Rosny, "Notices sur les îles de l'Asie orientale, extraites d'ouvrages chinois et japonais, et traduites pour la première fois sur les textes originaux", *JA*, 5 série, t. 17, 1861: 357-360; Léon de Rosny, *Les peuples orientaux connus des anciens Chinois* (Seconde édition), Paris 1886, s. 48-49. *Zhufanzhi* kitabının tüm İngilizce tercümesi, 1885-1895 yıllar arasında Friedrich Hirth tarafından yapılmıştır.

Hirth, *Chongqing* şehrinde ikamet ettiği sırada (1893-95) oradaki E. H. Fraser adlı bir İngiliz konsolosun yardımıyla tercümesini tashih etmişti. Hirth, 1885 yılında *China and the Roman Orient* kitabında *Daqin* kenti bölümünü yayımlamıştır, bkz.

Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 92-96; Kitabın bölümlerinin yayımları için bkz. Friedrich Hirth&M. J. de Goeje, “Die Länder des Islâm nach Chinesischen Quellen”, *TP*, 1894, C. 5, s. 1-64; Friedrich Hirth, “Das Reich Malabar nach Chao Ju-kua”, *TP*, 1895, C. 6, S. 2, s. 149-164; Friedrich Hirth, “Zur Geschichte des Orienthandels im Mittelalter”, *Chinesische Studien*, München 1890, C. 1, s. 29-43; Friedrich Hirth, “Die Insel Hainan nach Chao Ju-kua”, *Festschrift für Adolf Bastian zu seinem 70. Geburtstage*, Berlin 1896, s. 483-512; Friedrich Hirth, “Aus der Ethnographie des Tschau Ju-kua”, *Sitzungsberichte der Philosophisch-Philologischen und Historischen Classe der K.B. Akademie der Wissenschaften zu München*, 1898, s. 487-516; Hirth, “Chao Ju-kua, a New Source of Mediaeval Geography”, s. 57-82; Paul Pelliot da bu kitabından yararlanmıştır, bkz. Paul Pelliot, “Textes chinois sur Pānduranga”, *BEFEO*, 1903, C. 3, s. 649-654; Paul Pelliot, “Deux itinéraires de Chine en Inde à la fin du VIIIe siècle”, *BEFEO*, 1904, C. 4, s. 131-413.

Gustav Schlegel, *T'oung Pao* dergisindeki bazı yazılarında *Zhufanzhi* (*Chu-fan-chi*) eserinden söz etmiştir, bkz. Gustav Schlegel, “Geographical Notes. XII. Shay-po 閻婆 Djavâ”, *TP*, 1899, C. 10, S. 3, s. 247-306.; “Geographical Notes. XVI. The Old States in the Island of Sumatra”, *TP*, 1901, Second Series C. 2, S. 2, s. 107-138;

“Geographical Notes. XVII. Java”, *TP*, 1903, Second Series C. 4, S. 3, s. 228-250.

Zhou Qufei'nin *Lingwai Daida* adlı eseri ilk olarak Kumazo Tsuboi tarafından 1899 yılında Batı dünyasında tanıtılmıştır, bkz. Kumazo Tsuboi, “Cheu Ch'üfe's Aufzeichnungen über die fremden Länder mit einer Einleitung und Bemerkungen”, *Actes du douzième Congrès International des Orientalistes, Rome 1899, C. 2, s. 69-125. Zhao, Chinese and Arab Trade, s. 38-39, dipnot: 1.*

Gu, iki ünlü sinolog Hirth ve Rockhill'in *Zhufanzhi* kitabını nasıl tercüme ettiklerini açıklar. Hirth yirmi yedi yıl Çin'in *Xiamen, Shanghai, Zhenjiang* ve *Chongqing* gibi şehirlerinde, deniz gümrük idaresinde çalışmıştı. Yaklaşık 1890 yılında eseri tercüme etmeye başlamıştı. Rockhill ise uzun zamandır Çin'de çalışıyordu ve 1905-1909 yılları arasında Amerika'nın Çin sefirliği görevine getirilmişti. Rockhill, Çin'deyken Tibet ve Moğolistan bölgeleri üzerine birçok inceleme yapmıştı. İki sinologun araştırmalarına bakıldığında, her ikisi de Çin ile yabancı ülkelerin münasebeti tarihine büyük dikkat göstermişlerdi. Hirth, Rockhill'in bu kitabı çevirmek istediğini öğrenince hemen onunla haberleşip 1904 yılında *Zhufanzhi* kitabının tercümesini devam ettirdi. Mektuplarına göre Hirth, çevirisinin bir taslağını Rockhill'e göndermişti. Rockhill ise çeviriye, düzeltmeler ve dipnotlar eklemiş, bir Giriş bölümü yazmıştı. Kitabı bitirdikten sonra Hirth ve Rockhill, kitabı

etmiştir.¹⁹ 1937 yılında ünlü Çinli tarihçi Feng Chengjun, *Zhufanzhi*'ye ait çeşitli baskıları birbirleriyle karşılaştırarak ve Hirth ile Rockhill'in yaptıkları izahatları düzeltip yeni notlar ekleyerek yeni bir yayın ortaya koymuştur.²⁰ Eser, Yang Bowen tarafından 1996 yılında tashih ve şerh edilmiştir.²¹ Han Zhenhua, 2000 yılında Hirth

---

Çince karakterleri de içerecek biçimde basmaya karar vermişlerdi. Fakat o zaman Amerika'da Çince karakter ile dizgi yapabilen basımevi bulamamışlardı. O sırada Amerika'nın Rusya büyükelçisi olan Rockhill, St. Petersburg'daki Rusya Bilimler Akademisi'nin Basım Ofisi sayesinde, 1911 yılında eseri bastırabildi, bkz. Gu, "Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng", s. 27-28.

¹⁹ Gabriel Ferrand, *L'empire sumatranais de Crivijaya*, Paris 1922, s. 8-15.

²⁰ Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)*, çev.&ed. Chengjun Feng, Taipei 1986. Feng, Fransa'da okuduğu sırada ünlü sinolog Paul Pelliot'un öğrencisi idi. Fansızca, İngilizce, Arapça, Farsça, Sanskritçe ve Moğolca gibi çeşitli dilleri iyi bilen ve çok verimli bir tarihçi olan Feng, ardında 40'ı aşkın kitap ve makale bırakmıştır, bkz. Gu, "Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng", s. 27-28.

²¹ Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi (Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi)*, ed. Bowen Yang, Pekin 2008.

ile Rockhill'in tercüme ve şerhlerini kelimesi kelimesine Çinceye çevirmiş, kendisi de notlar ve şerhler ekleyerek yayınlamıştır.²²

Tez İle İlgili Bazı Hususlar

Bu tezde Zhao Rugua'nın eseri *Zhufanzhi*'nin yukarıda da bahsi geçen üç Çince baskısını ve bir İngilizce çevirisini kullandık: Feng Chengjun'un baskısı: *Zhufanzhi Jiaozhu (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)* (1986); Han Zhenhua'nın baskısı: *Zhufanzhi Zhubu (Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler)* (2000); Yang Bowen'in baskısı: *Zhufanzhi Jiaoshi (Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi)* (2008); *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chufan-chi*, St. Petersburg 1911.²³

---

²² Rugua Zhao, *Zhufanzhi Zhubu (Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler)*, çev.&ed. Zhenhua Han, Hongkong 2000.

²³ Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)*, çev.&ed. Chengjun Feng, Taipei 1986; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi (Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi)*, ed. Bowen Yang, Pekin 2008; Rugua Zhao, *Zhufanzhi Zhubu (Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler)*, çev.&ed. Zhenhua Han, Hongkong 2000. Rugua Zhao, *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth*

Tezin başlangıcında öncelikle İngilizce çeviri ve dipnotları üzerinde çalıştık. İngilizce metni yanında Çince metin üzerinde çalıştık ve çeviriyi kaynak metinden yaptık. Dipnotlarda, üç Çince baskı, İngilizce çevirisi ve konuyla ilgili tezler karşılaştırılmak suretiyle eseri kritik etmeğe çalıştık. Ayrıca Birinci Bölümde Çin tarih kayıtlarında geçen çeşitli coğrafi isimlerin listeleri, İkinci Bölümde ise ticarî emtianın isimleri ile ilgili değerlendirmeler dipnotlarda verildi.

Çince baskılar ve İngilizce baskı üzerinde çalışırken, İngilizce çeviri ile Çince metin arasında birtakım çelişkiler olduğunu tespit ettik. Bunun da Çince karakter ve noktalamaların cümle içerisinde farklı yerlere yerleştirilmesinden kaynaklandığını gördük. Mesela bir virgül (,) sözcüğün öncesine ya da sonrasına konulmasına bağlı olarak bir cümlenin anlamını değiştirebilmektedir. Örneğin: Dashi ülkesinin anlatıldığı kısımda, Hirth-Rockhill'in eserine göre 實皆甜無酸 şeklindeki bir cümle İngilizce'ye "sweet dishes are preferred to sour" olarak çevrilmiştir.²⁴ Fakat Çince nüshaların çoğunda aynı cümle 皆甜無酸 şeklindedir. Biz bu cümleyi Türkçeye aslına uygun olarak "Meyvelerin hepsi tatlıdır, ekşi meyve yoktur (皆甜無酸)" şeklinde çevirdik. Çince metin ile İngilizce çevirisi arasında dikkatimizi çeken bu tür

---

Centuries, Entitled Chu-fan-chi, trans.&anno. Friedrich Hirth & William Woodville Rockhill, St. Petersburg 1911.

²⁴ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 115.

fark ve hataları dipnotlarda vermeye çalıştık.

Çince bilmeyen araştırmacılar için, Çince eser isimlerinin Türkçe karşılıklarını da yazmaya çalıştık. Bazı Çince kitap adlarının Türkçeye çevirisi pek kolay olmadı. O yüzden Çince kitap isimlerini birebir tercümesi okuyucuya tuhaf görünebilir. Zira çeviri yaparken aynı zamanda kitabın mahiyetini de göz önünde bulundurmak önemlidir. Tezde kullandığımız Çince kitap ve kaynakların çoğunu Türkçeye çevirdik. Çeviremediklerimizi ise, Endymion Porter Wilkinson tarafından derlenmiş, Çin tarih kitaplarının İngilizceye çevrilerek kısaca tanıtıldığı *Chinese History: A New Manual* (Cambridge 2013) başlıklı kitapta geçen İngilizce tercümesini parantez içinde belirttik.

Çince isim ve sözcüklerin Latin harfleri ile yazılması için farklı sistemler oluşturulmuştur. Wade-Giles sistemi XX. yüzyılda batı dünyasında en çok kullanılan transkripsiyon sistemi idi. Türkiye’de de Çin tarihi ile ilgili araştırma eserlerinde bu sistem kullanılmaktadır. Tayvan’da ise Bopomofo sistemi kullanılmaktadır. Friedrich Hirth’in kullandığı sistemin ise, kendisinin oluşturduğu bir sistem olduğunu “Chinese Equivalents of the Letter R in Foreign Names” isimli bir tezinde tespit ettik. Biz ise çevirimizde günümüzde Çin’de kullanılan ve dünyada da yaygın olan Pinyin sistemini kullandık. Ayrıca, karşılaştırma yapılabilmesi için transkripsiyon

tablosuna Wade-Giles ve Türkçe sistemleri de ilave edilmiştir.²⁵ Çalışmamızda geçen ölçü birimleri için ise, Song Hanedanlığı zamanındaki ölçü değerleri kullanılmıştır.²⁶

---

²⁵ Bu sistemler için Hirth'in ve Prof. Dr. Ayşe Onat'ın şu eserlerinden yararlandık: Friedrich Hirth, "Syllabary of Chinese Sounds", *Research in China*, Washington 1907, C. 1, Pt. 2, s. 517-528; Ayşe Onat, *Çin Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihinde "Batı Bölgeleri"*, Ankara 2012, s. 107-112.

²⁶ Eski Çin ölçü sistemleri ile uluslararası ölçüm sistemini karşılaştırmak için Chengluo Wu ve Guangming Qiu'nun eserlerinden faydalanmış bulunuyoruz: Chengluo Wu, *Zhongguo Dulianghengshi (Çin Uzunluk, Hacim ve Ağırlık Ölçüleri Tarihi)*, Pekin 1993; Guangming Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi (The History of Ancient Chinese Measures and Weights)*, trans. Yenming Zhang, Hefei 2012.

ZHAO RUGUA’NIN ÖNSÖZÜ

*Yücong*²⁷, da adada yaşayan yabancıların sazdan yapmış kıyafetlerinden, deniz kabuklarıyla işlenmiş dokumalar ve kapkacaktan söz edilmiştir. (O yüzden) Yabancı halklar ile Çin arasındaki ticaretin tarihi eskidir. (Örneğin) Han Hanedanlığı’ndan (M.Ö. 202-220) itibaren (Çin’e gelen) kıymetli hediyelerin arkası kesilmemiştir. Tang dönemine gelindiğinde gümrük nezaretine elçiler çağrılmış, düzenli ticaret yöntemleri bundan böyle giderek yaygınlaşmıştı. Song Hanedanlığı boyunca bilge kişiler birbirlerini izlemiş, beşeri münasebetler ve sözleşmeler önem kazanmış, hükümdarımızın kudreti ve öğretilerinin ulaştığı yerlerde tercüme birikerek ve hediyeler bahşedilmiştir. Böylece dış ticareti idare için *Quan(zhou)* ve *Guang(zhou)*’da memurlar atanmıştı. Bunun amacı halkın gücünü artırmak ve devletimize yardım etmektir; biz lükse düşkün kimselerle aynı şeylerden söz etmiyoruz. (Çünkü) Ben bir emir ile buraya geldim, boş zamanlarımda yabancıların haritalarını inceliyorum. Örneğin sözü edilen *Shichuang* ve *Changsha* gibi geçitler,

---

²⁷ Yücong (Yü’nün hediyeleri), Shangshu (Saygılı Klasiği) başlıklı eserin bölümlerinden biridir; Çin’in dokuz bölge ve yerel ürünlerini tasvir etmektedir, bkz, Endymion Porter Wilkinson, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013, s. 150.

Jiaoyang ve *Zhuyü* gibi mevkiler hakkında kayıtları arasam da bulamadım. Bunun üzerine yabancı tüccarlardan soruşturdum, ülkelerinin adlarını listeledim, geleneklerini ve topraklarını kayda geçirdim, yol ve mesafelerinin bağlantılarını, dağlarında ve sulak alanlarında yetişen ürünlerini Çinceye çevirdim. Yanlış ve gereksiz bilgileri ayıklayıp gerçekleri bir araya getirerek *Zhufanzhi* adında bir kitap derledim. Yurt dışında sularla çevrilip on binlerce ülke vardır; Çin’de ticareti yapılan (Çin’in güneyinde üretilen) altın, fildişi, gergedan boynuzu, inci, buhur ve bağa gibi kıymetli ve nadir ürünlerin pek çoğu bu eserde görülebilir. *Shanghaijing* ve *Bowuzhi* gibi eski kitaplarda karşımıza çıkan herhangi bir şeyi bilmemek ne utanç vericidir! Bu eseri meydana getirmemin sebepleri işte bunlardır.

Baoqing yönetim döneminin birinci yılı (1225) Eylül ayında

Saraydan Yetkili Yüksek Memur (Chaosan Dafu)

Fujian Eyaleti Gümrük Nazırı Zhao Rugua²⁸

---

²⁸ Yukardaki önsöz *Yifeng Cangshuji*’nin üçüncü bölümünde görünür. Kayda geçirilmiştir ki: Bu kitap (*Yongle*) *Dadian*’ın 4262. fan kafiyesi bölümünden derlendi. Bir nüsha *Hanhai*’da tahta baskı olarak yontuldu, ardından *Xuejin Taoyuan*’da yer aldı. Her ikisinde de Zhao Rugua’nın kendi önsözü eksiktir. Ayrıca Ülkeler ve Emtia

---

kisimlerinde da, Zhang'ın nüshasına göre “zhi guo” (ülke kayıtları) sözcükleri de eksiktir. Zhao Rugua'nın asıl önsözü Feng Chengjun'un *Zhufanzhi Jiaozhu* kitabına derlenmiştir. Önsöz sonraki not Feng tarafından yazılmıştır. Bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM: ORTADOĞU KENTLERİ

1. DAQİN GUO (大秦國) BİLÂD-I ŞAM/SURİYE

Daqin ülkesinin diğer bir adı da *Lijian*'dır (犁靛)¹, *Batı Gök*²

---

¹ *Daqin*'in Çin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Lixuan*” (黎軒), bkz. Qian Sima, *Shiji (Tarih Kayıtları)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 123, s. 2404. “*Lijian*” (犁靛), bkz. Gu Ban, *Hanshu (Han Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 61, s. 2039, 2041. “*Lijian*” (犁靛), bkz. Ban, *Hanshu*, 96A, s. 2867. “*Lijian*” (犁靛), bkz. Ye Fan, *Hou Hanshu (Sonraki Han Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 88, s. 1973. *Hou Hanshu*'nun 88. bölümünde, “*Daqin*” şeklinde verilen bilgiler, ilk defa Çinli Fan Ye tarafından kaydedilmiştir, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1973. Burada bahsedilen Roma İmparatorluğu'dur. Bunun dışında bkz. Huan Yu, “Weilüe (Wei Tarihi)”, *Sanguozhi Fubian (Üç Devlet Tarihi Ekleri)*, ed. Jialuo Yang, Taipei 1981, 22, s. 84-86. Wei, *Weishu*, 102, s. 1539-1540. “*Fulin*” (拂菻), bkz. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3615-3616. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4748-4749. “*Fulin*” (拂懍), bkz. Zang Xuan&Ji Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu (Tang Hanedanlığındaki Batı Bölgeleri Hakkında Kayıtlar, Tashihi ve Notları)*, İngilizce tercümesi için bkz. Tsiang Hiuen, *Si-Yu-Ki: Buddhist Records of the Western World*, trans. Samuel Beal, London 1884.), ed. Xianlin Ji v.d., Pekin 2007, C. 2, s. 942-943. “*Fulin*” (拂臨), bkz. Chao

---

Hui, *Wang Wutianzhuguo Zhuan Jianshi (723-727 Tarihlerinde Hindistan'ın Beş Bölgesine Hacc, Tashihi ve Şerhi)*, ed. Yi Zhang, Pekin 2000, 33, s. 116. *Daqin* ibaresi, Friedrich Hirth'in 1885 yılında basılan *China and the Roman Orient* kitabına göre şimdiki Ürdün'de yer alan Petra şehrinin antik adı *Rekem* (Ar. Rakîm)'in Çinceye çevriyazımıdır, bkz. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 160, 170, dipnot: 1, 171. F. Hirth ve W. W. Rockhill'in 1911 yılında yayımlanan eserine göre ise bu şehir Bağdat'tır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 104-106, dipnot: 1. Feng'in Önsöz'üne göre bu metin, *Lingwai Daida* kitabından alıntı yapılarak ve bu bilgilerin çeşitli Çin kaynakları ile yabancı tâcirlerden elde edilmiş bilgilerin sentezi sonucunda yazılmıştır. Çin kaynaklarındaki *Daqin* ülkesinin, genelde Bizans İmparatorluğu içinde bir yer olduğu düşünülmüştür, bkz. Rugua Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)*, çev.&ed. Chengjun Feng, Taipei 1986, s. 2-3. Yabancı tacirlere göre *Dashi* ülkesinin başkenti Bağdat olduğuna göre bu bölgenin, F. Hirth ve W. W. Rockhill'in dedikleri gibi Bağdat olması imkânsızdır. Yıldırım'ın eserine göre de burası Suriye'dir, bkz. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 95. Paul Pelliot'un, Kurakichi Shiratori'nin ve Zhenhua Han'ın eserlerine göre ise burası İskenderiye'dir, bkz. Paul Pelliot, "Lijian Wei Aiji Yalishanda Cheng Shuo" (Lijian, Mısır'ın İskenderiye Kenti Hipotezi ["Li-

(memleketindeki) çeşitli ülkelerin baş şehridir ve *Dashi*'deki (大食)³ yabancı

---

kien, autre nom du Ta-tscin (Orient méditerranéen)”, *TP*, 1915, Second Series C. 16, S. 5, s. 690-691], *Shidi Congkao (Fransalı Sinologların Tarihî ve Coğrafi Tezlerinin Çevrîsi)*, çev. Chengjun Feng, Taipei 1962, s. 81-82. Kurakichi Shiratori, “Daqinguo ji Fulinguo Kao (Daqin Ülkesi ve Fulin Ülkesi Hakkında Metin Eleştirisi)”, *Saiwai Shidi Lunwen Yicong (Çin Hudutları Dışındaki Bölgeler Hakkında Tarihî ve Coğrafi Tezlerin Çevrîsi)*, çev. Gulu Wang, Shanghai 1940, C. 1, s. 17-18. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s.156-157, dipnot: 1. Bowen Yang’ın eserine göre ise burada bahsedilen *Daqin*’in nerede olduğu hakkında kesin bilgi yoktur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 82-83, dipnot: 1. Wuquan Yang’ın eserine göre ise burası Gazneli Devleti’dir, bkz. Qufei Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu (Lingwai Daida Tashihi ve Şerhi)*, ed. Wuquan Yang, Pekin 2006, s. 96-97, dipnot: 1.

Guo kavramı: sözlüğe göre guo toprak, krallık, şehir, ülke gibi çeşitli anlamlar taşımaktadır. Tezimiz de guo kelimesini, coğrafi yer ve mekana göre bazen şehir ve bazen ülke olarak çevirdik.

² Burada bahsedilen *Bati Gök*, eski Hindistan ve batısındaki ülkelere verilen genel bir yer adıdır.

³ Burada bahsedilen *Dashi*, hem Araplar, hem de Araplar ülkesi anlamındadır;

tüccarların toplanma yeridir. Kralının adı Maluofu'dur (麻囉弗)⁴, ülkesinin *Andu* (安

---

ileride bu konu anlatılacaktır, bkz. I. Bölüm, *DASHÍ GUO* (大食國)

ARAPLAR/ARAPLAR ÜLKESİ bahsi.

⁴ Wuquan Yang'ın eserine göre burada bahsedilen kral, Gazneli Devleti sultanı Hüsrev Melik'tir, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 97-98, dipnot: 2. Hirth-Rockhill'e göre ise Zhou Qufei'nin eserindeki *Daqin* kralı, 1176 yılında Hicr'de seçilen ve papazlık verilen Nesturî patriği Eliya III Ebu Halim'dir ve Maluofu ise, Nesturî patriklerine verilen şeref unvanı *Mar Aba*'nın Çince çevriyazımı olmalıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.104-106, dipnot: 1-2; s. 106-108, dipnot:7. Feng ve Bowen Yang de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 42, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 83-84, dipnot: 2. Han ve Shiratori'nin eserlerine göre ise bu kral Abbâsî halifesi Muktedî-Biemrillâh'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 158, dipnot: 6. Shiratori, "Daqinguo ji Fulinguo Kao", C. 1, s. 70. Liu'nun (*Jiu Tangshu*, 198, s. 3616) ve Ouyang&Song'un (*Xin Tangshu*, 221B, s. 4749) eserlerine göre Boduoli adlı bir *Fulin* kralı, 643 yılında Çin'e elçiler göndermiştir. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 55, 60. Eusèbe Renaudot (trans.&ed.), *Ancient Accounts of India and China by Two Mohamedan Travellers*, London 1733, s. 119. Charles Swanston, "A Memoir of the Primitive Church of

都) kentini⁵ yönetir. İpekli kumaştan, altın harflerle süslü bir sarık takar ve oturduğu (taht), ipek halıyla kaplıdır. Surlarla çevrili şehirleri; mahalle, sokak ve pazarları vardır. Kralın sarayındaki sütunları yapmak için billur, seramik yerine alçı kullanırlar. Duvar örtüleri boldur. (Sur), yedi kapı ile bölünmüştür; her biri otuz

---

Malayála, or of the Syrian Christians of the Apostle Thomas, from its First Rise to the Present Time”, *Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)*, 1835, C. 2, S. 2, s. 234, 237, 239. Friedrich Hirth, “Chao Ju-kua’s Ethnography: Table of Contents and Extracts regarding Ceylon and India, and Some Articles of Trade”, *Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)*, 1896, (New Series) C. 28, S. 3, s. 496-499. Hirth, “The Mystery of Fu-lin”, s. 1-31.

⁵ *Andu* kenti, Hirth-Rockhill’in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.104, dipnot: 2) ve Yang’ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 83, dipnot: 2) eserlerine göre Antakya’dır. Han (*Zhufanzhi Zhubu*, s.157, dipnot: 2) ve Shiratori (“Jian yu Daqin Zhuang Zhong de Zhongguo Sixiang” [Daqin ile İlgili Tarih Kaynaklarındaki Çin Düşüncesi ve Görüşü], *Saiwai Shidi Lunwen Yicong*, C. 1, s. 136-137) bu fikre karşı çıkmaktadırlar. Bu konu hakkında ayrıca bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1539. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 48. İsmi geçen bu şehrin neresi olduğu kesin olarak bilinmemektedir.

adam tarafından korunur.⁶ Diğer ülkelerden hediye getirenler, sarayın merdivenlerinin dibinde bulunan zeminden (bağlılıklarını sunar); tazimde bulunduktan sonra çekilirler. (Şehrin) sakinleri uzun boylu ve Çinlilere benzer şekilde parlak tenlidirler, bu nedenle onlara *Daqin* denilir.⁷ Resmî kayıtları tutan

---

⁶ Alçı kullanımını hakkında bkz. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3615. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 53. Sütunlarda billur kullanımını için ise bkz. Ye, *Hou Hanshu*, 88, s. 1973-1974. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3615. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 40, 44, 51. Yedi kapı ve mahiyeti hakkında bkz. Guy Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate: Mesopotamia, Persia, and Central Asia from the Moslem Conquest to the Time of Timur*, New York 1873, s. 30-31. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 106, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 158, dipnot: 4.

⁷ *Daqin* ülkesi için bu ifade pek çok görünmektedir, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1974. Xuanling Fang v.d., *Jinshu (Jin Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 97, s. 1698. Wei, *Weishu*, 102, s. 1540. Shou Chen, *Sanguozhi (Üç Devlet Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 30, s. 638. You Du, *Tongdian (Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyatı [not: 9 konulu])*, ed. Wenjin Wang v.d., Pekin 1988, 193, s. 5264. Ma, *Wenxian Tongkao*, 339, s. 9377. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 41, 44, 50, 70, 78. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.

memurları bulunmaktadır ve yazılarını *Hu* (胡) harfleri ile yazarlar. Saçlarını keserler ve nakışlı elbiseler giyerler; beyaz arabaları ve bayrakları vardır. (Yollar boyunca) her on *lide* (里)⁸ bir konaklama yeri ve otuz *lide* bir işaret kulesi (埃) vardır. Ülkede aslan çoktur ve bunlar yolculara saldırırlar; iyi silahlandırılmış yüz kadar adamın olduğu bir kabile ile gidilmediği takdirde, bu aslanlar tarafından yenebilirler.⁹ Sarayın altındaki zemin boyunca, uzunluğu bir *liyi* aşan ve mabede (禮拜堂) ulaşımı sağlayan bir tünel kazmışlardır. Kral, dua (誦經) ve ibadet etmek (禮佛) haricinde

---

106, dipnot: 5.

⁸ *li*, bir uzunluk ölçüsüdür. Song ve Ming hanedanlıklarındaki matematikçilere göre, 1 *li*=360 *bu* (adım), yani 678.24 metredir, bkz. Wu, *Zhongguo Dulianghengshi*, s. 66, 94, 96. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 191.

⁹ Yu, “Weilüe”, 22, s. 85. Chen, *Sanguozhi*, 30, s. 638. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1973. Fang, *Jinshu*, 97, s. 1698. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3615-3616. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4748. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 70, 40, 44, 54-55, 58. “Hair”, *The Cyclopaedia of Biblical Literature* (Tenth Edition), ed. John Kitto, New York 1857, C. 1, s. 803. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 106, dipnot: 6. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 42-43, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 158, dipnot: 5. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 84, dipnot: 3.

nadiren dışarıya çıkar. Her yedinci günde, elliden fazla adamla birlikte ibadet (拜佛) için tünel yoluyla mabede gider. (Ancak) halk arasında kralın yüzünü görenler çok azdır. Eğer kral gezintiye çıkarsa, bir şemsiyenin¹⁰ (gölgesi) altında ata biner; atın başı altın, yeşim taşı, inci (gibi) mücevherlerle süslüdür.¹¹ Her yıl *Dashi* ülkesinin

---

¹⁰ Hirth-Rockhill'in "şemsiye" dediği ve Nesturî patriklerin *biruna* adını verdikleri "kutsal kaftan" hakkında bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 107, dipnot: 7. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 95. Friedrich Hirth, *Ancient Porcelain: a Study in Chinese Mediaeval Industry and Trade*, Leipsic-Munich 1888, s. 7-9. Fakat bu, muhtemelen "çetr"dir. Çetr, atlastan veya altın sırmalı kadifeden yapılan ve şemsiyeye benzer bir şekilde olan hâkimiyet alametlerinden biridir. Çetr hükümdarların sefere çıktıklarında veya alayla bir yere gittiklerinde başları üzerinde tutulurdu, bkz. Ali Sevim&Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, Ankara 1995, s. 502.

¹¹ Hirth-Rockhill, Zhou Qufei ve Zhao Rugua'nın diğer dinlerden bahsederken de sıklıkla Budizme özgü kelimeleri kullandıklarını söylemektedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.106-107, dipnot: 7. Shaofeng Chen'in istatistiğine göre *Zhufanzhi* boyunca "Fo" kelimesi toplam 45 defa kullanılmaktadır. Chen, kitaptaki "Fo" kelimesini, kullanım ve anlamlarına göre sınıflayarak açıklamaktadır. Ona göre

---

buradaki “Fo” kelimesi, Nesturîlerde kullanılanmakta ve İsa anlamına gelmektedir, bkz. Shaofeng Chen, “Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi” (Explication of “Buddha” in “Zhu Fan Notes”, *Journal of Fujian Institute of Socialism*, 2011, C. 1, s. 54.

XII. yüzyılın ortasında Bağdat’ı ziyaret etmiş olan Tudelalı Benjamin, halifenin yılda sadece bir kere dışarıya çıktığını ve sarayının mücevherlerle süslendiğinden bahseder, bkz. Benjamin of Tudela, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, trans.&ed. Marcus Nathan Adler, London 1907, s. 36-40. Samuel Purchase, *Hakluytus Posthumus or Purchas His Pilgrimes: Contayning a History of the World in Sea Voyages and Lande Travells by Englishmen and Others*, Glasgow 1905, C. 8, s. 559-562.

Hirth-Rockhill “her yedinci günde ibadet için tünel yoluyla mabede gider” cümlesinden, bu âdetin bir Hristiyan töreni olduğu sonucunu çıkarır; fakat Han’ın (Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s.158, dipnot: 6) ve Shiratori’nin (“Daqinguo ji Fulinguo Kao”, C. 1, s. 67) eserlerine göre bu çıkarım yanlıştır. Zira sadece Hristiyanlar değil Müslümanlar da Cuma namazında yedi günde bir toplanıp ibadet ederler. Buna dair tespitleri için bkz. Du, *Tongdian*, 193, s. 5279. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 158, dipnot: 6.

Sutan (素丹)¹² unvanı olan kralı (Çin'e) mümessiller ile hediye gönderir. Eğer ülke içinde bir karışıklık yaşanır, düzeni sağlamak için *Dashilere* askerî güç

---

¹² Burada bahsedilen *Sutan*, *sultan* kelimesinin Çinceye çevriyazımıdır. Hirth-Rockhill'in eserine göre bu sultan ya Mısır ve Suriye sultanı Selahaddin Eyyûbî, ya da Irak Selçuklu hükümdarları Arslanşâh b. Tuğrul veya II. Tuğrul olmalıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.108, dipnot: 8. Edward G. Browne, "Account of a Rare, If Not Unique, Manuscript History of the Seljûqs Contained in the Schefer Collection Lately Acquired by the Bibliothèque Nationale in Paris", *Journal of Royal Asiatic Society (JRAS)*, 1902, C. 34, S. 4, s. 873-882. Yang'ın eserine göre, Irak Selçuklu hükümdarı I. Tuğrul'dur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s.84, dipnot: 4. Han'ın (Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s.158-159, dipnot: 7) ve Shiratori'nin ("Daqinguo ji Fulinguo Kao", C. 1, s. 67-70) eserlerine göre ise bu *Sutan*, Selçuklu hükümdarı Melikşâh'tır. Sultan sadece politik açıdan hükümdardır ve halifenin tâbiidir. Bu nedenle her yıl halifeye vergi gönderir. Aslında halifenin sadece dinî yetkisi vardır; askeri kuvvetleri yoktur. Dolayısıyla eğer ülke içinde bir karışıklık yaşanır, düzeni sağlamak için sultana askerî güç toplamasını emreder. O sıradaki "*Daqin* kralı", yani Bağdat Abbâsî Halifesi el-Muktedi Biemrillah'tır. "*Dashi* kralı" ise, sultan Melikşah'tır.

toplamalarını emreder. Yiyecekleri, çoğunlukla pilav, ekme  ve ettir.  cki içmezler; altın ve gümüş kaplar ile kaşıklar kullanırlar. Yemeklerden sonra ellerini su dolu altın bir k sede yıkarlar.

Yerli  r nleri l civert taşı/yarisaydam cam (*liuli*¹³), mercan, ham altın (生金), sırmalı brokar ipek kumaş (ya da ipekli Hint kumaşı 花锦), ipek astar (纓布), kırmızı akik, inci. Bundan başka *haijixi*¹⁴ (駭鷄犀 ya da *tongtianxi* 通天犀, gergedan boynuzu) vardır.

(Sonraki) Han Hanedanı'nın Yenxi (延熹) yönetim döneminin başında (M.S.

---

¹³ bkz. II. Bölüm, *L UL * (琉璃) L CİVERT TAŞI/YARISAYDAM CAM bahsi.

¹⁴ *Haijixi*, Hirth-Rockhill'in eserine göre değerli taş çeşitlerinden biridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 108, dipnot: 10. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1974. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 79, 242. Han'ın eserine göre ise gergedan boynuzudur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s.159-160, dipnot: 8. Du, *Tongdian*, 193, s. 5265. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3616. Gonglu Duang, *Beihulu (Tang Hanedanı Zamanında Güney Çin ve Kuzey Vietnam Hakkında Coğrafi Kitap)*, Taipei 1967, 1, s. 1-2. Shi Li, *Xu Bowuzhi (Eski Çin Doğa Tarihi K llyatı)*, Taipei 1966, 10, s. 8. Hong Ge, *Baopuzi Neiwaipian (Baopuzi Adlı Bir Çinli Taoist Filozofun Kitabı)*, Taipei 1968, *Batın - crek* kısmı 17, s. 350-351.

158-167)¹⁵, bu ülkenin yöneticisi, *Rinan* (日南)'ın sınırları ötesinden bir elçi (heyeti) göndermiş¹⁶, bu heyetle gergedan boynuzu, fildişi ve bağa (kaplumbağa kabuğu) takdim etmişti; bu Çin ile olan ilk doğrudan irtibattı. Verilen hediyeler içinde başkaca nadide bir şey yoktu, belki de elçiler nadide parçaları (kendileri için) saklamışlardı. Jin Hanedanı'nın Taikang (太康) yönetim döneminin ortasında (M.S. 280-289), buradan tekrar hediyeler getirildi.¹⁷

Bir rivayete göre bu ülkenin batısında, Xiwangmu'nun (西王母) oturduğu yere yakın ve neredeyse güneşin battığı yer olan *Ruoshui* (弱水) ve *Liusha* (流沙)

---

¹⁵ Burada yazılan tarih, baskı hatasından dolayı yanlıştır; *Hou Hanshu* kitabına göre doğru tarih, Doğu Han Hanedanı'nın Yenxi yönetim döneminin 9. yılı, yani 166 yıldır, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1974. İmparator Marcus Aurelius'un Çin'e elçi göndermesi hakkında bkz. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 42, 173. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 5.

¹⁶ Burada bahsedilen *Rinan*, Vietnam'ın orta ve güney bölgelerine verilen eski addır, bkz. Ban, *Hanshu*, 28B, s. 1303. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 1, s. 383.

¹⁷ Bu ifade *Jinshu* adlı eserlerde görünmektedir, bkz. Fang, *Jinshu*, 97, s. 1698. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 45.

vardır.¹⁸ *Du Huan* (杜環), *Jingxingji*'de (經行記) diyor ki: *Fulin* ülkesi (拂菻國) *Shan* ülkesinin (苫) batısında yer alır ve *Daqin* diye adlandırılır.¹⁹ Sakinlerinin yüz

---

¹⁸ Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1974. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 42-43, 291-293. *Ruoshui* (kuvvetsiz su, tüy dahi bu suya konursa dibe batar), *Xiwangmu* (The Western Royal Mother or King Mother of the West), *Chishui* (Kırmızı Deniz) ve *Liusha* (Akan Kum veya Kaynayan Kum) ile beraber eski Çin efsanelerinde sıkça bahsedilir, fakat esasen nerede olduğu bilinmemektedir, bkz. Mayers, *The Chinese Reader's Manual*, Shanghai 1874, s. 76 (No. 236), s. 108-109 (No. 330), s. 178-179 (No. 572). Orijinal efsane yazarlarına göre, "Batı'nın Ana Kraliçesi"nin oturduğu yer ne *Tiaozhi* (Keldânî ülkesi) ne de *Daqin*'dir, bkz. Hirth, *Ancient History of China*, s. 144-151. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 108, dipnot: 13. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 43, dipnot: 7. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 84, dipnot: 6.

¹⁹ *Jingxingji* (Seyahatnamesi) adlı eserin müellifi Du Huan, 751 yılında gerçekleşen Talas Muharebesi'nde Abbâsîler tarafından esir edilip Abbâsî ordusuyla Semerkant, Taşkent, Merv ve Malindi gibi Batı Asya ve Afrika şehirlerini dolaşmıştır. Esir edilmesinden on yıl sonra Çin'e geri dönme izni alıp *Guangzhou*'ya dönmüştür. Eseri *Jingxingji*, bir etnografya kitabıdır. Kayıp olan bu eserden, müellifin amcası Du You, *Tongdian* adlı kitabına birçok alıntı yapmıştır, bkz. Du,

rengi kırmızı beyazdır. Erkekler düz, beyaz kıyafetler giyerler; kadınlar ise incilerle

---

Tongdian, 193, s. 5266. Du Huan, batı bölgelerine vardığı zaman son Emevî halifesi II. Mervan, Şam'ı ele geçirmişti. Ancak Zhao'nun metni *Tongdian*'inkinden biraz farklıdır. Bunun hakkında düzeltilmiş tercüme metni için bkz. G. M. H. Playfair, "The Mystery of Ta-ts'in", *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society (JCBRAS)*, 1885, (ns.) C. 20, s. 78.

Bu paragraftaki bilgi, Duanlin Ma'nın eserinden alıntıdır, bkz. Ma, *Wenxian Tongkao*, 339, s. 9378. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 83, 116. Du Huan'ın Süryanilerden duyduğuna göre Sâsânîler ile Bizans İmparatorluğu 540 yılında savaştıktan sonra Enûşirvân (I. Hüsrev), Antakya'yı yağmalayıp çok sayıda Süryani'yi esir olarak aldı. Bu Süryaniler için Ktesiphon (Medâin) yakınlarında Antakya gibi bir sığınma şehri inşa ettirmiş ve Sâsânîlerin payitahtına yakın bir Bizans-Grek kültür merkezi kurmuştu, bkz. George Rawlinson, *The Seventh Great Oriental Monarchy: or The Geography, History, and Antiquities of the Sassanian, or New Persian Empire*, London 1876, s. 395. Du Huan'ın tasvirlerine göre *Fulin*, Suriye'dir ve *Shan* ise Suriye'nin eski adı veya Suriye'nin başkenti Şam'dır. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 108-109, dipnot: 14. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 43, dipnot: 8. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 84-85, dipnot: 7, 8.

bezenmiş brokar (珠錦) elbiseler giyinirler. Onlar içki içmeyi ve çörek (乾餅) yemeyi severler. Çok mahir zanaatkârları vardır ve becerikli ipek dokumacılarıdır. Ülkenin yüzölçümü bin *lidir*. Faal ordu on binden fazla askere sahiptir. Bu ordu ülkeyi *Dashi*'ye karşı savunmaktadır. Batı Denizi'nde bir pazar bulunur; müşteri ve satıcılar arasında (gizli) bir antlaşma vardır; bir satıcı gelince diğeri gider. Öncelikle satıcı ürünlerini teşhir eder, sonra müşteri teklifini verir. Malların karşılığı her malın yanına konur. Müşterinin malları veya parası, satıcı onları alıncaya kadar satılan malın yanında durmak zorundadır. (Bu pazarlar) “Şeytan (veya Hayalet Pazarı, 鬼市)” diye adlandırılır.²⁰

---

²⁰ Antikçağ, Ortaçağ ve modern dönem seyyahları, Asya ve Afrika'daki “sessiz şeytan pazarları”ndan bahsederler, bkz. Shi, *Faxianzhuang Jiaozhu*, 4, s. 125. Du, *Tongdian*, 193, s. 5266. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 60, 279-283. Cosmas Indicopleustes'in eserinde bu çeşit bir pazarın, Habeşistanlılar ile Barbarlar (Somaliler) tarafından kurulduğu söylenir, bkz. Indicopleustes, *The Christian Topography of Cosmas*, s. 51-54. Jean-Baptiste Tavernier'in eserine göre ise Hindistan'da da böyle pazarlar mevcuttur, bkz. Jean Baptiste Tavernier, *Travels in India*, trans.&ed. Valentine Ball, London-New York 1889, C. 2, s. 68. Malay Yarımadası'ndaki yerliler hakkında bkz. Peter James

2. DASHĪ GUO (大食國) ARAPLAR/ARAPLAR ÜLKESİ

*Dashi*²¹, *Quanzhou*'nun (泉州)²² kuzeybatısında yer alır; *Quanzhou*'dan

---

Begbie, *The Malayan Peninsula Embracing its History, Manners and Customs of the Inhabitants, Politics, Natural History &c. from its Earliest Records*, Madras 1834, s.

8. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 110, dipnot: 15. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 43-44, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 85, dipnot: 8.

²¹ Arapların Çin tarihî kayıtlarda geçen diğer isimleri şunlardır: “*Tiaozhi*” (條支), bkz. Sima, *Shiji*, 123, s. 2400; Ban, *Hanshu*, 96, s. 2866; Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1973; Du, *Tongdian*, 192, s. 5237-5238. “*Duoshi*” (多氏), bkz. Jing Yi, *Datang Xiyu Qiufa Gaosengzhuan Jiaozhu (Tang Hanedanlığında Bir Rahibin Batı Bölgelerine Hac Yolculuğu, Tashih ve Notlar)*, ed. Bangwei Wang, Pekin 2004, s. 11. “*Dashi*” (大寔), bkz. Hui, *Wang Wutianzhuguo Zhuan Jianshi*, s. 48. “*Dashi*” (大食), bkz. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3616; Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 6. Emil Bretschneider, *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources: Fragments Towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Century*, London 1888, C. 1, s. 268, note. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 119, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 49-50, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s.

oldukça uzaktır; bu yüzden yabancı gemiler (番舶) için buraya doğrudan ulaşmak zordur. Gemiler *Quanzhou*'dan yola çıktıktan yaklaşık kırk gün sonra ticaret yaptıkları *Lanli*'ye (藍里)²³ ulaşırlar; burada kışı geçirip ertesi yıl tekrar yola çıkarlar; uygun rüzgârla (順風) altmış küsur gün sonra *Dashi*'ye ulaşırlar. Bu ülkenin ürünlerinin büyük çoğunluğu, onları Çin'e götürecek tüccarlara satılmak üzere

---

92, dipnot: 1.

²² *Quanzhou*, Çin'in güneybatısında yer alan bir şehirdir. Song Hanedanı'nın Yuanyo yönetim döneminin (1086-1094) ikinci yılında (1087) burada gümrük noktası kurulmuştur. Bundan itibaren Yuan Hanedanı'na kadar burası Çin'in en kalabalık ticari liman şehri olmuştur. Şehirde bir yabancılar mahallesi olup Araplar ve diğer yabancı tüccarlar orada otururlarmış. Marco Polo, bu şehrin dünyanın en büyük limanlarından biri olduğunu tasdik etmiştir, bkz. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 2, s. 1931-1932.

²³ Burada bahsi geçen *Lanli*, Endonezya'nın Sumatra adasının kuzeybatısındaki Açe bölgesidir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 73, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 22, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 85, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 52-53, dipnot: 2.

Sanfoqi'ye (三佛齊)²⁴ nakledilir.²⁵

Bu ülke çok güçlüdür, toprakları çok geniştir. Halkı refah içinde yaşar ve âdetleri bütün yabancılarınkinden üstündür. İklimi genelde soğuktur ve kar kalınlığı iki-üç *chi*²⁶ dir (尺~62.8-94.2cm)²⁷; bu nedenle yün halılar oldukça kıymetlidir.

---

²⁴ Burada bahsedilen *Sanfoqi*, Endonezya'nın Sumatra Adası'nın güneybatısındaki Palembang şehridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 63, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 14, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 57-58, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 36-38, dipnot: 1.

²⁵ Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 99. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 119-120, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s.186-187, dipnot: 1. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 43B, s. 756-757. Jitsuzo Kuwabara, *Zhongguo Alabo Haishang Jiaotongshi* (*Çin ile Araplar Denizyolu Ulaşımı Tarihi*), çev.&ed. You Feng, Taipei 1985, s. 109-111.

²⁶ *chi*, bir uzunluk ölçüsüdür. Song Hanedanı döneminde bir *chi* yaklaşık 31.4 santimetredir, bkz. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 191.

²⁷ Yang'ın eserine göre Zhao'ya iletilen bu bilgiler yanlış olmalıdır. Arap yarımadası dünyadaki en sıcak ve kurak bölgelerinden biridir. Araplar ülkesine tabi olan devletler dahi tropikal kuşakta yer alır. Zhao'nun kaydettiği gibi havanın bu

Başkenti *Mixuli*'dir (蜜徐籊²⁸ veya *Maluoba* 麻囉拔)²⁹, burası bütün yabancıların

---

derece soğuk ve kar kalınlığının 2-3 *chi* olması imkânsızdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 92-93, dipnot: 3.

²⁸ Burada bahsedilen *Mixuli*, Mısır'ın İbranice adı olan Mizraim'dir; Hirth-Rockhill'in eserine göre bu şehir Kahire'dir; Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir. Yuan Hanedanı zamanında buraya *Misier* adı verilmektedir, bkz. Emil Bretschneider, "Notices of the Medieval Geography and History of Central and Western Asia: Drawn from Chinese and Mongol Writings, and Compared with the Observations of Western Authors in the Middle Ages", *Journal of the North-China Branch of the Royal Asiatic Society (JNCBRAS)*, 1876, (ns.) C. 10, s. 295. Bretschneider, *Mediaeval Researches*, C. 1, s. 141 ve C. 2, s. 135. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.120, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 50, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 93, dipnot: 4.

²⁹ *Maluoba*, diğer adları *Maliba* veya *Maluomo* olan ve Hirth-Rockhill'in eserine göre ise şimdiki Uman'ın Mirbât şehrinin bulunduğu yerdir. Zhao zamanında Aden, Arap ve Afrika ülkeleri ile Hindistan gibi ülkeler arasındaki bağlantı limanı burada yer alırdı. *Songshi* kitabında *Maluoba* ülkesinden bahseder, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 25, dipnot: 3 ve s. 121, dipnot: 11. Tuo, *Songshi*, 17, s. 218-219. Han

toplandığı bir ticaret merkezidir. Kralı başına ipekli ve yabancı pamuk kumaştan örülmüş bir sarık takar. Her yeni ay ve dolunay zamanında ise som altından, üzeri düz, sekizgen bir taç takar; bu taç, dünyadaki en kıymetli mücevheratla süslüdür. Kaftanı ipekli brokar kumaştandır; yeşim taşlı bir kemer kuşanır ve altın ayakkabılar giyer. Sarayındaki sütunları akikten, duvarları *lugan* (綠甘) taşından (bu taş kristal gibi şeffaftır)³⁰, seramikleri saydam kuvarzdan, tuğlaları malakitten (碌石 bakır taşı)

---

ve Wuquan Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 322, dipnot: 2. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 101, dipnot: 2. Feng'in eserine göre burası Malabar'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 64, dipnot: 1. Bowen Yang'a göre ise M.Ö. I. binyılda Güney Arabistan'ın deniz ipek yolu üzerindeki en büyük merkezi ve Sebe Krallığı'nın başkenti, yani şimdiki Yemen'in Merib şehridir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 93-94, dipnot: 8. Jiqing Su'nun eserine göre ise Aden şehridir, bkz. Dayuan Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi (Güneybatı Asya, Güney Asya ve Afrika'daki Barbarlar Hakkında Bir Seyahat Betimlemesi Tashihi ve Şerhi, Description of the Barbarians of the Islands)*, ed. Jiqing Su, Pekin 2009, s. 350-351, dipnot:1.

³⁰ *Lugan* taşı, Hirth-Rockhill'in eserine göre mermer veya su mermeridir (Alabaster), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 125, dipnot: 4.

ve *huo* taşı (活石)³¹ harcıyla kaplanmıştır. Ara perdelerin hepsi sırmalı brokar ipek kumaştan yapılmıştır; bu kumaş, beş-renkli ipek ve saf altın sicim dokunmuştur.³² Kralın tahtı inci ve mücevherlerle süslüdür; tahtın merdivenleri saf altınla kaplıdır. Kap kakak, vazo ve diğer eşyalar altın ya da gümüştedir. İncilerin ipe dizilmesiyle hazırlanmış bir perde vardır ve kral her kraliyet meclisine çıktığı zaman (出朝) bu incili perdenin arkasında oturur. Her iki yanında altın kalkanı, zırhı ve miğferi ile, değerli kılıçla kuşanmış vezirler (*Chengxiang* 丞相)³³ onu korumaktadır. Diğer devlet adamlarına *Taiwei* denir (太尉); bunların her biri yirmi bin küsur atlı askere komuta eder. Atların yüksekliği yedi *chidir* (~2.19m) ve bunlara demir nal çakılır.

---

³¹ Burada bahsedilen *huo* taşı, *huashidir* (滑石, stetit, sabuntaşı), bkz. Frederick Porter Smith, *Contributions towards the Materia Medica and Natural History of China*, Shanghai-London 1871, s. 130, 205. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 120, dipnot: 4.

³² Buradaki hükümdarın kıyafetleri ve sarayla ilgili tasvirler, önceki *Daqin Guo*, yani Bağdat hükümdarı ile ilgili tasvirlere benzemektedir.

³³ *Chengxiang*, eski Çin hükümdarının emrinde devlet işlerini yöneten en yüksek derecedeki görevliye verilen isimdir, bkz. *Hanyu Dazidian (Çince Büyük Sözlüğü)*, ed. Zhongshu Xu, Hubei 1986, C. 1, s. 19.

Askerleri cesurdur ve askerî manevralarda kabiliyetlidirler. Sokakların genişliği beş *zhang*dan (丈~15.7m)³⁴ fazladır. Yolun ortasında, yük taşıyan deve, at ve öküzler için genişliği iki *zhang* (~6.28m), derinliği dört *chi* (~1.26m) olan bir yol kazılmıştır. Yayaların geçmesi için yolun iki tarafı, çok güzel mavi-siyah (青黑) yassı kaldırım taşları ile kaplanmıştır. Halkın oturduğu evler Çin'dekilere benzer; fakat kiremit yerine ince arduaz kullanılır.³⁵ Halk yemekleri özellikle pirinç ve tahıl ürünleri içerir; ince açılmış erişte ve kuzu yahniye düşküntürler. Fakirler ise balık ve sebze yer.

---

³⁴ 1 *zhang*=10 *chi*=3.14 m, bkz. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 2.

³⁵ Bu paragraf esasen, Song Hanedanı'nın Zhenghe (政和, 1111-1118) yönetim döneminde Çin'e gelip kraliyet meclisine katılan *Dashi* elçilerinin söylediklerinden alıntıdır.

Dashi elçileri ülkelerinin başkentinin adından bahsetmediğinden müellif buna belirli bir cevap verememiştir, bkz. Tuo, *Songshi*, 490, s. 10895. Müellif Feng'in betimlemelerine göre bu başkent Kahire, Bağdat veya Şam olduğu tahmin edilir. Fakat Zhao'ya göre bu başkent, bu üç şehirden farklı, kompozit bir Arap şehri olmalıdır. Yang'a göre ise Fâtımîler'in başkenti Kahire'dir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 50, dipnot: 5. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 120, dipnot: 5. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 92, dipnot: 1.

Meyvelerin hepsi tatlıdır, ekşi meyve yoktur (皆甜無酸). Üzüm suyunu alıp şarap yaparlar veya şeker ile baharatları beraber kaynatarak *Sisu Jiu* (思酥酒) denilen bir içkiyi yaparlar. Bal ile baharatları karıştırarak *Meisidahua Jiu* (眉思打華酒) denilen başka bir içki yaparlar. Bu içki, insanın içine ısıtır.³⁶ Çok zengin olanlar altın ve gümüş ticaretinde hacim ölçüsünü kullanırlar (以量為秤). Pazarlar gürültülü ve hareketlidir; altın, gümüş ve sırmalı brokar ipek kumaşları vs. her tür eşya burada toplanır. Ustalar zanaatkâr vardır, teknikleri çok gelişmiştir (工匠技術，咸精其能). Kral, devlet görevlileri ve halkın tümü Tanrı'ya (Gök'e) taparlar (事). Onlarda

---

³⁶ Bu paragraf çoğunlukla *Lingwai Daida* kitabından alıntıdır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 99. *Huajiu*, çiçek şarabı anlamına gelmektedir, bkz. Hükümdar Kangxi, *Yuding Pianzi Leibian (Compendium of Parallel-prose Phrase)*, ed. Tingyu Zhang v.d., Shanghai 1887, 203, s. 21-22. Benjamin A. Elman, *On Their Own Terms: Science in China, 1550-1900*, Cambridge v.d. 2005, s. 237. *Bosi* (Pers İmparatorluğu), *Fulin* (Bizans İmparatorluğu) ve yakın ülkelerde pirinç veya tohumun et suyuna konup birkaç gün fermente edilmesiyle içki yapıldığı kayıtlıdır, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 4, s. 45. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 120, dipnot: 6, s. 127, dipnot: 4.

“Maxiawu” (麻霞勿) denilen bir Buda vardır.³⁷ Her yedinci günde saçlarını ve tırnaklarını keserler. Yılbaşlarında bir ay süreyle oruç tutar ve dua okurlar (吃齋念經一月). Her gün Tanrı’ya beş kez ibadet ederler. Çiftçiler tarım yaparlar; sel ya da kuraklık gibi tasaları yoktur. Çay ve derelerin suyuyla sulama için yeterlidir. Kaynağı bilinmemektedir. Tarım zamanı dışında su seviyesi, nehrin iki kıyısıyla eşittir; ekim dikim işlerinin başlamasına yakın su seviyesi yavaş yavaş yükselir ve taşar. (Su) günbegün yükselirken bir görevli su seviyesini gözler; en yüksek düzeyde olduğu zaman toprağı sürüp ekmeleri için çiftçileri çağırır. Yeterince sulama yapıldıktan sonra su seviyesi eski haline döner.³⁸ Ülkede büyük bir liman (大港)³⁹ vardır ve

---

³⁷ Burada bahsedilen Maxiawu, Hz. Muhammed’dir. *Jiu Tangshu* ve *Xin Tangshu* adlı eserlerde Mohemo şeklinde adlandırılır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100, 104, dipnot: 22. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3617. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4750. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 120, dipnot: 7. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 6. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 93, dipnot: 5. Chen’in açıklamasına göre burada bahsedilen Gök’e tapmak, Allah’a inanmaktır. “Buda” kelimesinin ise Müslümanların peygamberine karşılık geldiğini söyler, bkz. Chen, “Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi”, s. 54-55.

³⁸ Hirth-Rockhill’in eserine göre, bu paragrafta Nil Nehri hakkında verilen

derinliği yirmi ksur *zhang*dır (~62.8m). Güneybatı tarafı denize açılır ve rotaları dört bir yana ulaşır (支流達於諸路). Limanın her iki kıyısında evler vardır. Gündüzleri burada pazar (墟市) kurulur. Tekne ve yk arabaları ile burası çok yoğundur (輻湊). Pazarda kenevir, buğday, darı, fasulye, şeker, un, yağ, odun, tavuk, koyun, kaz, ördek, balık, karides, hurma (棗圈), üzüm ve çeşitli meyveler boldur.

Burada inci, fildişi, gergedan boynuzu, akgünlük, amber, Himalaya ieği,

---

bilgileri ilk defa Çinli Zhao Rugua kaydetmiştir. Feng ve Yang, Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 8. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 7. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 93, dipnot: 6.

³⁹ Burada bahsedilen liman, Hirth-Rockhill'in eserine göre Kızıldeniz'in kuzey kıyısındaki Kulzm şehridir. Amr b. Âs tarafından yaklaşık 642 yılında, Nil Nehri ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan kanal açılmış, seksen yıl sonra ise kendi haline terk edildiğinden toprakla kapanmıştır, bkz. William Muir, *Annals of the Early Caliphate: from Original Sources*, London 1883, s. 244. Ancak daha mantıklı açıklama ise buranın blle ve Basra olduğudur, bkz. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 46. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.121, dipnot: 9. Yang'ın eserine göre ise bu liman, Kızıldeniz'in batı kıyısındaki el-Kusayr'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 93, dipnot: 7.

karanfil, küçük Hindistan cevizi, *anxixiang*, sarısabır, mür, kırmızı sakız, şeytanterisi, fok, boraks (鵬砂), lâcivert taşı, şeffaf camlar, deniztarağı kabuğu, mercan, kedigözü taşı, gardenya çiçeği, gülsuyu, mazi, balmumu, yumuşak altın brokar kumaş, deve tüyünden dokunmuş kumaş (駝毛布), *douluomian* (兜羅綿) adlı bir pamuklu kumaş, yabancı saten kumaş (異緞) üretilmektedir.⁴⁰ Bunları satın alan yabancı tüccarlar (番商), malları *Sanfoqi* ve *Foluoan* (佛囉安)⁴¹ gibi ülkelere naklelerler.

Malomo (麻囉抹), *Shihe* (施曷)⁴², *Nufa* (奴發)⁴³, *Yasibaoxian* (啞四包閑)⁴⁴,

---

⁴⁰ Boraks hakkında bkz. *Zhongguo Yaoxue Dacidian* (Çin Eczacılık Büyük Sözlüğü), ed. Cunren Chen, Taipei 1981, C. 2, s. 1646-1648. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 3. Bu paragrafta bahsedilenler, Arap tüccarların batı ülkelerinden Çin'e naklettikleri ürünlerdir. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 10. Bu ürünler ayrıntılı biçimde II. Bölüm'de anlatılacaktır.

⁴¹ *Foluoan*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Malay yarımadasının batı kıyısındaki Beranang şehridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 69, dipnot: 1. Feng de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 19, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise Malay yarımadasının ortasındaki Trang, Palean ve Phatthalung civarındadır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 47-48, dipnot: 1.

⁴² *Shihe*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Ortaçağ zamanlarında önemli bir liman

---

olan ve günümüzdeki güney Yemen yani Hadramut kıyısındaki Şihr şehridir, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 324, 439. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 12. Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 94, dipnot: 9. II. Bölüm, MUXIANG (木香) HİMALAYA ÇİÇEĞİ bahsi.

⁴³ *Nufa*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Uman'daki Zufâr'dır, Marco Polo tarafından Dufar şeklinde adlandırılır, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 441-442. *Mingshi* (*Ming Tarihi*) kitabında *Zufaer* (祖法兒) olarak adlandırılmaktadır, bkz. Tingyu Zhang, *Mingshi*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 326, s. 5661. *Xingcha Shenglan* (İngilizce tercümesi için bkz. Hsin Fei, *Hsing-Ch'a Sheng-Lan: the Overall Survey of the Star Raft*, trans. J.V.G. Mills, revised, annotated and edited by Roderich Ptak, Wiesbaden 1996.) kitabında *Zuofaer* (佐法兒) olarak verilir, bkz. Xin Fei, *Xingcha Shenglan (The Overall Survey of the Star Raft)*, Taipei 1970, 2, s. 18. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 12. Feng, Han ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 94, dipnot: 10.

⁴⁴ *Yasibaoxian*, İsfahan'dır, Yuan hanedanlığı'nda *Yisifahang* (亦思法杭)

Luoshimei (囉施美)⁴⁵, *Mujulan* (木俱蘭)⁴⁶, *Qieliji* (伽力吉)⁴⁷, *Pinuoye* (毗喏耶)⁴⁸,

---

şeklinde adlandırılırdı, bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1045. *Mingshi* kitabında ise adı *Yisifuhan* (亦思弗罕) veya *Yisibahan* (亦思把罕) olarak verilir, bkz. Zhang, *Mingshi*, 332, s. 5776. Bretschneider, “Medieval Geography”, s. 279. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 414, 483-484. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 12. Feng, Han ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 94, dipnot: 11. II. Bölüm, *ZHIZIHUA* (梔子花) GARDENYA ÇİÇEĞİ bahsi.

⁴⁵ *Luoshimei*, Hirth-Rockhill’in eserine göre Hârizm adının ikinci hecesi, yani “rizm” sesinin Çinceye çevriyazımıdır. *Datang Xiyuji* kitabında *Huoliximiqie* (貨利習彌伽) olarak adlandırılmıştır, bkz. Xuan&Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu*, C. 1, s. 96. *Hanshu* kitabında adı *Aojian* (奧鞞) şeklinde verilip *Kangju* (康居 Soğdiana)’ya bağlı beş ülkeden biri olduğu hakkındaki bilgileri ilk defa Çinli Ban Gu kaydetmiştir, bkz. Ban, *Hanshu*, 96A, s. 2870. Shigu Yen’in eserine göre *Wujian* (於鞞) diye okunan bu yer, Ortaçağdaki Ürgenç (Gürgenç/Köhne Ürgenç) şehridir, bkz. Gu Ban, *Qian Hanshu Buzhu* (*Qian Hanshu*’ya İlaveler ve Notlar), ed. Shigu Yen v.d., Taipei 1956, 96A, s. 1653. Song Xu, *Hanshu Xiyuzhuang Buzhu* (*Han Hanedanlığı Tarihi*

Batı Bölgeleri Monografisine İlaveler ve Notlar), Taipei 1967, C. 1, s. 48-50. *Xin Tangshu* kitabında ise *Huoxun* (火尋) ve *Guoli* (過利) olarak adlandırılmıştır, bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4740. *Yuanshi* kitabında *Hualazimo* (花刺子模) şeklinde kaydedilir, bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1044. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 401-402. Feng ve Han ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedirler, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 121, dipnot: 12. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 4. Yang'ın eserine göre ise burası Hîve şehridir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 94, dipnot: 12. II. Bölüm, *ZHİZİHUA* bahsi.

⁴⁶ *Mujulan*, Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Mekrân'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 12. Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 130, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 13. II. Bölüm, *AWEI* (阿魏) ŞEYTANTERSİ bahsi.

⁴⁷ *Qieliji*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Kalhat şehridir. Marco Polo tarafından *Calatu* şeklinde verilir. Hürmüz Sultanlığı'na bağlı idi. Ortaçağ'da Hindistan ile yoğun bir ticareti vardı, bkz. Marco Polo, *the Book of Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 448, Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 12. Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 14.

Yilu (伊祿)⁴⁹, *Baida* (白達)⁵⁰, *Silian* (思蓮)⁵¹, *Bailian* (白蓮)⁵², *Jiji* (積吉)⁵³, *Ganmei*

---

⁴⁸ *Pinuoye*, Hirth-Rockhill'in eserine göre İfrikya'nın Arapçadan Çinceye çevriyazımıdır. Fakat Araplara göre Tunus ve Tripoli bölgeleridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 12. Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 15. II. Bölüm, *SHANHUSHU* (珊瑚樹) MERCAN(AĞACI) bahsi.

⁴⁹ *Yilu*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Irak'tır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13. Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 16.

⁵⁰ *Baida*, Bağdat'tır, bkz. I. Bölüm, *BAIDA GUO* (白達國) BAĞDAT bahsi.

⁵¹ *Silian*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Sirâf veya Şiraz'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13. Feng'in eserine göre ise Sirâf'tır. Han ve Yang da Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 51, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 18. Moğol İmparatorluğu ve Timurlular devirlerinde Şiraz'a dâir kayıtlar için bkz. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 419, 484-485.

⁵² *Bailian*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Bahreyn'dir. *Yuanshi* kitabında *Bahalayin* (八哈刺因) olarak verilir, bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1044. Zhao,

(甘眉)⁵⁴, *Puhualuo* (蒲花羅)⁵⁵, *Cengba* (層拔)⁵⁶, *Bipaluo* (弼琶囉)⁵⁷, *Wuba* (勿拔

Chinese and Arab Trade, s. 122, dipnot: 13. Feng, Han ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 52, dipnot: 9. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 188, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 19.

⁵³ *Jiji*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Mekkân kıyısında ve Ortaçağ zamanlarında ticari merkezlerden biri olan Tîs liman şehridir, bkz. Thomas Holdich, *The Gates of India: Being an Historical Narrative*, London 1910, s. 298-301. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13. Yang'ın eserine göre ise burası Meşhed şehridir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 96, dipnot: 20.

⁵⁴ *Ganmei*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Komor Adalarıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13. Yang'ın eserine göre ise Hürmüz'dür, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 96, dipnot: 21.

⁵⁵ *Puhualuo*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Buhara'dır. *Suishu* kitabında *An* ülkesi (安國) olarak kaydedilir, bkz. Wei, *Suishu*, 83, s. 1240. *Datang Xiyuji* kitabında *Buhe* (捕喝) şeklinde verilir, bkz. Xuan&Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu*, C. 1, s. 94. *Xin Tangshu* kitabında ise *An* ülkesi, *Buhuo* (布豁) ve *Buhe* olarak adlandırılır, bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4738. *Yuanshi* kitabında ise *Buhuala* (不花刺) veya *Puhua* (蒲華) biçiminde geçer, bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63,

)⁵⁸, *Wengli* (甕籬)⁵⁹, *Jishi* (記施)⁶⁰, *Majia* (麻嘉)⁶¹, *Bisiluo* (弼斯羅)⁶², *Jicini* (吉甕

---

s. 1042 ve 149, s. 2339. *Mingshi* kitabında *Buhuaer* (卜花兒) olarak verilir, bkz.

Zhang, *Mingshi*, 332, s. 5768. Bretschneider, “Medieval Geography”, s. 240. Zhao,

Chinese and Arab Trade, s. 122, dipnot: 13. Feng, Han, Yang ve Yıldırım da Hirth-

Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 52, dipnot: 9. Zhao,

Zhufanzhi Zhubu, s. 188, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 95, dipnot: 22.

Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 161-163, 386-387, 477.

⁵⁶ *Cengba*, Zengibar’dır, bkz. I. Bölüm, *CENGBA GUO* (層拔國) ZENGİBAR bahsi.

⁵⁷ *Bipaluo*, Berberâ’dır, bkz. I. Bölüm, *BİPALUO GUO* (弼琶囉國) BERBERA ve *ZHONGLİ GUO* (中理國) SOMALİ bahsi.

⁵⁸ *Wuba*, Hirth-Rockhill’in eserine göre Sahar’dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13. Feng’in eserine göre ise burası Mirbât’tır. Han ve Yang de Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 59, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 205, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 104, dipnot: 1. I. Bölüm, *WUBA GUO* (勿拔國) SAHAR bahsi.

⁵⁹ *Wengli*, *li* kelimesi burada yanlış yazılmıştır, gerçekte *man* olmalıdır, yani burası Uman’dır, bkz. I. Bölüm, *WENGMAN GUO* (甕蠻國) UMAN bahsi.

尼)⁶³, *Wusili* (勿斯离)⁶⁴ gibi ülkelerin hepsi ona bağlıdır. Bu ülke (veya halklar), aslında *Bosi*'nin (波斯 Farslar) bir koludur. Sui Hanedanı'nın Daye (大業, 605-617) yönetim döneminin ortalarında, güçlü ve kurnaz bir adam varmış. Bu adam bir delikte yazılı bir taş bulmuş ve bu taşı kendisi için iyi talih alâmeti saymış. Bu yüzden halkları toplamış, geçen tüccarları soydurmuş, vazifelendirdiği adamları yeterince güçlü olduğunda kendisini kral ilan edip *Bosi* (波斯 Sâsânîler) ülkesinin batısını ele geçirmiş.⁶⁵ Tang Hanedanı'nın Yonghui (永徽, 650-656) yönetim döneminden itibaren buradan saraya sık sık hediyeler getirilmiştir. Kralı *Penni*

---

⁶⁰ *Jishi*, Kîş Adası'dır, bkz. I. Bölüm, *JĪSHĪ GUO* (記施國) KĪŞ ADASI bahsi.

⁶¹ *Majia*, Mekke'dir, bkz. I. Bölüm, *MAJĪA GUO* (麻嘉國) MEKKE bahsi.

⁶² *Bisiluo*, Basra'dır, bkz. I. Bölüm, *BĪSĪLUO GUO* (弼斯囉國) BASRA bahsi.

⁶³ *Jicini*, Gazne'dir, bkz. I. Bölüm, *JĪCĪNĪ GUO* (吉慈尼國) GAZNE bahsi.

⁶⁴ *Wusili*, Musul'dur, bkz. I. Bölüm, *WUSĪLĪ GUO* (勿斯離國) MUSUL bahsi.

⁶⁵ Burada bahsedilen olay, Hirth-Rockhill'in eserine göre 610 yılında Hz.

Peygamber'e vahyin inmesidir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot:

14. Feng, Han ve Yang, Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedirler, bkz. Zhao, *Zhufanzhi*

Jiaozhu, s. 52, dipnot: 10. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 189, dipnot: 5. Zhao, *Zhufanzhi*

Jiaoshi, s. 97, dipnot: 32, 33.

Mohuan (盆尼末換, II. Mervan) döneminden önce onlar, *Baiyi Dashi* (白衣大食 Beyaz Kaftanlı Araplar, Emevîler) diye adlandırılıyorlardı. *Apo Luoba* (阿婆羅拔 Ebu'l-Abbâs) döneminden sonra ise *Heiyi Dashi* (黑衣大食 Siyah Kaftanlı Araplar, Abbâsîler) diye adlandırılmışlardır.⁶⁶ Saltanattaki Hanedanı'nın Qiande (乾德, 963-968) yönetim döneminin dördüncü yılında (M.S. 966) Budist rahip Xingqin (行勤) Batı Bölgeleri'ne yolculuk yapmış, hükümdar onun gönlünü kazanmak için ona bir mektup (王書) bahşetmişti.⁶⁷ Kaibao (開寶, 968-976) yönetim döneminin birinci

---

⁶⁶ Bu ve önceki paragraf hakkında bkz. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3616-3617. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749-4750; Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 7, 9. Tuo tarafından bu iki paragraf, *Songshi* adlı esere alıntı yapılmıştır, bkz. Tuo, *Songshi*, 490, s. 10893. Son Emevî halifesi II. Mervan 750 yılında öldürüldü. Ebü'l-Abbâs es-Seffâh Kûfe'de halife ilan edildi. Kûfe, *Yuanshi* kitabında *Kufa* şeklinde verilir, bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1044. *Tongdian* adlı eserde ise *Yajuluo* (亞俱羅) olarak adlandırılır, bkz. Du, *Tongdian*, 193, s. 5279.

⁶⁷ Tuo, *Songshi*, 2, s. 16 ve 490, s. 10883, 10893. Tao Li, *Xu Zizhi Tongjian Changbian (Hükümete Yardım İçin Şümüllü Ayna Zeyli)*, Taipei 1983, 7, s. 135. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 15. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 52, dipnot: 11. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 97, dipnot: 34.

yılında, buranın kralı, (Tang sarayına) elçi gönderip hediye sunmuştur. Dördüncü yılında (971), Arapların bu elçisi ile *Zhancheng* (占城)⁶⁸ ve *Shepo* (闍婆)⁶⁹ ülkelerinden gelen elçiler *Jiangnan* (江南)'da bulunan Li Yu (李煜)'ya hediye sunmuşlardı.⁷⁰ Fakat Li Yu onları kabul etmekten korkmuş ve bir elçiyi kraliyet

---

⁶⁸ *Zhancheng*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Annam ve Tongkin kıyılarıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 49, dipnot: 1. Han'ın eserine göre ise Vietnam'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 12, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise Vietnam'ın orta ve güney bölgeleridir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 10, dipnot: 1.

⁶⁹ *Shepo*, Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Cava'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 78-79, dipnot: 1. Feng ve Yang de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 25, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 56, dipnot: 1. Han'ın eserine göre ismi geçen bu ülkenin Cava mı yoksa Sumatra mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 96-97, dipnot: 1.

⁷⁰ Çin müverrihleri, Büyük Tang Hanedanı ile Song Hanedanı arasında bir geçiş devri, yani Wudai (五代 Beş Sülale Devri, 906-960) olduğunu telâkki ederler. Çin'in kuzey bölgesinde, kısa zamanlarda değişmek üzere, beş sülale vardı; fakat aynı zamanda güney bölgesinde on sülale daha bulunuyordu. Güney Tang Sülalesi, bu on sülaleden biri idi (937-958). bkz. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi* (4. baskı), TTK

meclisine gönderip hediye verdiklerini hükümdarına bildirmişti. Bu nedenle, bundan itibaren elçilerin hediye getirmeleri yasaklanmıştır.⁷¹ Chunhua (淳化, 990-994)

Yay., Ankara 2007, s. 225-226. Li Yu ise bu sülalenin üçüncü ve son hükümdarı idi. 972 yılında Li, Song Hanedanı'nın ilk hükümdarına teslim edildi. Üç yıl sonra Li, isyan çıkardı ve General Cao Bin'in saray askerlerine karşı *Nanjing* şehrini müdafaa etti. 975 yılında *Nanjing* alınıp, Li'nin esir edilmesiyle Güney Tang Sülalesi sona erdi, bkz. Xiu Ouyang, *Xin Wudaishi (Yeni Beş Sülale Devri Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 62, s. 509-511. Li, *Xu Bowuzhi*, 3, s. 7. John Macgowan, *The Imperial History of China: Being a History of the Empire as Compiled by the Chinese Historians*, Shanghai 1906, s. 365-366. Mayers, *The Chinese Reader's Manual*, s. 231. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 16. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 189, dipnot: 6.

⁷¹ *Songshi* adlı esere göre, *Dashi* 968, 971, 973, 974, 975, 976, 977, 979, 984 yıllarında Song Hanedanı'nın kral meclisine elçi göndermeye devam etmişti, bkz. Tuo, *Songshi*, 2, s. 19; 3, s. 26, 29, 31. 976 yılından 1019 yılına kadar *Dashi*, Çin İmparatorluğu'na resmî elçilerini göndermekte idi. *Songshi* kitabında 974 yılında *Dashi* kralı Kelifu (珂黎拂, Halife, [Fadıl Mutî veya Abdülkerîm Tai]), Puximi (蒲希密) ve 976 yılında Buluohai (不囉海) adlı elçileri Çin'e göndermişti, bkz. Tuo,

yönetim döneminin dördüncü yılında (993), buradan Liyawu (李亞勿) adlı bir elçi vekili ile birlikte hediye gönderilmişti. Huzura kabul edilip Chongzheng Köşkü'nde (崇政殿 Hükümdar Taizong'un) huzuruna çıkmıştı. (Elçi vekili Liyawu) *Daqin* ülkesinin kendi komşuları olduğunu, ülkelerinde fildişi ve gergedan boynuzu bulunduğunu söyledi. Hükümdar ona, fil ve gergedanın nasıl avlandığını sormuştu. O, "Filler yem ile beslenip yaklaştırıldıktan sonra kalın halatlarla dizginlenir; gergedan avında ise, ok ve yay taşıyan bir adam ağaca çıkıp bekler ve onu okla öldürür; küçük gergedanlar ok ve yay olmadan da avlanabilir" diye cevap vermişti. Hükümdar, elçi vekiline saray kıyafeti, şapka, kemer ve getirdiklerine eşit miktarda altın bahşetti.⁷² Yongxi (雍熙, 984-987) yönetim döneminin üçüncü yılında (986)

Songshi, 3, s. 31 ve 490, s. 10893-10896. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 17. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 25, dipnot: 12.

⁷² *Songshi* kitabının, *İmparatorluk Meclisi Vekayii* bölümünde 993 yılında *Dashi* elçisinin Çin'e geldiği kaydedilmemiştir; fakat 994 yılındaki teati kaydı vardır, bkz. Tuo, *Songshi*, 5, s. 62-63. 993 yılında *Dashi* elçi heyetinin reisi ve Arap gemisi kaptanı Puximi idi. Pu bizzat kendisi Çin meclisine gidecekti, fakat çok yaşlı ve hasta olduğu için Liyawu adlı bir elçi vekilini gönderdi. 995 yılında Pu, Puyatuoli adlı başka bir vekili Çin'e gönderdi. Huzura kabul edilip Chongzheng Köşkü'nde

(*Dashi* elçi heyeti,) *Bintonglong* (賓瞳龍國) ülkesinin elçileri ile beraberce kraliyet meclisine gelmiştir.⁷³ Xianping (咸平, 998-1003) yönetim döneminin altıncı yılında

---

Hükümdar Taizong'un huzuruna çıkmıştı. Elçi vekili, *Daqin* ülkesinin komşuları olduğunu, kendi ülkelerinde fildişi ve gergedan boynuzu bulunduğunu söyledi, bkz.

Tuo, *Songshi*, 490, s. 10894. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122-123, dipnot: 17-18. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 53, dipnot: 13.

⁷³ *Songshi* kitabındaki *Dashi* elçi heyeti ile *Bintonglong* ülkesinin elçilerinin beraberce kraliyet meclisine gelmesi, Yongxi (984-987) yönetim döneminin üçüncü yılında (986) gerçekleşmemiştir. Fakat Zhidao (995-997) yönetim döneminin üçüncü yılında (997) *Dashi* elçi heyeti ile *Bintonglong* ülkesinin elçilerinin beraberce kraliyet meclisine geldiği kayıtlıdır. Han'ın eserine göre bu karışıklık, Çin devir adının burada yanlış yazılmasından kaynaklanmıştır, bkz. Tuo, *Songshi*, 5, s. 67 ve 490, s. 10894. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 123, dipnot: 19. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 189, dipnot: 7.

Bintonglong ülkesi, Hirth-Rockhill'in eserine göre Kamboçya'da Güney Champa'nın Phanrang bölgesidir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 51, dipnot:

1. Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 7, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 16-17, dipnot: 1.

(1003) tekrar Mani (麻尼) ve diğler elçilerle Çin hükümdarı'na inciler göndermişler, hükümdarın kendilerine hediye vermemesini rica etmişlerdi. Hükümdar Zhenzong (眞宗) elçilerin dileklerini hiçe saymak istemediğı halde, eve dönerlerken onlara fazladan hediyeler vermişti.⁷⁴ Jingde (景德, 1004-1007) yönetim döneminin ilk

---

⁷⁴ *Songshi* kitabına göre 999 yılında Çin'in güneybatı bölgelerindeki "barbarlar", *Zhancheng* ve *Dashi* elçileri Çin'e hediye gönderdi. Ertesi yıl Kore, *Dashi* ve *Gaozhou* (Hubei, bkz. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 2 , s. 2164.) halkları Çin'e hediye gönderdiler, bkz. Tuo, *Songshi*, 6, s. 76. 1003 yılındaki elçi heyeti hakkında iki kayıt vardır. Birincisinde 1003 yılında *Sanfoqi* ile *Dashi* elçisinin beraberce Çin'e hediye getirdiğı ifade edilir, bkz. Tuo, *Songshi*, 7, s. 82. İkincisi ise Xianping yönetim döneminin altıncı yılında (1003) *Dashi* ülkesinden, Poluoqinsanmoni (婆羅欽三摩尼) adlı bir elçinin ve diğler kişilerin Çin'e hediyeler getirdiğini söyler, bkz. Tuo, *Songshi*, 490, s. 10894. En sondaki üç kelime, yani sanmoni, Bretschneider'e göre *Sâmânîlerdir*, bkz. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 15. Marshall Broomhall'ın eserine göre Çinliler tarafından "molla" kelimesi bazen moni'ye çevrilmiştir. Buna örnek ve kanıt olarak, Hükümdar Qianlong'un 1764 yılında Pekin'in Xi Changan Bulvarı'nda bulunan bir camideki kitabesini gösterir, bkz. Marshall Broomhall, *Islam in China: A Neglected Problem*,

yılında (1004), Arap elçisi ve *Sanfoqi, Pugan* (蒲甘)⁷⁵ elçileriyle birlikte başkentte kalıp Fener Bayramı'nı (上元) kutlamışlar; hepsine para verilip içki ikram edilmiştir (賜錢縱飲).⁷⁶ Aynı yönetim döneminin dördüncü yılında (1007) *Zhancheng* elçisi ile beraberinde hediyeler getirildi. Hükümdar onları ağır misafirler şeklinde karşıladı (優加館餼). Budist ve Taoist tapınakları ile saray bahçelerini (苑囿) gezmelerine izin verdi.⁷⁷ Dazhongxiangfu (大中祥符, 1008-1017) yönetim döneminde hükümdar, (Gök'e ibadet etmek ve tören için) Doğu bölgelerine gitti (東封). Kaptan Tuopoli (陶婆離), hükümdarın (ibadet ettiği) *Tai* dağlarına (泰山) bizzat gelip hediyeyi getirmek istedi. Buna izin verilmişti.⁷⁸ Aynı yönetim döneminin dördüncü yılında (1011)

London 1910, s. 95, dipnot: 2. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 123, dipnot: 20.

⁷⁵ Burada bahsedilen *Pugan*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Myanmar'ın ortasındaki eski bir şehir ve IX-XIII. yüzyıllar arasında hüküm süren Pagan Krallığı'nın başkenti Pagan'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 59, dipnot: 1. Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 11-12, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 31-33, dipnot: 1.

⁷⁶ Tuo, *Songshi*, 490, s. 10894.

⁷⁷ Tuo, *Songshi*, 7, s. 90 ve 490, s. 10894.

⁷⁸ *Songshi* adlı kitabın 7. bölümüne göre 1008 yılında *Dashi*, *Sanfoqi* ve Çin'in

---

güneybatı bölgelerindeki “barbarlar” ve diğer ülkelerden Çin’e, hükümdarın Gök’e ibadet etmesini tebrik için elçiler gelmiştir, bkz. Tuo, *Songshi*, 7, s. 93. Aynı kitabın 490. bölümüne göre ise Xianping yönetim döneminin üçüncü yılında (1000) kaptan Tuopoli’nin, Mujibi adlı bir elçisi Çin’e hediye getirdi. Mujibi memleketine dönerken Çin hükümdarı, Tuopoli’ye bir mektup, kaplar (porselen), kıyafetler, eyerler ve atlar bahşetti. Dazhongxiangfu (1008-1017) yönetim döneminin ilk yılının onuncu ayında kaptan Tuopoli, *Tai* dağlarına gidip hükümdara hediye getirdikten sonra aynı yıl Kaptan Liyawu, Mawu adlı bir elçiyi Çin hükümdarına yeşim taşından bir levha ile gönderdi. Hükümdar, elçiye kaplar (porselen), kaftan ve kemerler; halifeye ise gümüş taht, çaydanlık, bayrak ve at gibi hediyeler verdi. Burada verilen bilgiler Arap tüccarlar ile Çin kral meclisi arasında yoğun bir ekonomik ilişki olduğunu gösterir. *Songshi* kitabı, Arap gemi kaptanlarının sıkça Çin hükümdarlarını ziyaret ettikleri kaydını içerir. 1008 yılında Topoli, Çin’i ziyaret ettiği zaman hükümdardan, “General Guide” (Erdeme Dönen General) unvanını aldı. 1011 ve 1019 yılında Topoli tekrar Çin’e hediye getirmeye geldi. Sonra gelen Arap elçilere de benzer unvanlar tevcih edildi, bkz. Tuo, *Songshi*, 490, s. 10894-10895. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 123-124, dipnot: 23.

hükümdar Gök'e ibadet ederken, (*Tuopoli*) *Fenyin* (汾陰)⁷⁹ şehrine tekrar gelmiş ve onun saray görevlilerine katılması emredilmişti. *Guangzhong*'daki (廣州) bir rivayete göre *Dashi*'den gelen *Wuxihuluhua* (無西忽盧華) adlı bir adam varmış. Yüz otuz yaşındaymış, fazladan kulakları olup çok heybetli bir görünüşe sahipmiş. Medeniyeimize hayran olduğu için *Guluo* (古邏) ülkesi gemisiyle Çin'e geldiğini söylemiş. Hükümdar tarafından kendisine sırmalı brokar kaftan, gümüş kemer ve ipek kumaşlar verilmiş.⁸⁰ Yuanyo (元祐, 1086-1094), Kaixi (開禧, 1205-1208)

---

⁷⁹ *Fenyin*, günümüzde Çin'in *Shanxi* ilinin *Wanjung* ilçesinin *Miaoqian* köyü güneyinde bulunan eski bir şehirdir, bkz. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 1, s. 1342. G. M. H. Playfair'e göre ise bu şehir, günümüzde Çin'in *Shanxi* ilinin güneyindeki *Puzhoufu*'da bulunan *Wanquan*'dır, bkz. George Macdonald Home Playfair&Edouard Biot, *The Cities and Towns of China: a Geographical Dictionary*, Hongkong 1879, s. 364, No. 7901. 1011 yılında hükümdarın *Fenyin*'de Gök'e ibadet ettiği ve Guide Generali Tuoluoli'nin ona fildişi, gülsuyu gibi hediyeler getirdiği yazılıdır, bkz. Tuo, *Songshi*, 8, s. 99 ve 490, s. 10894-10895. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 123-124, dipnot: 24.

⁸⁰ Tuo, *Songshi*, 490, s. 10895. Xie Zhang, *Dongxi Yang Kao (Ming Hanedanı Dönemi Güney Çin Denizi'nin Doğu ve Batı Bölgeleri Hakkında Bir Etnoğrafya)*,

devirlerinde de *Dashi* elçileri sırayla hediye getirdiler.⁸¹ *Dashi* ülkesinden adı Shinawei⁸² (施那幃) olan bir yabancı tüccar (番商), *Quanzhou*'nun güneyine

---

Taipei 1962, 4, s. 139. *Guluo*, Hirth-Rockhill'in eserine göre, Sumatra kıyısında bulunan Perak'tır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 80, dipnot: 3, s. 124, dipnot: 25. Feng'in eserine göre ise Kedah'tır (Kalah), bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 26, dipnot: 7. Yang'ın eserine göre ise burası Tayland'ın Patani bölgesi ve Kedah civarıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 58, dipnot: 7.

⁸¹ *Songshi*'nin 17. bölümüne göre Yuanyo yönetim döneminin üçüncü ve dördüncü yılında, yani 1088 ve 1089 yılında *Dashi* elçileri Çin'e hediye getirdi, bkz. Tuo, *Songshi*, 17, s. 218-219. Fakat 38. bölümüne göre ise Kaixi yönetim döneminde *Dashi* elçilerinin Çin'e geldiğinin kaydı yoktur, bkz. Tuo, *Songshi*, 38, s. 494-501. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 124, dipnot: 26. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 53, dipnot: 15. *Dashi* elçilerinin Song Hanedanı devrinde Çin'e gelmesi hakkında verilen bilgiler için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 189-193, dipnot: 9. Yang, "Zhufanzhi Jiedu", s. 16-17.

⁸² Burada bahsedilen Shinawei, adamın ismi olmayıp *Sîrâf* kelimesine atıftır; yani "Sîrâf'tan gelen yabancı tüccar" demektir. *Tingshi* (*Song Tarihi Hakkında Denemeler*) kitabında Shiluwei adı verilir, bkz. Ke Yue, *Tingshi*, ed. Mingxia Wu,

yerleşmiş; cömert ve yardımsever biriymiş. Batı gelenek ve göreneklerine sahipmiş; şehir dışında, şehrin güneydoğu köşesinde bir mezarlık (叢塚) yaptırmış ve sahipsiz yabancı tüccarların naaşlarını (遺骸) buraya defnettirmiş.⁸³ Bu olay, Gümrük nazırı

Xi'an 2004, 11, s. 278. Kuwabara, *Zhongguo Alabo Haishang Jiaotongshi*, s. 187-189. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 54, dipnot: 16. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 193, dipnot: 10. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 97-98, dipnot: 36.

⁸³ *Gujin Tushu Jicheng* adlı kitabın Zhifang Dian (İdari Coğrafya) bölümüne göre *Ling Shan*, yani *Ruh Dağı*, *Quanzhou*'nun güneybatısındaki Müslüman mezarlığı veya *Modena* (Medine) halk mezarlığıdır, bkz. Menglei Chen, *Gujin Tushu Jicheng (Qing İmparatorluğu Külliyyatı)*, Taipei 1977, C. 14, 1045. Kısım, s. 9360. Hirth-Rockhill'in kitabındaki "Introduction" bölümünde VII. yüzyılın başlarında İslamiyet'in *Quanzhou*'ya girdiği belirtilir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 14, dipnot: 4. ve s. 124, dipnot: 27. Shaoxing yönetim döneminde (1131-1162) Zixiludin adlı bir Hui Ren'in (Arap) *Sanawei*'den *Quanzhou*'ya gelip *Qingjing Si* adlı bir camiye inşa ettirdiği yazılır, bkz. Wu Guo v.d., *Quanzhoufu Zhi (Quanzhou İli Hakkında Coğrafi Kitap)*, Tainan 1964, 16, s. 23. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 14, 1050. Kısım, s. 9409.

Lin Zhiqi (林之奇) tarafından kaydedilmiştir.⁸⁴

3. MAJIA GUO (麻嘉國) MEKKE

Majia ülkesine⁸⁵, *Maluoba* ülkesinden batıya doğru gidilerek, karayoluyla

---

⁸⁴ *Songshi*'nin 433. bölümünde Lin Zhiqi'nin biyografisi vardır. Lin, *Min* ilinin (*Fujian*) gümrük nazırı idi. 1176 yılında ölmüştür. Birkaç kitap kaleme almıştır. Lin'in kitaplarından birinin detayları, *Daoshan Jiwen* adlı eserde bulunmaktadır, bkz. Tuo, *Songshi*, 433, s. 10039-10040. Zhiqi Lin, *Zhuozhai Wenji* (Müellif *Zhuozhai*'nin Denemeleri, diğer bir adı *Daoshan Jiwen*), Taipei 1971, 15, s. 12-13. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 14, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 54, dipnot: 16. Yulin Hao&Daocheng Xie v.d., *Fujian Tongzhi* (*Fujian kenti Hakkında Coğrafi Kitap*), Taipei 1983, 43, s. 441. Guo v.d., *Quanzhoufu Zhi*, 26, s. 22. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 193, dipnot: 10. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 97-98, dipnot: 36.

⁸⁵ *Majia*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Mekke'dir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.125. Feng ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 54, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 98, dipnot: 1. Mekke'nin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "*Majia*", bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 99. "*Mojia*" (摩迦), bkz. Song Xu, *Song Huiyao Jigao* (*Song Hanedanı İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı*), Taipei 1976, C. 199, s. 7835. "*Tianfang*" (天房

ancak seksen günde ulaşılır.⁸⁶ Burası, Buda Maxiawu'nun doğduğu yerdir. Buda'nın evi, renkli yeşim taşlarla kaplıdır. Buda'nın her ölüm yıldönümünde, *Dashi*'nin çeşitli yerlerinden insanlar buraya gelip ibadet ederler; altın, gümüş, mücevher ve değerli taşlar getirmede birbirleriyle yarışır. Bundan başka evi, sırmalı brokar kumaşla örterlerdir.⁸⁷ Arkasında, Buda'nın mezarı yer alır. Gece gündüz orada parlak

---

Kâbe), bkz. Yu Liu, *Xishiji (Batı Bölgelerine Giden Bir Elçinin Kayıtları)*, Shanghai 1936, s. 3. “*Tiantang*” (天堂), bkz. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 352. “*Tianfang*” (天方) ve “*Moqie*” (默伽), bkz. Huan Ma, *Yingyai Shenglan Jiaozhu (Deniz Kıyıları Hakkında Bir Genel Araştırma, The Overall Survey of the Ocean Shores)*, ed. Chengjun Feng, Taipei 1970, s. 69. Yuanjing Chen, *Shilin Guangji (Song ve Yuan Hanedanları Halk Ansiklopedisi, Comprehensive Record of Affairs)*, Pekin 1999, s. 252, 482.

⁸⁶ Burada bahsedilen yol, Hirth-Rockhill'in eserine göre Hadramut kıyısındaki Mirbât'tan Tihâme ve Mekke'ye kadar uzanan eski bir ticaret yolu idi, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 125, dipnot.

⁸⁷ Burada “Buda'nın evi” denen yer Kâbe'dir. Zhou'nun eserinde buraya “*Fangzhang*” adı verilir. Yuan ve Ming hanedanlarında “*Tianfang*” ve “*Tiantang*” gibi adlarla anılır, bkz. dipnot: 84. Richard F. Burton'un eserinde “Peygamber

bir ışık vardır. İnsanlar yaklaşılamazlar, yanından geçerken gözlerini yumarlar.⁸⁸

Muhammed'in doğum günü (Hicrî Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi), zamanında Mekke'de büyük eğlence, ziyafet ve namaz ile kutlanır ve Kur'ân okunur." şeklinde belirtilir, bkz. Richard Francis Burton, *Personal Narrative of a Pilgrimage to el Medinah and Meccah*, London 1857, C. 2, s. 278. Chen, burada üç defa kullanılmış olan "Buda" kelimesinin tümünün peygamber anlamında olduğunu söyler, bkz. Chen, "Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi", s. 54.

⁸⁸ Bu cümle Hirth-Rockhill'in eserinde "İnsanlar yaklaşılamazlar, kim yaklaşırsa gözlerini kaybeder" diye çevrilir, İngilizce tercümesi bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 125.

Burada bahsedilen "Buda'nın mezarı", Feng'in eserine göre Hz. Peygamber'in kabri değil, Kâbe'nin batısındaki Hz. İsmail'in kabri Hicr'dir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 55, dipnot: 4. Yang da Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 99-100, dipnot: 3. Chen, Hz. İsmail'in Arap ırkının atası ve buradaki "Buda" kelimesinin ise "ata" anlamında olduğunu söyler, bkz. Chen, "Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi", s. 54. Buda'nın mezarlığından çıkan parlak ışık hakkında ise Samuel Purchas'ın *His Pilgrimes* kitabında Barthema'nın (Ludovico di Varthema) 1503 yılında Medine'deki Hz. Peygamber'in mezarına gittiğinden bahseder ki bu ışık,

Ölüm döşeginde bir kimse bu mezardaki topraktan alıp göğsüne sürerse, Buda'nın gücü ile kurtuluşa erer.

4. CENGBA GUO (層拔國) ZENGİBAR

Cengba ülkesi⁸⁹, *Huchala* ülkesinin⁹⁰ güneyindeki denizde yer alan bir adada bulunmakta⁹¹ ve bu ülkenin batısı, büyük bir dağa kadar uzanmaktadır.⁹² Halklarının

---

aslında, kuledeki alevdir, bkz. Purchase, *His Pilgrimes*, C. 9, s. 66-67. Burton'un kitabının 1. cildinde Mescid-i Nebevî ile ilgili batıl bir hikâye vardır. Buna göre, Hadım ağalar kubbeye (Kubbetü'l-hücre veya Kubbetü'n-nûr) girip Hz. Peygamberin kabrine yeni bir kisve (Kisve-i Şerîfe) giydirdikleri sırada, kabrinden çıkan doğaüstü ışıktan korunmak için gözlerini kumaşlarla örterler. Bu ağalar dediler ki her kimse cüret edip kabre yaklaşırsa doğaüstü ışıktan dolayı hemen kör olur, bkz. Burton, *Pilgrimage to el Medinah and Meccah*, C. 1, s. 309, dipnot ve s. 311, dipnot. Chen, “*Sancai Tuhui (Assembled Illustrations from the Three Realms [heaven, earth and man])*”, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, (Bianyi dian [Yabancı ülkeler bölümü]), 87. Kısım, s. 891-892. Medine, Çin tarih kayıtlarında “*Jufen Modina* dağı” (俱紛摩地那山, Cebel-i Medine) olarak kaydedilir, bkz. Liu, *Jiu Tangshu*, 198, s. 3616. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Ma, *Yingyai Shenglan Jiaozhu*, s. 71.

⁸⁹ *Cengba* ülkesi, Hirth-Rockhill'e göre Zengibar'dır (Zenciler sahili), bkz. Zhao,

---

Chinese and Arab Trade, s. 126, dipnot: 1 ve I. Bölüm, *KUNLUNCENGQÍ GUO* (崑崙層期國) PEMBA ADASI VE MADAGASKAR bahsi. Feng ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 55, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 100-101, dipnot: 1. Zengibar'ın Çin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Cengtan*” (層檀), bkz. Ma, *Wenxian Tongkao*, 332, s. 9170. Tuo, *Songshi*, 490, s. 10896. “*Cengyaoluo*” (層搖羅), bkz. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 358. “Zanzibar” maddesi, Henry Yule&Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 978. El-Mas'údí, *El-Mas'údí's Historical Encyclopedia, Entitled “Meadows of Gold and Mines and Gems”*, trans. Aloys Sprenger, London 1841, C. 1, s. 232.

⁹⁰ *Huchala* ülkesi, günümüzdeki Hindistan Cumhuriyeti'nin Gucerat Eyaleti civarlarındadır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 92. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 34, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 124-125, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 72-73, dipnot: 1.

⁹¹ Yang'ın eserine göre Kilve, bugün Tanzanya Devleti'nin Hint Okyanusu sahilinde küçük bir ada olan Kilve Kisivani, kuzeyinde yer alan yarımada'daki Kilve

tümü *Dashi* ırkındandır ve *Dashi* mezhebine uyarlar. Mavi renkli yabancı bir kumaşla örtünürler (纏青番布) ve kırmızı deri ayakkabılar giyerler. Pirinç, ekme (燒餅) ve kuzu eti yerler. Ülkenin köy ve ormanlarının büyük kısmı kat kat dik dağ silsileleriyle kaplıdır. (鄉村山林多障岫層疊). İklimi genelde sıcaktır ve soğuk bir mevsim yoktur.

Yerli ürünleri fildişi, ham altın, amber ve sarı sandal ağacıdır.⁹³ Her yıl

---

Masoko ve buranın 29 km. yukarısındaki Kilve Kivinji'den ibaret üç yerleşim mahallinin adıdır. 957 yılında Hasan b. Ali eş-Şîrâzî, İran'dan oğulları ve maiyetiyle birlikte Zengibar bölgesine göç etmeye başladı. Şîrâzî, deniz yoluyla Kilve'ye giderek orayı merkez edindi, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 100-101, dipnot: 1.

⁹² Ülkenin batısının büyük bir dağa bağlanması hakkındaki bilgilere baktığımızda, Hirth-Rockhill'e göre bu dağ, Kilimanjaro Dağları'dır, Yang, Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 126. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 101, dipnot: 2.

⁹³ Madagaskar adasındaki sandal ağacı ve Zengibar'daki fildişi, amber gibi yerli ürünler hakkında verilen bilgiler için bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 404, 416. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 359. Muhammad Ibn Ahmad Biruni, *Alberuni's India: an Account of the Religion, Philosophy,*

Huchala ülkesi ve *Dashi*'nin kıyılarından gemilerle buraya beyaz pamuk kumaşlar, porselen⁹⁴, bakır ve kırmızı pamuk (紅吉貝) nakledilir.

5. *BĪPALUO GUO* (弼琶囉國) BERBERA

Bipaluo ülkesi⁹⁵, dört şehir (州)⁹⁶ içerir ve diğer bölgelerinde hep köyler vardır.

Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws and Astrology of India about A.D. 1030, ed. Edward C. Sachau, London 1910, C. 1, s. 211.

⁹⁴ Song Hanedanı zamanına ait porselenler, Zengibar'a ulaşmıştı, bkz. Friedrich Hirth, "Early Chinese Notices of East African Territories", *Journal of the American Oriental Society (JAOS)*, 1909, C. 30, S. 1, s. 55-57. Yan Zhu&Francois Xavier d'Entrecolles, *Description of Chinese Pottery and Porcelain: Being a Translation of the T'ao Shuo*, trans. Stephen W. Bushell, Oxford 1910, s. xvi. J. Theodore Bent&Mrs. Theodore Bent, *Southern Arabia*, London 1900, s. 18.

⁹⁵ *Bipaluo*, müellif Hirth-Rockhill'e göre Somali'nin kuzeyindeki liman şehri Berbera'dır. Feng, Han ve Yang de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 128-129, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 57, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 204, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 102-103, dipnot: 1. Bu ülke hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Duan Chengshi kaydetmiştir. Ülkeye, *Bobali* adı verilir, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 4, s. 46.

Birbirleriyle devamlı olarak kan davası güdüp kavga ederler. Sakinleri Buda'ya değil Gök'e dua ederler.⁹⁷ Ülkede çok sayıda deve ve yün koyunu bulunmaktadır. Günlük

---

Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Li, *Xu Bowuzhi*, 10, s. 5. Friedrich Hirth, "Chinese Equivalents of the Letter R in Foreign Names", *Journal of the China Branch of the Royal Asiatic Society (JCBRAS)*, 1886, (ns.) C. 21, s. 219. Hirth, "Early Chinese Notices of East African Territories", s. 47-51.

⁹⁶ Burada bahsedilen dört şehirden birincisi Berbera'dır; ikicisi Zeyla'dır; üçüncüsü Somali'nin başşehri Makdişu'dur; dördüncü ise Brava'dır. Makdişu ve Brava hakkında verilen bilgiler için bkz. Fei, *Xingcha Shenglan*, 2, s. 21, 24. Zhang, *Mingshi*, 326, s. 5661-5662. İbn Battûta'nın eserinde Berbera bölgesinin başlangıcının Zeyla ve bitişinin Makdişu olduğu yazılıdır, bkz. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, C. 1, s. 361.

⁹⁷ Hirth-Rockhill'in eserine göre burada bahsedilen sakinler, sadece dört şehirdeki Müslümanlardır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 129, dipnot: 2.

Chen, Zhao Rugua'nın Çin hükümdarlarının Gök'e ibadet etmesinin, puta tapmamak olduğu veçhiyle, putperestlere karşı olan İslam'la kıyasladığını, ona benzettiğini söyler. Burada geçen "Buda" kelimesinin anlamı ise, genel olarak çeşitli dinlerin tanrısı veya idolüdür, bkz. Chen, "Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi", s. 55.

yemekleri ise deve eti, sütü ve ekmektir (燒餅).⁹⁸

Ayrıca burada amber, büyük fildişi ve büyük gergedan boynuzu bulunur. Fildişinin ağırlığı yüz küsur *jin* (斤~64kg)⁹⁹, gergedan boynuzu ise on küsur *jin* (~6.4kg) fazladır. Ülke, Himalaya çiçeği, sığla yağı reçinesi ve mür bakımından çok zengin olup bağaları da çok kalındır ve bunlara, diğer ülkelerden büyük miktarda talep vardır.¹⁰⁰ Ülkede bir çeşit hayvan daha bulunmaktadır, adı “deve turnası”dır (*Luotuohe* 駱駝鶴)¹⁰¹. Boylarının uzunluğu 6 ila 7 *chi* (~1.88-2.19m) arasında

---

⁹⁸ İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s. 361. I. Bölüm, *ZHONGLİ GUO* (中理國) SOMALİ bahsi.

⁹⁹ *jin*, bir ağırlık ölçüsüdür. Song Hanedanlığı zamanındaki matematikçilere göre 1 *jin*=640g, bkz. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 191.

¹⁰⁰ *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea* adlı kitapta, I. yüzyılda Berbera kıyısından mür, akgünlük, kalay, fildişi, bağa, güzel kokulu reçineler ve tarçın gibi ürünler ihraç edilirdi. Bazı ürünlerden burada bahsedilmiştir ve sonraki metinlerde de anlatılacaktır, bkz. Anonim, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, ed. J. W. McCrindle, London 1879, s. 53-56. I. Bölüm, *ZHONGLİ GUO* ve II. Bölüm bahsi.

¹⁰¹ Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 3, s. 113. Devekuşu, II. yüzyılın başlarında Part

değişir. Kanatları vardır, uçabilirler ama çok yükseğe çıkamazlar. Bir başka hayvan daha vardır, adı *Cula*'dır (徂蠟)¹⁰²; şekli deve gibidir, büyüklüğü sığır kadardır ve

---

İmparatorluğu'ndan Çin'e hediye olarak gönderilmesinden itibaren Çin'de tanınmaktadır. O sırada Çin'de “*Anxi Que*” (安息雀, Part kuşu) olarak adlandırılırdı, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1973. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 39.

Devekuşlarının tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Da Majue*” (大馬爵, büyük at kuşu), bkz. Ban, *Hanshu*, 96A, s. 2867. *Weishu* kitabında devekuşu

adından bahsedilmiyor, sadece “büyük, develere benzer kuşlardır; kanatları vardır; uçabilirler fakat çok yükseğe çıkamazlar. Ot ve etle beslenirler.” şeklinde kayıt

vardır, bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1536. “*Tuoniao*” (駝鳥, devekuşu), bkz.

Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4743. “*Xianhe*” (仙鶴, kutsal turna), bkz.

Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 295. “*Tuoji*” (駝雞, deve tavuku), bkz. Ma, *Yingyai*

Shenglan Jiaozhu, s. 54-55. Emil Bretschneider, *Notes on Chinese Mediaeval*

Travellers to the West, Shanghai 1875, s. 87, dipnot: 132. I. Bölüm,

KUNLUNCENGQÍ GUO (崑崙層期國) PEMBA ADASI VE MADAGASKAR

bahsi, dipnot: 161.

¹⁰² *Cula*, zürafadır. Zürafaların tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır:

“*Tuoniu*” (駝牛, deve sığırı), zürafa hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Li Shi

sarı renklidir. Ön ayakları 5 *chi* (~1.57m) ve arka ayakları ise sadece 3 *chidir* (~94.2cm). Başı yüksekte ve yukarıya doğrudur. Derisinin kalınlığı 1 *cundur* (寸 ~3.14cm)¹⁰³. Başka bir hayvan daha vardır, adı katırdır. Onun kırmızı, beyaz ve siyah çizgili (bir postu) vardır. Bu hayvanlar, yabani hayvanlardır; bunlar, devenin yakın akrabalarından olan cinslerdir (駱駝之別種也). Halk avlanmayı sever, zehirli oklar ile bu hayvanları avlayıp ele geçirirler.¹⁰⁴

---

kaydetmiştir, bkz. Li, *Xu Bowuzhi*, 10, s. 5. Paul Pelliot'un eserine göre "Tuoniü" adı Farsça'dan Çince'ye çevrilmiş bir kelimedir, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 134. "Qilin" (麒麟, Çin efsanevi yaratıklarından biri), bkz. Ma, *Yingyai Shenglan Jiaozhu*, s. 55. "Zulafa" (祖刺法), bkz. Fei, *Xingcha Shenglan*, C. 2, s. 25. Gabriel Ferrand, "Yingyai Shenglan Zhong Zhi Qilin" (Yingyai Shenglan Kitabındaki Zürafa), *Xiyu Nanhai Shidi Kaozheng Yicong*, C. 2, s. 325-329.

¹⁰³ 1 *cun*=0.1*chi*=3.14 cm'dir, bkz. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 2.

¹⁰⁴ Burada bahsedilen hayvan, zebra'dır. Zebraların tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "Huafulu" (花福鹿, desenli talih geyiği), bkz. Ma, *Yingyai Shenglan*, s. 55. "Heibaihualu" (黑白花驢, siyah-beyaz desenli eşek) ve "Huafulu" (花福祿), bkz. Fei, *Xingcha Shenglan*, C. 2, s. 17, 24. Ferrand, "Yingyai Shenglan Zhong Zhi Qilin" (Yingyai Shenglan Kitabındaki Qilin), *Xiyu Nanhai Shidi*

6. WUBA GUO (勿拔國) SAHAR

Wuba ülkesi¹⁰⁵, deniz kıyısındadır ve karayolu ile *Dashi*'ye ulaşır. Kralı koyu mor renkli sarık takar, kaftan giyer ve *Dashi* mezhebine uyar.

7. ZHONGLI GUO (中理國) SOMALİ

*Zhongli*¹⁰⁶ halkının başı açık ve ayağı yalınayaktır. Pamuk kumaşa sarınırlar,

---

Kaozheng Yicong, C. 2, s. 326. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 21.

Duarte Barbosa'nın eserinde Makdişu sakinlerinin şifalı bitkiler ve oklar kullandığı yazılıdır, bkz. Duarte Barbosa, *A Description of the Coasts of East Africa and Malabar: in the Beginning of the Sixteenth Century*, trans. Henry E. J. Stanley, London 1866, s. 16.

¹⁰⁵ *Wuba*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Sahar'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 130. Feng'in eserine göre ise Mirbât'tır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 59, dipnot: 1. Han ve Yang, Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 205, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 104, dipnot: 1.

¹⁰⁶ *Zhongli*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Somali kıyısı ve Sokotra adasıdır. *Zhongli* kralının oturduğu şehir Makdişu'dur, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 131, dipnot: 1. Feng ve Han de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 60, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise Sokotra adasıdır, bkz.

fakat giysi giymeye cüret edemezler. Giysi, sadece *Zaixiang*¹⁰⁷ ve kralın nedimlerinin giyebildiği bir ayrıcalıktır. Kralının sarayı, sırlı tuğla ve çini ile müzeyyendir; halkın barakaları palmiye yapraklarından, çatıları ise sazdan yapılmıştır. Ekmek yer, kuzu ve deve sütü içerler. Çok sayıda inek, koyun ve deve bulunmaktadır. *Dashi* ülkelerinden sadece bu ülkede akgünlük yetiştirilir.¹⁰⁸ Burada çok sayıda büyücü vardır. Kendilerini kuş, canavar veya deniz yaratıklarına dönüştürerek cahil insanları dehşete düşürürler. Bazı yabancı gemilerle ticaret yaptıkları sırada anlaşmazlık çıkarsa, bu büyücüler gemiyi efsunlar. Bu geminin ilerleyip ilerlemediği kestirilemez. Ancak, aralarındaki birbirleriyle ihtilaf çözülünce

---

Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 105-106, dipnot: 1. Fei, *Xingcha Shenglan*, 2, s. 21.

¹⁰⁷ Vezir; Daha önce geçen *Chengxiang*, farklı hanedanlar zamanında *Zaixiang* adıyla anılır, tanım için bkz. I. Bölüm, *Dashi Guo* (大食國) Araplar/Araplar Ülkesi bahsi, dipnot: 33.

¹⁰⁸ McCrindle'nin eserine göre, Asır bölgelerinde bol ve kaliteli akgünlük üretilmekte idi, bkz. McCrindle, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, s. 58-63. II. Bölüm, *RUXIANG* (乳香) AKGÜNLÜK bahsi. Bent'in eserinde Sokotra adasında akgünlük üretilmekte olduğu kayıtlıdır, bkz. Bent, *Southern Arabia*, s. 380.

gemiye serbest bırakırlar. Devlet, bu büyükün yapılmasını yasaklamıştır.¹⁰⁹ Her yıl sayısız göçmen kuş (飛禽), bu ülkenin çevresine iner. Güneş doğduğu zaman birden ortadan kaybolurlar, izleri bile görünmez. Halk, kuşları ağ ile yakalayıp yer; tadı çok lezzetlidir. Sadece ilkbahar sonlarında bulunmaktadırlar, yazın başlamasıyla kaybolurlar, ertesi yıl tekrar gelirler. Sakinlerinden biri öldükten sonra, tabuta konulup defnedileceği sırada yakın ve uzak akrabaları gelip acılarını paylaşırlar. Her biri, elinde bir kılıcı sallayarak içeriye girer ve yas tutanlara mevtanın ölüm sebebini sorar. “Eğer biri tarafından öldürülmüşse, biz o katilden kılıçlarla intikam alırız” (derler). Eğer yas tutanlar, mevtayı hiç kimsenin öldürmediğini ve Göğ’ün emri ile eceline gittiği cevabını verirlerse, akrabalar kılıçlarını bırakıp gözyaşlarına boğulurlar. Her yıl sık sık büyük ölü balıklar sahile vurur, bunların boyu on küsur *zhang* (~31.4m) ve eni ise iki küsur *zhang*dır (~6.28m). Halk, bu balıkların etini

---

¹⁰⁹ Somali kıyısında Makdişu yakınlarındaki kazılarda, Song Hanedanı’na ait paralar ve Çin porselen parçaları bulunduğu göre Song Hanedanı ile Somali kıyıları (*Zhongli*) arasında doğrudan veya dolaylı ticari münasebetler vardı, bkz. Hirth, “Early Chinese Notices of East African Territories”, s. 46-57. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 399-400. Purchase, *His Pilgrimes*, C. 9, s. 254. Bent, *Southern Arabia*, s. 361-362.

yemeyip yağ elde etmek için beyin iliğini ve gözlerini çıkarır. En çok bir balıktan üç yüz *deng*¹¹⁰ kadar yağ elde edilir. Yağı, kireç ile karıştırıp gemilerini kalafatlar veya yağ lambasında kullanırlar. Fakirler bu balıkların kaburga kemiklerini evlerinde kiriş olarak ve omurgalarını kapı kanadı yapmak için kullanırlar. Omurga kemiklerini keserek havan yaparlar.¹¹¹ Ülkenin, *Bipaluo* ülkesi ile olan sınırları içinde bir dağ

---

¹¹⁰ *deng*, Hirth-Rockhill'in eserine göre ya Sanskritçe ya da Farsça'dan çevrilmiş bir ağırlık ölçüsüdür, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 132, dipnot: 4. Han'ın eserine göre ise *deng*, *dan* adlı Çince ağırlık ve hacim ölçüsüdür, 1 *deng*=1 *dan*=76.8 kilogram veya 7.02 litre, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 209-210, dipnot: 3. Yang'ın eserine göre ise *deng*, Çin'in *Min* ve *Guang* bölgelerindeki halkın kullandığı bir kelimedir; bu kelime *cheng* (埕) veya *tan* (塹) ile aynı anlama gelmektedir ve "kavanoz" demektir. Paul Pelliot da Yang ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 46, dipnot: 4. Chen, *Shilin Guangji*, s. 251, 481. Robert Samuel Maclay & C. C. Baldwin, *An Alphabetic Dictionary of the Chinese Language in the Foochow Dialect*, Foochow 1870, s. 881. Paul Pelliot, *Notes on Marco Polo*, Paris 1959, C. 1, s. 160. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 2, 191.

¹¹¹ Sokotra ve Zengibar sakinlerinin balina yakalaması hakkında verilen bilgiler için bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 399-

(veya bir ada 𠄎) yer alır. Dağın dört bin *lilik* (~2713km) çevresi vardır. Büyük kısmında kimse yaşamaz.

Dağda kırmızı sakız ve sarısabır (蘆薈), etrafındaki sularda başa ve amber bulunmaktadır. Amberin nereden çıktığı bilinmez; birden parça parça halde, üç ila beş (1.92-3.2kg) veya on *jin* (~6.4kg) ağırlığında, rüzgârlarla sahile vurur. Halk amberi bölüşmek için koşuşturur veyahutta gemi ile denize çıktıklarında gördükleri yerde amber toplarlar.¹¹²

400, 404; Arrian, *History of Alexander and Indica*, Cambridge v.d. 1983, C. 2, 29-30. Bölüm, s. 391-397. McCrindle, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, s. 196-197.

¹¹² Kırmızı sakız hakkında bkz. McCrindle, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, s. 90-94. Bent, *Southern Arabia*, s. 378-379, 388. Amber hakkında bkz. Fei, *Xingcha Shenglan*, 2, s. 21. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 399. Barbosa, *Coasts of East Africa*, s. 30. Duan'ın eserinde *amo* (阿末) adı verilir, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 4, s. 46. II. Bölüm, *XIEJIE* (血竭) KIRMIZI SAKIZ (EJDER KANI), *LUHUI* (蘆薈) SARISABIR, *LONGXIAN* (龍涎) AMBER bahsi.

8. WENGMAN GUO (甕蠻國) UMAN

Wengman ülkesi¹¹³, sakinleri ve ürünleri bakımından *Wuba* ülkesine benzer.

Ülkenin reisi sarık takar ve ince bir ipek kumaşla örtünür; elbise giymez ve yalınayaktır. Hizmetçilerinse başı açıktır ve onlar da yalınayaktır, fakat vücutlarını ince bir kumaş(纓) ile örterler. Ekmek pişirirler, kuzu eti, koyun sütü, balık ve sebzelerle beslenirler.

Ülkede çok miktarda hurma¹¹⁴ üretilir. Deniz kıyılarında inci¹¹⁵ bulunur ve

---

¹¹³ *Wengli*, Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Uman'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 133. Feng ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir. Yang'a göre, bu bölümde Uman hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Zhao Rugua kaydetmiştir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 61, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 108, dipnot: 1. Marco Polo'nun eserinde adı *Calatu* şeklinde verilir, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 448-450.

¹¹⁴ Yanshou Li, *Beishi (Kuzey Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000, 97, s. 2138. Wei, *Suishu*, 83, s. 1245. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 178. Xun Lui, *Lingbiao Luyi (Strange Southern Ways)*, Taipei 1967, 2, s. 4. Hurma, *Tongdian* kitabında ise *humang* (鶻莽) olarak adlandırılır, bkz. Du, *Tongdian*, 193, s. 5266. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4749. Shen, *Mengxi Bitan*, 26, s. 2. *Bencao*

dağlarında büyük çapta at ve hayvan beslenir. Diğer ülkeler burada ticaret yaptıklarında karanfil, kakule tohumu ve kâfur karşılığında sadece at, inci ve hurma satın alırlar.

9. JISHI GUO (記施國) KÎŞ ADASI

Jishi ülkesi¹¹⁶, denizdeki küçük bir ada (嶼) üzerinde bulunur. Buradan *Dashi*

Gangmu kitabında *kulu ma* ismi (苦魯麻) verilir, bkz. Shizhen Li, *Bencao Gangmu* (Çin İlaç Bilimi Külliyyatı), Taipei 1987, 31, s. 314-316; Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 1, s. 64, 66-67, note: 3. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, C. 1, s. 264; C. 2, s. 955. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 363-364, dipnot: 2.

¹¹⁵ bkz. II. Bölüm, *ZHENZHU* (珍珠) İNCİ bahsi.

¹¹⁶ *Jishi*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Kîş adasıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 122, dipnot: 13, s. 134, dipnot: 1. Feng, Han ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 62, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 215, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 109, dipnot: 1. Kîş adasının tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Queshi*” (怯失), bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1044. “*Quexi*” (怯夕), bkz. Jun Hong, *Yuanshi Yiwen Zhengbu* (Yuan Tarihi ile İlgili Kaynakların Çevirileri, Metin Eleştirileri ve İlaveleri), Taipei 1967, C. 6, 26B,

kıyılarını görebilir ve yaklaşık yarım günde ulaşılır. Bu ülkenin çok az şehri (管州) bulunur. Eğer kral gezintiye çıkarsa, siyah bir şemsiyenin (gölgesi) altında ata biner, yüzden fazla adamla birlikte gezer. Halkları beyaz tenli ve temiz görünür; boy ortalamaları sekiz *chid* (~2.51m). Saçlarını açıp sekiz *chi* uzunluğunda bir sarıkla sararlar; sarığın yarısını başlarından arkaya sarkıtırlar. Yabancı tarzı kıyafet giyer ve ince bir kumaşla örtünürler. Kırmızı deri ayakkabılar giyerler. Burada altın ve gümüş para kullanılır. Ekmek, kuzu eti, balık ve hurma yerler. Pilav yemezler.

Yerli ürünleri inci ve iyi cins attır. Her yıl *Dashi*'den deve ile gülsuyu, gardenya çiçeği, cıva, nikel gümüş, ham gümüş, zincifre (硃砂), karakafes (紫草) ve kaliteli pamuklu kumaşlar gemiyle bu ülkeye (本國) getirilir ve buradan diğer ülkelere nakledilir.¹¹⁷

---

s. 1. "Cataea", bkz. Arrian, *History of Alexander and Indica*, C. 2, 37. Bölüm, s. 417. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 257. Arthur W. Stiffe, "Ancient Trading Centres of the Persian Gulf. II. Kais, or Al-Kais", *The Geographical Journal (GJ)*, 1896, C. 7, S. 6, s. 644-649. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 1, s. 66, note: 2, C. 2, s. 333, note: 7. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, C. 1, s. 325. Bretschneider, *Mediaeval Researches*, C. 2, s. 129.

¹¹⁷ Bu dönemde gül hakkında verilen bilgiler için bkz. Le Strange, *The Lands of*

10. BAİDA GUO (白達國) BAĞDAT

Baida ülkesi¹¹⁸, *Dashi* ülkelerinin ortak pazarlarından biridir (一都會).

---

the Eastern Caliphate, s. 293. Kîş'teki at ticareti hakkında verilen bilgiler için ise bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 324. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 109, dipnot: 2. Müellif Barbosa, Cidde, Aden ve Hürmüz'den ihraç edilen malların zincifre ve cıva içerdiğinden bahseder, bkz. Barbosa, *Coasts of East Africa*, s. 23, 27, 42. Karakafes (*Lithospermum erythrorhizon*) hakkında verilen bilgiler için bkz. Sir William Foster, *The Journal of John Jourdain, 1608-1617*, Cambridge 1905, s. 77, 95. L. di. Varthema, *The Travels of Ludovico di Varthema*, trans. John Winter&ed. George Percy Badger, London 1863, s. 85. Kîş, köle ticaretinin yapıldığı eski ve önemli merkezlerden biri idi, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 134, dipnot: 2. I. Bölüm, *BİSİLUO GUO* (弼斯囉國) BASRA bahsi.

¹¹⁸ *Baida*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Bağdat'tır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 135, dipnot: 1. Feng, Han ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 62, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 220, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 110, dipnot: 1. Bağdat'ın tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Fuda*” (縛達) veya “*Boda*” (勃達), bkz. Ouyang&Song, *Xin*

Maluoba'dan (Mirbât) yola çıkıp karadan yaklaşık elli şehir (州) geçilerek, yüz otuz gün sonra buraya ulaşılır. Bu ülke çok güçlü ve büyüktür; donanımlı, silahlı piyade ve süvari askerinin sayısı da çoktur.¹¹⁹ Kralı, Buda Maxiawu'nun kendi soyundan torunudur. Taht nesilden nesile aktarılmış bugüne geldiğinde yirmi dokuz kuşak olmuştur; bu sürede altı yüz-yedi yüz yıl geçmiştir.¹²⁰ *Dashi*'nin diğer ülkeleri

---

Tangshu, 43B, s. 756-757, 221B, s. 4750-4751. “*Baoda*” (報達), bkz. Liu, *Xishiji*, s. 3. “*Bahata*” (八哈塔) veya “*Bajida*” (八吉打), bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 3, s. 31 ve 63, s. 1044. “*Baheitati*” (巴黑塔惕), bkz. Anonim, *Yuanchao Mishi (Moğolların Gizli Tarihi)*, Taipei 1968, 13, s. 6-7 ve 14, s. 3-4. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo (Second Edition)*, C. 1, s. 66, note: 1. E. Bretschneider, “Medieval Geography”, s. 287. Bretschneider, *Mediaeval Travellers*, s. 67.

¹¹⁹ Müellif Zhao, *Maluoba* yani Mirbât'tan Mekke'ye yaklaşık seksen günde ulaşıldığını yazar. Dolayısıyla Mekke'den Bağdat'a yaklaşık elli günde ulaşır. Ayrıca, Mirbât'tan yola çıktıktan yaklaşık yüz yirmi gün sonra Gazne'ye ulaşılır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 102, 135, 138.

¹²⁰ Müellif Hirth-Rockhill'in eserine göre burada bahsedilen kral, son Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh'tır (1242-1258) ve Rugua Zhao'nun *Zhufanzhi* kitabını 1242-1258 yılları arasında yazdığına kanıt olarak gösterir. Zhao, *Chinese and Arab*

birbirlerine savaş açarlar, fakat hiçbiri bu ülkenin sınırlarını istila etmeye cüret edemez. Kralı gezintiye çıktığında, siyah bir şemsiyenin (gölgesi) altında ilerler; bunun sapı altındandır, üzerinde yeşim taşından bir aslan vardır. Aslanın sırtında,

---

Trade, s. 136-137, dipnot: 2. Stanley Lane-Poole, *The Mohammedan Dynasties: Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions*, Westminster 1894, s.10-15. William Muir, *The Life of Mahomet: from Original Sources* (Third Edition), London 1894, s. xcv. Pelliot'a göre Hirth-Rockhill'in verdiği bu kralın Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh olduğu, zira Rugua Zhao'nun eserini 1242-1258 yılları arasında tamamladığı bilgisi yanlıştır, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 109. Feng'in eserine göre ise bu kişi, 29. Abbâsî Halifesi Müsterşid-Billâh'tır (1118-1135). Hirth-Rockhill'in kullandıkları nüshada Zhao'nun Önsöz'ü yoktur. Bu nedenle Hirth-Rockhill, Zhao'nun kitabının yazıldığı tarihi yanlış tahmin etmişlerdir. Sonraları *Yifeng Cangshuji* adlı bir kitapta Zhao'nun Önsöz'ü bulunmuştur. Zhao'nun Önsöz'ünün sonunda "Baoqing yönetim döneminin birinci yılı, yani 1225 yılı Eylül ayında Fujian ili Gümrük nazırı Zhao Rugua" yazar, bkz. Miao, *Yifeng Cangshuji*, s. 66-67. Han ve Yang de Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 63, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 220, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 110-111, dipnot: 2.

altın bir hilalay bulunur; yıldız gibi parlar ve çok uzaktan görülebilir.¹²¹ Kasabaları ve pazarları, iyi yapılmış sokaklarla bölünür ve insanları refah içinde yaşar. Çok değerli eşyalar ile saten bulunur. Pirinç, balık ve sebze azdır; halkı ekmek, et ve *sulao* (酥酪) yer. Yerli ürünleri altın, gümüş, kaliteli işlenmiş renkli sırlı cam (碾花上等琉璃), beyaz *yuenuo* kumaşı (白越諾布) ve sığla yağdır. Halkı kar gibi beyaz kumaştan (雪布) yapılan sarık ve giysiler giyer.¹²² Her yedinci günde saç ve

---

¹²¹ Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100.

¹²² Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100. *Sulao* hakkında verilen bilgiler için bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 1. Kaliteli işlenmiş renkli sırlı cam, Ma Jian-chun ve Xia Can'ın eserine göre caiyou boli (彩釉玻璃) ile aynıdır, bkz. Jian-chun Ma&Can Xia, "Gudai Xiyu Boli Qiwu ji Gongyi de Shuru yu Yingxiang" (The Glass Artifacts of the Ancient Times Xiyu and Craft Usher in and Influence), *Journal of Hui Muslim Minority Studies*, 2011, C. 1, s. 50.

Yuenuo kumaşı, Hirth-Rockhill'in eserine göre Hindistan'ın güneydoğusundaki Coromandel sahili, Bağdat (*Baida*), *Lumei* ve Gazne (*Jicini*) gibi yerlerde üretilen bir çeşit ince kumaştır. Bu kumaşın, beyaz ve altın pullarla süslenmiş olan iki çeşidi vardır. Beyaz *yuenuo* kumaşı, Bağdat ve Gazne'de üretilir. Altın pullarla süslenmiş olan çeşidi ise *Lumei*'de üretilir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 100, dipnot:

tırnaklarını keser ve her gün beş defa Gök'e ibadet eder (禮拜天)¹²³; *Dashi* dini mezhebine uyarlar. Buda'nın (Hz. Peygamber) torunları oldukları için diğer ülkelerin halkları buraya gelerek saygı gösterirler.

11. *BISILUO GUO* (弼斯囉國) BASRA

Bisiluo ülkesinin¹²⁴ kralı halk arasına çıktığında, tamamı demir zırhlı binden

---

7, 141, 220. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 103, dipnot: 13. Berthold Laufer, *Sino-Iranica: Chinese Contributions to the History of Civilization in Ancient Iran, with Special Reference to the History of Cultivated Plants and Products*, Chicago 1919, s. 493-496.

¹²³ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 137, dipnot: 5. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 220-221, dipnot: 3. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 87. Kısım, s. 893.

¹²⁴ *Bisiluo*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Basra'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 138, dipnot. Feng, Han ve Yang ile Hirth-Rockhill aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 63, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 223, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 111, dipnot: 1. Basra'nın Çin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Bosaluo*” (教薩羅), bkz. Du, *Tongdian*, 193, s. 5266. “*Moluo*” (末羅) veya “*Laobosa*” (老勃薩), bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 43B, s. 756, 221B, s. 4749. “*Posaluo*” (婆薩羅), bkz. Shi Yue, *Taiping Huanyu Ji*

(*Gazetteer of the World During the Taiping Era/Universal Geography of the Taiping Era*, 976-983), Taipei 1983, 184, s. 694. “*Bosili*” (波斯離), bkz. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 300. Hirth-Rockhill’in eserinin “Introduction” bölümüne göre *Wula*, Sahar ve *Moluo* Hürmüz’dür, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 14, dipnot: 2. Fakat Jitsuzo Kuwabara’nın eserine göre *Wula*, Übülle’nin Çinceye çevriyazımıdır ve *Moluo* ise Basra’dır. Übülle ve Basra hakkında metin eleştirisi için bkz. Jitsuzo Kuwabara, “Bosiwan zhi Dongyang Maoyigang” (Basra Körfezi Çevresindeki Doğu Ticaret Limanları), *Tangsong Maoyigang Yanjiu (Tang ve Song Hanedanlıkları Döneminde Ticaret Limanlarına Dair Araştırmalar)*, çev. Lian Yang, Shanghai 1935, s. 22-30. Basra, Bağdat ve Mezopotamya’nın en büyük ticaret limanı olan Basra Halici, Arabistan kenarında yer alır. Diğer bir adı da Dicle el-Avrâ’dır (the Blind Tigris). Deniz kıyısından Basra’ya olan kuş uçuşu uzaklık, yaklaşık 12 mildir. Makdisî (X. yy.), Basra’nın genişliğinin 3 mil olduğunu söyler. Günümüzdeki Zübeyr köyü, Basra’nın en eski yerleşim yeridir. Bu şehir 638 yılında Hz. Ömer’in hükümeti döneminde ele geçirilmiştir. Basra ile bağlanan Übülle şehri (Apologos), Dicle’nin Übülle Kanalı ağzında bulunur, bkz. Guy Le Strange, “Description of Mesopotamia and Baghdād, Written about the Year 900 A.D. by Ibn Serapion. The Arabic Text Edited from a MS. in the British Museum Library, with Translation and

fazla atlı kendisine eşlik eder. Komutanları (ve üst düzey memurları) tüm vücutları saran zırh kuşanlarlar(連環鎖子甲). (Kral), *Baida*¹²⁵ ülkesinden emir almaktadır. Halkı ekmek ve kuzu eti ile beslenir. Takvimleri yaz ve kış konusunda, genel olarak, doğrudur; ama yeniay (hilal) ve dolunay (mevhumu) yoktur¹²⁶. günlerini (tatil) olarak kabul etmezler.

Yerli ürünleri deve, yün koyun ve hurmadır. Her yıl *Jishi*¹²⁷ ve *Wengman*¹²⁸ ülkelerinden buraya tüccarlar gelir.

12. *JICINI GUO* (吉慈尼國) GAZNE

Maluoba (Mirbât)'dan yola çıktıktan yaklaşık yüz yirmi gün sonra *Jicini*

Notes (Continued from Page 76)", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (JRAS)*, 1895, s. 304. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 44.

¹²⁵ *Baida*, Bağdat'tır, bkz. I. Bölüm, *BAIDA GUO* (白達國) BAĞDAT bahsi.

¹²⁶ Hirth-Rockhill'e göre bu ifade, "Takvimleri yaz ve kış konusunda, genel olarak, doğrudur; ama her yeniay (hilal) ve dolunay günlerini (tatil) olarak bilmezler." diye çevrilir. İngilizce tercümesi ise bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 137.

¹²⁷ *Jishi*, Kîş Adası'dır, bkz. I. Bölüm, *JISHI GUO* (記施國) KÎŞ ADASI bahsi.

¹²⁸ *Wengman*, Uman'dır, bkz. I. Bölüm, *WENGMAN GUO* (甕蠻國) UMAN bahsi.

ülkesine ulaşılır. Ülke, kuzeybatıda yer alır ve son derece soğuktur; kışın (yağan) kar ilkbahara kadar erimez. Ülkenin dört bir tarafı yüksek dağlarla çevrilidir. Dağlar kazılarak şehir (veya hisar, surlar 城) inşa edilmiştir. Yüzölçümü iki yüz küsur *li* karedir (~135648 metrekare) ve çevresinde (savunmak için bir) su kanalı vardır.¹²⁹ İki yüz küsur cami bulunur. Hem devlet adamları hem de halk camiye gidip ibadet eder; buna *chumie* (廚幟)¹³⁰ denilir. (Not: Bazıları bunu *chu* 除 olarak yazarlar.)

---

¹²⁹ Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Gazne'dir. Feng ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir. Gazne'nin tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Hexina*” (鶴悉那), bkz. Xuan&Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu*, C. 2, 12, s. 954. “*Qieshena*” (伽闍那), bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 178. “*Jicini*” (吉慈尼), bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100. “*Gejining*” (哥疾寧), bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1042. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 64, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 112-113. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 390-391.

Metnin bazı cümleleri, daha önce de söylediğimiz gibi, *Lingwai Daida* eserinden alıntıdır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100.

¹³⁰ *Chumie*, Hirth-Rockhill'in eserine göre Arapça *cum*'a, yani cuma namazıdır. Yang da aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 2. Zhao,

Halkın çoğu zengindir ve hatta beş, yedi katlı evlerde otururlar. Çok sayıda deve ve at beslenir. Halk, ekmek, et, *rulao* (乳酪)¹³¹, küçük balık ve pirinç tüketirler; sulu yemek istediklerinde dana etini haşlarlar ve suyunu içerler. Kralın kolu, aşağıya doğru, dizlerinin altına uzanır. Yüz tane savaş atı vardır ve her birinin boyu altı kûsur *chidir* (~1.88m); onlarca katırı vardır, bunların boyları üç *chidir* (~94.2cm). Kral gezintiye çıkarsa, at ve katıra sıra ile biner. Yayının çekiş ağırlığı birkaç *dandır* (石)¹³² ve beş ila yedi adamın gücü (bile) bunu germeye yetmez. Kral, at sırtındayken yanında ağırlığı elli kûsur *jin* (~32kg) olan demir bir gürz taşır. *Dashi* ve Batı bölgelerindeki ülkelerin hepsi ondan korkar.¹³³

Zhufanzhi Jiaoshi, s. 113, dipnot: 2.

¹³¹ *Rulao* ve *sulao*, Hirth-Rockhill'in eserinde genelde tereyağı ve süt olarak çevrilir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 1. Broadfoot, "Reports on Parts of the Ghilzi Country", C. 1, Pt. 3, s. 354. *Kangxi Zidian* (*Kangxi Sözlüğü*), ed. Yushu Zhang, Pekin 1993, s. 1444-1445.

¹³² *dan*, bir ağırlık ölçüsüdür. Song Hanedanlığı zamanında 1 *dan*=120 *jin*=76.8 kg, bkz. Qiu, *Zhongguo Gudai Jiliangshi*, s. 2, 191.

¹³³ Hirth-Rockhill'in eserine göre müellif Zhao burada, Arap denizcilerinden duyduğu *Jicini* kralı, yani Gazne hükümdarı Mahmûd-ı Gaznevî hakkındaki

Yerli ürünleri altın, gümüş, *yuenuo* kumaşları, altın brokar kumaşı, renkli devetüyünden kumaşlar (五色駝毛段)¹³⁴, işlenmiş renkli sırlı cam, sığla yağı, *wumingyi* (無名異)¹³⁵ ve *mosuo* taşıdır (摩娑石)¹³⁶.

---

hikâyeleri anlatmıştır. Başka bir açıklama ise, bu kişinin Kazvin'in kuzeydoğusunda XII. yüzyılda yer alan Haşhaşîlerin Alamut kalesi hükümdarı olduğudur, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 2.

¹³⁴ Kazvînî, Kâbil'deki dişi develerin (Horasan devesi, Bactrian camel, buht), en iyi develer olduğunu yazar, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139, dipnot: 2. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 349-350.

¹³⁵ *Wumingyi*, Hirth-Rockhill'in eserine göre demir oksididir (İngilizce tercümesi: Hydrous Peroxide of Iron in roued grain; limonite), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 140. Daniel Hanbury, *Science Papers: Chiefly Pharmacological and Botanical*, London 1876, s. 223-224. Zhang, *Dongxi Yang Kao*, 4, s. 148. Bushell'in eserine göre ise *wumingyi*, çini mavisidir, bkz. Zhu&d'Entrecolles, *Chinese Pottery and Porcelain*, s. x, 67, n. 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 65, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 113-114, dipnot: 3.

¹³⁶ *Mosuo* taşı (İngilizce tercümesi: bezoar stone), geyik, antilop, keçi gibi memeli hayvanların mide ve bağırsaklarında oluşan, "panzehir taşı" da denilen bir taştır.

Bedahşan'da bolca bulunmaktadır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 139-140, dipnot: 3; Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 436. Tavernier'in panzehir taşı hakkında yazdığı kayıtlar için bkz. J. B. Tavernier, *Travels in India*, C. 2, s. 146-151. Panzehir taşının Horasan'dan çıkarıldığı da kaydedilir, bkz. Jan Huygen van Linschoten, *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies: from the Old English Translation of 1598: the First Book, Containing His Description of the East*, ed. Arthur Coke Burnell&P. A. Tiele, London 1885, C. 2, s. 142-145. Malay yarımadasında panzehir taşı, maymun veya kirpilerden elde edilir, bkz. Walter William Skeat, *Malay Magic: Being an Introduction to the Folklore and Popular Religion of the Malay Peninsula*, London 1900, s. 274-277. "Bezoar" maddesi, Yule&Burnell, *Glossary*, s. 90-91. Feng ve Yang'ın eserlerinde, Çin eczacılık kitaplarında bu taşta "posuo" taşı (婆娑石) da denildiğini yazılıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 65, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 114, dipnot: 4. Bedahşan adı, eski İran tarihinde, *Şehnâme*'de görülür. İbn Havkal, İdrisî, Ebu'l-Fidâ ve diğerleri az veya çok Bedahşan'dan bahseder. *Yuanshi*'daki *Badahashang* adı sadece *Xibeidi*'deki çetelede kayıtlıdır. *Mingshi*'de, Bedahşan hakkındaki kayıtların çevirileri bulunur, bkz. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 389-390, 479-480.

13. WUSİLİ GUO (勿斯離國) MUSUL

Wusili ülkesinde¹³⁷ çok kayalıklı dağlar vardır. Sonbaharda çokça çiy düşer; çiy taneleri güneşi görünce donar, şekilleri şeker tozu gibi olur. Bunlar toplayıp yerler; tadı tatlı, taze ve serinleticidir. Bu, gerçek *ganludur* (甘露)¹³⁸. Dağlarında

---

¹³⁷ Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Musul'dur, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 140, dipnot. Pelliot'un eserine göre *Wusili* ülkesi, IX. yüzyılda yazılan *Youyang Zazu* adlı bir kitapta kaydedilmiştir, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 134. Feng, Han ve Yang ise Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 66, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 229, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 114-115, dipnot: 1. Musul'un tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "*Wusili*" (勿斯離), bkz. Duan, *Youyang Zazu*, Devamı 10, s. 288. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 101. "*Mahesili*" (麻呵斯離), bkz. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 369. "*Maoxili*" (毛夕里), bkz. Song v.d., *Yuanshi*, 63, s. 1045. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 419.

¹³⁸ *Ganlu*, *Lingwai Daida* ve *Daoyi Zhilüe* gibi kitaplarda da kaydedilen, Hirth-Rockhill'in eserine göre *men* veya *Alhagi maurorum*'dur (Bir çeşit devedikeni). İran, Afganistan ve Belûcistan gibi yerlerde bulunur, bkz. P. Molesworth Sykes, "A Fifth Journey in Persia", *The Geographical Journal*, 1906, C. 28, S. 5, s. 433. "Manna"

yabani bir ağaç bulunur. Birinci yılında kestane (栗) meyvesi verir, adı *puludur* (蒲蘆). Ertesi yıl *moshi* meyvesi (沒石子)¹³⁹ verir.

Yerli doğal ürünleri *houhuan bu* (火浣布, asbest kumaşı)¹⁴⁰ ve mercandır¹⁴¹.

---

maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 14, s. 815-816. Yang'ın eserine göre ise *gan lu*, *Ligustrum lucidum* gibi çalılardan, kabuğu böcekler tarafından yendikten veya bıçakla kesildikten sonra salgıladığı tatlı sıvıdır, bkz. Chen, *Shilin Guangji*, s. 252, 482. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 140, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 229, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 115, dipnot: 2. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 101. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 369.

¹³⁹ *Pulu* ve *moshizinin* her ikisi de mazı meşesidir, bkz. II. Bölüm, *MOSHIZI* (沒石子) MAZI MEŞESİ bahsi.

¹⁴⁰ Asbest kumaşı, Musul'un yöresel ürünü değildir ve Bedahşan'dan nakledilir, bkz. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 436-437. Asbest'in tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "*houhuan bu*" (火浣布), bkz. Chen, *Sanguozhi*, 4, s. 89; "*houcui*" (火毳), bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 86, s. 1932; "*houhuan bu*" (火澣布), bkz. Hükümdar Kangxi, *Yuding Peiwen Yunfu* (İngilizce tercümesi: *Thesaurus Arranged by Rhymes*), ed. Yushu Zhang v.d., Taipei 1986-1988, 66D, s.

14. LUMEİ GUO (蘆眉國) RÛM (ANADOLU)

Maluoba'dan (Mirbât) yola çıkıldıktan üç yüz küsur gün sonra *Lumei* ülkesine ulaşılır; bir diğer adı *Meilugu* (眉路骨) ülkesidir¹⁴². Şehir surları (城) kıvrımlı, yedi

---

319. Elman, *On Their Own Terms*, s. 237. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 140-141, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 66, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 115, dipnot: 4.

¹⁴¹ Hirth-Rockhill'in eserine göre müellif Zhao, Musul pazarında çok sayıda mercan olduğunu yazar, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 141, dipnot.

¹⁴² *Lumei*, müellif Zhao'nun betimlemelerine göre bu başkent Bilâd-ı Rûm (Anadolu), Konya veya Şam olduğu tahmin edilir. Fakat Hirth-Rockhill'e göre bu yer, bu üç şehirden farklı, Akdeniz bölgelerinden kompozit bir yer olmalıdır. Bowen Yang'ın eserine göre ise Bilâd-ı Rûm'dur. *Meilugu* adı, *Lingwai Daida* kitabında *Meilugudun* (眉路骨惇) olarak kaydedilir. Hirth-Rockhill'e göre bu ad, şehir adı olmayıp Arapça *mulhidûn*un Çinceye çevriyazımıdır. Zhou'nun Araplardan bu adı öğrendiğinde, burayı Konstantinopolis veya Rûm memleketi sandığı görülür. Wuquan Yang'a göre ise Belh'dir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 141-142, dipnot. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 140. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 116-117, dipnot: 1. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 105, dipnot: 27. Xian

katlıdır ve büyük siyah kayrak taşları kullanılmıştır.¹⁴³ Her duvarın (城) arasında bin adım vardır. Üç yüz küsur yabancı tarzda kulesi (番塔 burç) bulunur, içileinden birinin boyu seksen *zhang*dır (~251.2m), yanyana dört at üzerine çıkabilir. İçinde üç yüz altmış oda bulunur.¹⁴⁴ İnsanların tümü sarık takar ve sarığin tepesi düzdür.

Song'un tezine göre ise bu ad, *Memlûk*'un Çinceye çevriyazımıdır, bkz. Xian Song, "Quanzhou Gang shi Zhouguo de 'Alabo Zoulang'" (Quanzhou Port-the "Arabian Corridor" of China), *Quanzhou Wenhua yu Haishang Sichou Zhilu (Quanzhou Culture and Maritime Silk Route)*, ed. Jiping Li vd., Pekin 2007, s. 176. Çinliler Belh'i çok erken devirlerden beri biliyorlar ise de Çin kaynaklarında Batı Asya'ya dâir genel ifadelerden bir eşleştirme yapmak zordur, bkz. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 406-407.

¹⁴³ Anadolu'da bu dönemde siyah renkli taşlarla yapılmış büyük surları olan Diyarbakır bir ihtimal olarak önümüzdedir. Zhao Rugua'nın edindiği bilgileri başka kaynaklardan ve tüccarlardan derlediği düşünülecek olursa, Lumei-Rum ülkesinde zikr edilen büyük şehir surları ve siyah kayrak taşının Diyarbakır surlarına işaret ediyor olabileceği akla yakın görünmektedir. Diyarbakır hakkında bkz. Nejat Göyünç, "Diyarbakır", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 9, s. 465.

¹⁴⁴ Zhao'nun betimlemelerine göre burası Şam'daki Emeviyye Camii'dir, bkz.

Giysileri, renkli yün kumaştan (色毛段) dokunur. Et ve ekmek yerler. Altın ve gümüş sikke kullanırlar. Kırk bin aile ipek brokar kumaş dokuyarak geçinir.

Yerli ürünleri *jiaoxiao* (絞綃, keten)¹⁴⁵, altın pullarla süslenmiş *yuenuo* kumaşı (金字越諾布)¹⁴⁶, altın ve ipekten dokunan brokar kumaş, *mosuo* taşı¹⁴⁷, *wuming yi*¹⁴⁸, gülsuyu, gardenya çiçeği, sığla yağı, boraks ve kaliteli işlenmiş renkli sırlı cam.

Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 141, dipnot. Yang'ın eserine göre ise Belh veya Nevbahar (Nâva Vihara) Budist Tapınağı'dır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 105, dipnot: 27. Song'un tezine göre ise "üç yüzden fazla yabancı tarzda kule" ile kastedilen yer, Mısır'da yer alan Firavunların mezar kompleksi, yani Mısır piramitleridir, bkz. Song, "Quanzhou Gang shi Zhouguo de 'Alabo Zoulang'", s. 176.

¹⁴⁵ *Jiaoxiao*, Hirth-Rockhill'in eserine göre *Pinna squamosa*'dan örülmüş ipliklerdir. Akdeniz'de, özellikle İzmir civarında çok sayıda bulunur. İpek böceği Avrupa'da tanındıktan sonra Bizans İmparatorları bu kıymetli kumaşı dokutup giyerler, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 142, dipnot. Yang'a göre ise bir tür ipek kumaştır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 117, dipnot: 2.

¹⁴⁶ bkz. I. Bölüm, *BAIDAGUO*, dipnot: 122.

¹⁴⁷ bkz. I. Bölüm, *JICINI GUO*, dipnot: 136.

¹⁴⁸ bkz. I. Bölüm, *JICINI GUO*, dipnot: 135.

Halk deve, at ve köpek beslemeyi sever.

15. *MULANPI GUO* (木蘭皮國) MURÂBIT

Mulanpi ülkesi¹⁴⁹, *Dashi* ülkesinin batısında büyük bir deniz vardır ve denizin batısında sayısız ülke bulunur. İşte *Mulanpi* ülkesi, sadece *Dashi*'nin büyük gemileri (巨艦) tarafından ziyaret edilebilen bir ülkedir. *Dashi*'nin *Tuopandi* (陀盤地) ülkesinden¹⁵⁰ yola çıktıktan sonra tam batıya doğru gidilerek yüz küsur günde buraya ancak ulaşılır. Binlerce kişinin tek bir gemiyle taşındığı olur. Gemide şarap ve yiyecek satılan yerleri (肆) ile dokuma tezgâhları (機杼) bulunur. Büyük gemi

---

¹⁴⁹ *Mulanpi*, Hirth-Rockhill'e göre XI. yüzyılın sonlarından XII. yüzyılın ortasına kadar Mağrib ve güney İspanya'da hüküm süren Murâbitlar Devleti'tir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.143, dipnot: 1. Feng ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 68-69, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 118, dipnot: 1. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 87. Kısım, s. 890.

¹⁵⁰ *Tuopandi*, Hirth-Rockhill'in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.143, dipnot: 1) ve Yang'ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 118-119, dipnot: 2) eserlerine göre Nil'in doğu kolu ve ağzına yakın olan Dimyat'tır. XII. yüzyılda İskenderiye'den daha önemli bir liman idi. *Daoyi Zhilüe* kitabında "Tefanli" (特番里) adı olarak geçer, bkz. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 250.

derken, hiçbiri *Mu Lan Pi* ülkesindekiler kadar büyük değildir. Yerli ürünleri çok farklıdır. Başakların boyu üç *cundur* (~9.42cm). Kavunların çapı altı *chidir* (~1.88m), yirmi, otuz kişiye yeter. Narların ağırlığı beş *jin* (~3.2kg), şeftalilerininki iki *jin* (~1.28kg), ağaç kavununun (香圓) yirmi küsur *jindir* (~12.8kg); marulların (蒿苳) herbir gövdesi on küsur *jin* (~6.4kg) ve yaprağının uzunluğu ise üç, dört *chidir* (~94.2-125.6cm). Pirinç ve buğday yeraltı silolarında saklanır (開地窖藏). Bu yüzden onlarca yıl geçse de bozulmaz. Doğal ürünlerinden biri yabancı koyundur (胡羊). Boyuları birkaç *chi* olan bu koyunun kuyruğu, yelpaze gibi büyüktür. İlkbaharda insanlar, koyunların karnını yarıp onlarca *jin* yağ çıkarırlar; ardından yarığı dikip kapatırlar; koyun bundan sonra da yaşamaya devam eder. Eğer koyunların yağı alınmazsa, karınları şişer ve ölürlür.¹⁵¹ Karadan iki yüz günlük

---

¹⁵¹ Müellif Zhao, Zhou'nun kitabından alıntı ve bu alıntıya ilave yapar, bkz. Chen, *Shilin Guangji*, s. 252, 482. Klasik ve Ortaçağ müellifleri Arabistan, Kirman ve doğu Afrika'da, *yayvan kuyruklu koyun* (*Ovis Aries Laticaudata*) adlı bir tür koyunun olduğundan bahsederler, bkz. John Watson McCrindle, *Ancient India: as Described by Ktésias the Knidian*, Calcutta 1882, s. 38. Herodot da Arabistan'ın iki çeşit koyunu olduğunu ve koyunun kuyruk yağının nasıl çıkarıldığını yazar, bkz. Herodotus Halicarnasseus, *History of Herodotus*, trans. George Rawlinson, ed. E. H.

yürüyüşle, gün uzunluğu altı saat olan bir yere varılır. Sonbaharda burada batı rüzgârları aniden estiğinde, insan ve hayvanlar derhal su içmelidir. Küçük bir geçikme onların susuzluktan öldürebilir.¹⁵²

Blakeney, London 1910, C. 1, 3, 264. *Dongxi Yang Kao* kitabında bu koyuna “*hu yang*” (胡羊, yabancı koyun) adı olarak verilir, bkz. Zhang, *Dongxi Yang Kao*, 12, s. 533. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 1, s. 99, 101-102. Johanness Leo Africanus, Mısır’da bir koçun kuyruğunun ağırlığının 155 pound, yani 70.31kg, olduğunu yazar, bkz. Johanness Leo Africanus, *The History and Description of Africa*, trans. John Pory, ed. Robert Brown, London 1896, C. 3, s. 945.

¹⁵² Hirth-Rockhill’e göre buralar uzak kuzey ülkeleri, Ortaçağ Arap coğrafyacıları ve seyyarlarının bahsettiği “karanlık ülkesi”dir, bkz. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, C. 1, s. 481. Yang’a göre İspanya’dan yola çıktıktan iki yüz gün sonra Baltık sahillerine ulaşılır. Yüksek enlemlerde yer aldığı için kışları gündüz sürelerinin kısa olduğunu yazar, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 108, dipnot: 6.

Burada bahsedilen batı rüzgârı, Büyük Sahra’da oluşturan kuzey Afrika’dan Sicilya kıyılarına doğru esen “sirokko” rüzgârıdır, bkz. Chen, “*Sancai Tuhui*”, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 87. Kısım, s. 890. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 143, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 120, dipnot: 6.

16. WUSİLİ GUO (勿斯里國) MISIR

Wusili ülkesi¹⁵³, *Baida* ülkesinin hâkimiyetindedir. Kralı beyaz tenlidir, sarık takar, yabancı tarzı kıyafet ve siyah çizme giyer. Gezintiye çıktığında ata biner; önde üç yüz atlı ona yol açar. Atların eyer ve dizginleri altın ve mücevherle süslenmiştir. Ayrıca on adet demir zincirli kaplan vardır; kaplanlarla ilgilenen yüz kişi yapar, demir zincirleri elli kişi tutar. Değnek taşıyan yüz ve kollarında şahin olan otuz adam vardır. Ayrıca bin süvari kralı kuşatarak korurdu. Herbiri kalkan ve kılıç taşıyan üç yüz hususi kölesi (親奴, *gulâm/memlûk*)¹⁵⁴ de bulunur. İki kişi kralın silah teçhizatını onun önünde taşır. Daha sonra atlı yüz kişi onları davul çalarak takip ederler. Bu

---

¹⁵³ Hirth-Rockhill'in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 145, dipnot: 1, 115), Feng'in (Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 70, dipnot: 1) ve Yang'ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 121, dipnot: 1) eserlerine göre hem *Mixuli* hem de *Wusili* Mısır'ın Arapçasından (*Misr*) Çinceye çevriyazımdır. Bu paragrafta verilen bilgiler, müellif Zhao zamanından önceki Çin kayıtlarında bulunmamaktadır.

¹⁵⁴ *Memlûk/gulâm*: Esir veya köleler arasından seçilip özel eğitimden geçirildikten sonra hükümdarın muhafız birliğine alınan ve zamanla aristokrat bir sınıf oluşturan ücretli askerlerdir, bkz. Süleyman Kızıltoprak, "Memlûk", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, C. 29, s. 87-90.

tören alayı pek şaşaalıdır. Halk sadece et ve ekmek yer, pirinç yemez. Ülkenin havası genelde kurudur. İdaresi altında on altı eyaleti (州) vardır; çevresi (周回) altmıştan fazla menzil uzunluğundandır. Yağmur yağdığında insanlar tarım yaparlar, aksi halde yağmur yüzünden (tarlaları) su basar ve (mahsul) tahrip olur. Ülkede temiz ve tatlı bir nehir¹⁵⁵ bulunur. Kaynağının nerede olduğu bilinmez. Her yıl kuraklık olduğunda, diğer ülkelerin nehirlerinin seviyesi düşer, fakat sadece bu nehir normal seviyesinde kalır. Tarla ve topraklar yeterlidir, köylüler bu su ile tarım yaparlar. Her yıl hemen hemen böyledir. Yağmurun yağdığı zamanları hatırlamayan, yetmiş, seksen yaşında adamlar vardır. Eski bir rivayete göre Puluohong'un (蒲囉吽) üçüncü kuşak torunu olan Shixiu (十宿)¹⁵⁶ adında bir adam varmış. O, bu ülkeyi zapt etmiş. Halkın,

---

¹⁵⁵ Feng'e göre bu nehir, Nil Nehri'dir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 70, dipnot: 2. I. Bölüm, *DASHI GUO* (大食國) ARAPLAR/ARAPLAR ÜLKESİ bahsi, dipnot: 38.

¹⁵⁶ Hirth-Rockhill'in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 145, dipnot: 3) ve Yang'ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 122, dipnot: 3) eserlerine göre Puluohong, Hz. İbrâhim'dir. Shixiu, Hz. Yûsuf'tur. *Sancai Tuhui* adlı kitapta Puluohong'un *Dashi*'nin büyük atası (*zushi*, 祖師) olduğu yazar, bkz. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 86. Kısım, s. 885.

yağmur yağmaması sonucu doğacak kuraklıktan acı çekmesinden korktuğu için nehrin yakınlarda bir bölgeyi seçip üç yüz altmış köy kurmuş. Köylerin tümünde buğday yetiştirilmiş ve bu buğday, tüm halkın bir sonraki yıl boyunca her gün yemesi içinmiş. Her bir köy, bir günlük ihtiyacı karşıladığından, üç yüz altmış köy toplam bir yıllık yiyeceği sağlayabiliyormuş. Ayrıca bu nehrin kıyısında *Qiye* (憇野)¹⁵⁷ adlı bir şehir (州) bulunur. Her iki veya üç yılda bir, yaşlı bir adam bu nehirden çıkarmış. Saçları siyah ve kısalmış. Beyaz sakallıymış. Suyun içindeki bir taşın üzerine oturmuş. Bundan dolayı, sadece beline kadar görünürmüş. Yüzünü yıkar ve tırnaklarını kesmiş. Halk bu tuhaf adamı görüp ona yaklaşmış. Selamlayarak yılın talihli mi olacağını, yoksa talihsizlik içinde mi geçeceğini sorarmış. Eğer bu adam hiç konuşmayıp gülümserse, o yıl bolluk olacak ve veba gibi hastalıklar yaşanmayacak demekmiş. Eğer kaşlarını çatarsa, o yıl veya ertesi yıl muhakkak kıtlık veya veba olurmuş. Adam uzun bir süre oturduktan sonra tekrar suya dalmış. Nehirde su devesi (水駱駝 turna?) ve su atı (水馬) bulunur. Nehir kıyısına çıkıp ot yerler, fakat insanları görünce hemen suya geri dalarlar.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ *Qiye*, Hirth-Rockhill'e göre Kahire'dir. Yang da aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 145, dipnot: 4. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 122, dipnot: 4.

¹⁵⁸ Nijer Nehri ve Nil Nehri'nde su aygırı ve gergedanlar bulunur, bkz. Africanus,

17. EGENTUO GUO (邊根陀國) İSKENDERİYE

Egentuo ülkesi¹⁵⁹, *Wusili* (Mısır) ülkesine bağlıdır. Burada *Cugeni* (徂葛尼)¹⁶⁰ adlı tuhaf bir adamın (異人), deniz kıyısında büyük bir kule¹⁶¹ inşa ettiği rivayeti

---

History of Africa, C. 3, s. 949. Su devesi, gergedandır; su atı ise su aygırındır, bkz.

Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 70, dipnot: 6. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 145, dipnot: 6.

¹⁵⁹ *Egentuo* ülkesi, Hirth-Rockhill'e göre İskenderiye'dir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 146, dipnot: 1. Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 123-124, dipnot: 1. İskenderiye hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Yuhuan kaydetmiştir ve bu kentin adını “*Wuchisan Cheng*” (烏遲散城) olarak verir, bkz. Yu, “Weilüe”, 22, s. 84.

¹⁶⁰ *Cugeni*, Hirth-Rockhill'in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s.146, dipnot: 1), Yang'ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 124, dipnot: 2) ve Song'un (Song, “*Quanzhou Gang shi Zhouguo de 'Alabo Zoulang'*”, s. 171-172) eserlerine göre Arapça *Zu'l-Karneyn*'in Çinceye çevriyazımı yani Makedonya kralı Büyük İskender'dir.

¹⁶¹ Milâttan önce III. yüzyılda inşa edilen ve XIV. yüzyıla kadar ayakta kalan 120 m. yüksekliğindeki dünyanın yedincisi harikası İskenderiye Feneri'dir, bkz. Benjamin of Tudela, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, s. 75. Purchase, *His*

olunur. Kulenin altındaki toprağı kazıp birbirine bağılı ve iyice gizlenmiş iki oda yapmış. Bir odanın içine yiyecek, öbürüne de alet, eşya ve cihazlarını (器械)¹⁶² saklamış. Kulenin yüksekliğı iki yüz *zhang* imiş (~628m). Yan yana dört at kulenin yüksekliğinin üçte ikisine kadar çıkabilirmiş. Kulenin kalbinde, büyük bir kuyu açılmış, (buradan) büyük nehre bağlanarak karşıya geçen bir tünel kazılmış. Böylece diğer ülkelere karşı savunmuş. Düşman askeri işgale geldiğinde ise bütün ülke kuleyi elinde tutarak düşmana karşı koymuşlar. Kule, üst ve alt kısmında toplam yirmi bin adam alıyormuş; içeridekiler kuleyi savunurken dışarıdakiler hücumla geçermiş. Kulenin tepesinde son derece büyük bir ayna (cam) varmış. Eğer diğer ülkelerin harp gemileri buraya aniden saldırırlarsa, bu ayna onları önceden gösterirmiş. Böylece savunma planları hazırlanabilirmiş. Yakın zamanda bir yabancı kuleye gelip iş istemiş. Süpürme ve yıkama işinde yıllarca çalışmış. Hiç kimse ondan şüphelenmemiş. Birden, bir gün fırsat bulup aynayı çalıp denize atmış ve kaçmış.¹⁶³

Pilgrimes, C. 8, s. 589.

¹⁶² Hirth-Rockhill'in eserinde bunu İngilizce'ye "arms" olarak çevrilir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 146.

¹⁶³ Kulenin tepesindeki ayna ile ilgili rivayet, Hirth-Rockhill'e ve Yang'a göre makul değildir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 147, dipnot: 2. Africanus,

18. HAISHANG ZAGUO (海上雜國) DENİZDEKİ ÜLKELER

A) *Kunluncengqi Guo* (崑崙層期國) Pemba Adası ve Madagaskar

Bu ülke¹⁶⁴ güneybatı denizinde yer alır. Büyük bir ada ile bağlantılıdır.

History of Africa, C. 3, s. 864. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 124-125, dipnot: 4.

¹⁶⁴ Hirth-Rochhill'e göre *Kunluncengqi*, Kanbalu'nun zencileridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 149, dipnot: 1. Feng'e göre ise *Kunlun*, Komor adaları ve *Kunluncengqi* ise Madagaskar'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 74, dipnot: 2. Gabriel Ferrand, *Kunlun ji Nanhai Gudai Hangxing Kao (Eski Zamanlardaki Kunlun ve Güney Çin Denizi Hakkında Denizyolu Metin Eleştirisi* ["Le K'ouen-Louen et les anciennes navigations interocéaniques dans les mers du sud", *JA*, 11 série, t. 13, 1919: 239-333.]), çev. Chengjun Feng, Taipei 1962, s. 53-56. Bowen Yang'ın ve Wuquan Yang'ın eserlerine göre Madagaskar'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 127, dipnot: 2. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 3, s. 113, dipnot: 1. Han'a göre ise zenci kölelerinin oluşturduğu bir ülkedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 248-251, dipnot: 1. Kanbalu, Zenc ve Madagaskar'ın Çin tarihî kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: "*Kunlun*" (昆侖), bkz. Fang, *Jinshu*, 32, s. 639. Liu, *Jiu Tangshu*, 197, s. 3586. "*Sengqi*" (僧祇), bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 222C, s. 4779, 4780. "*Maliyashijian*" (嗎里呀氏簡), bkz. Lunjong Cheng, *Haiguo Wenjian Lu (Record of*

(Oralarda) çoğu zaman büyük kuşlar (鵬) vardır, uçtuklarında güneşi engeller, güneş saatine düşen gölge (bile) değişir. (蔽日移晷). Burada vahşi develer vardır, bunları görürse onu yutar. İnsanlar bu kuşunun kanadında (bir tüy) bulurlarsa, (içi boş olan) telekleri kesip su haznesi olarak kullanırlar.¹⁶⁵ Yerli ürünleri iri fildişi ve gergedan boynuzudur. Ülkenin batısında bir ada bulunur. Adada çokça vahşi insan vardır. Derileri siyaha boyanmış gibidir ve saçları kıvrıktır (虬髮). Onlar, yiyecek ile ayartılıp yakalanırlar, köle olarak *Dashi* ülkesine götürülür. Yüksek fiyat karşılığında satılırlar. Kapıcı olarak görevlendirilirler (yani kapı sürgüsüyle ilgilenirler). ‘Bunların, hısım ve akraba sevgisi yoktur’ denir.¹⁶⁶

Things Seen and Heard about the Maritime Countries), Taipei 1958, s. 25.

¹⁶⁵ Hirth-Rockhill’e göre bu büyük kuş, Ortaçağ müelliflerinin “ruh” veya “rok” (𪗇) olarak kaydettikleri kuştur. Madagaskar’da büyük *filkuşu* (*Aepyornis*) yumurtası fosilleri olduğu için bu kuşun burada olduğuna inanılır, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Editon), C. 2, s. 408-413. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 149, dipnot: 1. Han ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 248-249, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 128, dipnot: 3.

¹⁶⁶ Tang Hanedanı’nın Kaiyuan yönetim döneminde (713-742) *Shilifoshi* ülkesi (Sumatra), Çin’e iki cüce, *Sengqi* kızları, şarkıcı ve dansçılar hediye ettiğine göre (獻

B) *Chabisha Guo* (茶弼沙國) Djabulsa, Güneşin Battığı Yer

Chabisha ülkesinin¹⁶⁷ başkentinin yüzölçümü, bin küsur *li* karedir. Kralı askerî

侏儒、僧祇女各二及歌舞) Sumatra'daki Araplar ile Afrika arasında yoğun bir ticaret ilişkisi bulunur ve müellif Zhao'ya göre *Sengqi* Kızları, *Kunluncengqi*'deki ile aynıdırlar. Fakat *Xin Tangshu*'nun 43B bölümünde Sumatra'nın kuzeybatısındaki *Gegesengqi* (葛葛僧祇) adlı bir adası bulunduğu göre *Sengqi*'nin, bu ada adının kısaltması olması mümkündür. Pelliot'un eserine göre ise *Sengqi*, Sumatra'dır ve *Lingwai Daida* kitabında *Jinfo* ülkesi (近佛國) olarak adlandırılır, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 134. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 3, s. 112, dipnot: 2. Tang Hanedanı'nın Yuanhe yönetim döneminin sekizinci yılında (813) *Heling* ülkesi (Java), Çin'e dört *Sengzhi* kölesi (僧只奴四) göndermişti, bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 43B, s. 750, 222C, s. 4779, 4780. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 150, dipnot: 2.

¹⁶⁷ *Chabisha*, Hirth-Rockhill'e göre Arap rivayetlerindeki Batı dünyasına ait efsanevi bir şehirdir. Rivayete göre eskiden burada kimse yokmuş. Kralı Cugeni, yani Büyük İskender buraya gelmiş. Burada, güneşin battığı yer olduğu belli olsun diye bir kitabe yazdırmış. *Sancai Tuhui* kitabında *Shabicha* (yanlış yazılmıştır, doğrusu *Chabisha* olmalıdır) sakinlerinin, güneşin battığı sırada ibadet etmelerini

kaftan giyer ve altın kemer kuşanır. Başına altın bir taç (冠) takar ve siyah çizmeler giyer. Kadınları¹⁶⁸ incilerle süslenmiş giysiler giyerler. Yerli ürünleri arasında çok sayıda altın ve değerli taş bulunur. Burada sakinler, yedi katlı evlerde otururlar; her bir katta, bir aile yaşar. Bu ülkede ışıltı ışıltıdır, (çünkü) burası güneşin battığı yerdir. Akşamleyin güneş batarken, son derece yüksek bir ses çıkar, (bu ses) gök gürültüsünden (bile) daha şiddetlidir. (Bu yüzden) her gün bin kişi, şehir kapısında boru, gong ve davullar çalıp güneşin batma sesine karıştırarak (eşlik eder). Eğer

---

tasvir eden bir resim ile bir açıklama bulunur, bkz. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 87. Kısım, s. 896. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 153, dipnot. Pelliot, “Zhufanzhi Yizhu Zhengwu”, s. 134. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 77, dipnot: 11. Yang’a göre *Chabisha* hakkında verilen bilgiler ilk defa Zhao Rugua kaydetmiştir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 133, dipnot: 11. Han da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 259-260, dipnot: 1. Bu şehir hakkında geçen diğer kayıtlar için bkz. Chen, *Shilin Guangji*, s. 252, 482. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 379. Zhizhong Zhou, *Yiyuzhi (Record of Foreign Countries)*, ed. Junling Lu, Pekin 2000, s. 20.

¹⁶⁸ Bu kelimeyi Hirth-Rockhill’in eserinde “kralın nedimleri” olarak çevrilir, İngilizce tercümesi bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 153.

böyle yapmazlarsa hamile kadınler ve çocuklar, güneşin batma sesini duyup korkudan ölebilirler.

C) *Sijialiyeye Guo* (斯加里野國) Sicilya

Sijialiyeye ülkesi¹⁶⁹, *Lumei* (Rûm yada Roma) ülkesine¹⁷⁰ yakındır. Denizde, genişliği bin *li* olan bir adadır (嶼). Sakinlerin giysi, gelenek görenek ve dili *Lumei*'ninki ile aynıdır. Bu ülkede bir dağda son derece derin çukur vardır (buradan)

---

¹⁶⁹ *Sijialiyeye*, Hirth-Rockhill'in (Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 154, dipnot) ve Yang'ın (Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 133-134, dipnot: 12) eserlerine göre Sicilya'dır. Bu paragrafta verilen Sicilya ve Etna yanardağı hakkındaki bilgileri ilk defa Çinli Zhao Rugua kaydetmiştir. IX. yüzyılın ikinci yarısında Afrika'daki Araplar Sicilya'yı fethettiler. XI. yüzyılın ikinci yarısında Normanlar ele geçirdiği halde Müslümanlar burada etkili bir nüfuz kurmaya devam ettiler. Sicilya'nın tarih kayıtlarında geçen diğer isimleri şunlardır: “*Siqieliyeye*” (斯伽里野), bkz. Zhou, *Yiyuzhi*, s. 21. Chen, *Shilin Guangji*, s. 252, 482. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 21, 87. Kısım, s. 898.

¹⁷⁰ Hirth-Rochhill'e göre *Lumei*, Bizans İmparatorluğu veya Rûm'dur, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 154, dipnot. Yang'a göre ise Rûm'dur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 134, dipnot: 13.

dört mevsim ateş çıkar; uzaktan bakıldığında, gündüzleri duman ve geceleri de ateş vardır, yakından incelediğinde ise (bunu) çok harlı bir ateş olduğu görülür. Halkı, hep beraber ağırlık beş yüz veya bin *jin* (~320-640kg) olan taş bir mancınıkla çukura atar; bir süre sonra bir patlama olur ve ponza (veya sünger) taşları gibi küçük taş parçaları çıkar. Her beş yılda bir kere taştan çıkan ateş aşağıya doğru, deniz kıyısına kadar akar, sonra tekrar dağa döner. (Akıntının) geçtiği alandaki ağaçlar hiçbir yanmaz, ama taşlar kül olur.

D) *Moqielie Guo* (默伽獵國) Fas (El-Mağribü'l-Aksâ)

Moqielie ülkesinin¹⁷¹ kralı her gün dua okur ve Gök'e ibadet eder. Sarık takar,

---

¹⁷¹ *Moqielie*, Hirth-Rockhill'e göre Fas'tır (el-Mağribü'l-Aksâ), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 154, dipnot. Han'a göre *Daoyi Zhilüe* kitabındaki *Liqieta* (哩伽塔) adlı bir ülke Fas'tır. Fakat Su'nun eserine göre *Liqieta* ülkesi, Fas olmayıp Aden'dir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 263-264, dipnot: 1. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 350, dipnot: 1. Bowen Yang'a göre ise Cezayir'dir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 134-135, dipnot: 14. *Moqielie* hakkında verilen bilgileri ilk defa Zhao kaydetmiştir. *Lingwai Daida* kitabında bu ülkeye "*Moqie*" (默伽) adı verilir ve Wuquan Yang'a göre *Moqie* ülkesi, Fas'tır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 3, s. 127, 128, dipnot: 11. *Shilin Guangji* kitabında "*Moqiela*" (默伽臘) şeklinde

yabancı tarz tasarlanmış yünlü (veya deveyünü 毛段)¹⁷² kıyafetler ve kırmızı çizmeler giyer. Dinleri (教度) *Dashi*'ninki ile aynıdır. Kral gezintiye çıktığında ata biner. Önündeki devenin sırtına, *Dashi* kutsal kitabının (Kur'ân) bir nüshasını koyar.¹⁷³ Devletin, herbirinde kent ve pazarlar bulunan beş yüzden fazla ili vardır. Bir milyon askeri vardır ve hepsi atlıdır. Halkı ekmek ve et yer. Ülkede buğday vardır, fakat pirinç yoktur. Sığır, koyun, deve ve çok çeşitli meyveler bulunur. Ülkenin denizinin derinliği yirmi *zhang*dır (~62.8 m) ve bu denizde mercanağaçları vardır.¹⁷⁴

---

kaydedilmiştir, bkz. Chen, *Shilin Guangji*, s. 252, 483.

¹⁷² Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 138, 142.

¹⁷³ Chen, haklı olarak orijinal metinde bahsedilen “*Dashi* Budası kitabı”nın (大食佛經) Kur'ân ve “Buda” kelimesinin ise İslâm dini olduğunu söyler, bkz. Chen, “Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi”, s. 54.

¹⁷⁴ bkz. II. Bölüm, *SHANHUSHU* (珊瑚樹) *MERCAN* (AĞACI) bahsi.

İKİNCİ BÖLÜM: TİCARİ EMTİA

1. RUXIANG (乳香) AKGÜNLÜK

*Ruxiang*¹ veya *xunluxiang* (薰陸香)², *Maluoba* (Mirbât), *Shihe* (Şihr) ve *Nufa*

---

¹ Tam olarak sözcük karşılığı “süt tütsüsü ”dür.

² Hirth-Rockhill’in eserine göre *ruxiange* (süt tütsüsü), görünüşünden dolayı bu adı verilir. Arapçası olan *leben* kelimesi de süt anlamına gelir. Marco Polo buna “beyaz tütsü” (white incense) adını verir, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 386, 439-447. İkinci isim *xunlu*, Arapça *kundur*, Sanskritçe *kundu*, *kundura*, Türkçe *günlük* veya Çince kelimelerden türetilmiştir, bkz. Hirth, “The Mystery of Fu-lin”, s. 23. Çin tarih kayıtlarında sadece *xunlu* sözcüğü ile akgünlük hakkındaki bilgiler verilir. Fakat gerçek akgünlük, aselbent ve diğer sıvılar sık sık karıştırıldığı için *xunlu* sözcüğünün kullanımı karışıklığa yol açar, bkz. Emil Bretschneider, “Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources, Part III”, *JCBRAS*, 1895, (ns.) C. 29, s. 460-462. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 19. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 266-268. *Bencao Gangmu* kitabında *ruxiangın mole* (摩勒), *dulu* (杜魯) ve *duoqieluo* (多伽羅) gibi diğer adları olduğu belirtilir. *Dulu* Sanskritçe *Turu(shka)*, yani Hindistan tütsüsü ve *duoqieluo* ise *tagara*, yani *Cassia auriculatis*’tir, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 560-567. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 196, dipnot: 1, 287. Chu Hong, *Xiang Pu*

(Zufâr) gibi *Dashi*'ye bağı üç ülkeden, birbirine uzak dağlar arasındaki derin vadilerden çıkarılır³. Genelde bu (Akgünlük) ağaç banyan ağacına (榕) benzer. Ağaç

(*A Treatise on Fragrant Substances*), Taipei 1965, 1, s. 3-5, 13. Pelliot'un ve Feng'in eserlerine göre ise *xunlu* adının hangi yabancı dilden çevrildiği hakkında kesin bilgi yoktur, fakat Arapça ile ilgisi olmadığı söylenir. *Dulu* tütüsü ise akgünlük olmayıp sığla yağıdır, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 136-140. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 98, dipnot: 1. Han'ın eserine göre akgünlük çok çeşitlidir (B. floribunda. Royle. B. Cartri, Bied. B. sacra, Fliuck, B. serrata, Roxb, B. glabora, Roxb, v.d.), bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 321-322, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 164, dipnot: 1.

³ *Maluoba* (Mirbât), *Shihe* (Şihr) ve *Nufa* (Zufâr), Arabistan Yarımadası'ndaki Hadramut sahillerinde üç limandır, buralara "Akgünlük Ülkesi" adı verilir. Marco Polo'nun eserinde Zufâr'da üretilen "beyaz tütü" hakkında detaylı bilgiler verilir, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 386, 441-447. J. Theodore Bent'in eserinde akgünlüğün çeşit ve kaliteleri belirtilir, bkz. J. Theodore Bent, "Exploration of the Frankincense Country, Southern Arabia", *The Geographical Journal*, 1895, C. 6, S. 2, s. 119. Bent, *Southern Arabia*, s. 234, 252, 380. Zhao, Afrika'da ve Arabistan'da akgünlük yetiştirildiğini bildirir, bkz. I. Bölüm,

gövdesine küçük balta ile çentik atmak suretiyle ağaç reçinesi dışarıya akıtılır. Bu akan ağaç reçinesi sertleşmeye bırakıldıktan sonra tütüsü haline dönüşür, toplanır ve

---

ZHONGLI GUO bahsi.

Nanfang Caomu Zhuang adlı eserde, *xunlu* tütüsünün *Daqin* ülkesinden geldiği belirtilir. Deniz kıyılarında dal ve yaprakları yaşlı çam ağaçlarına benzeyen büyük ağaçlar vardır. Bu ağaç kumda yetiştirilir. Yazın ağaç reçinesi aşağı doğru, kum üzerine akıtılarak toplanır, bkz. Ji, *Nanfang Caomu Zhuang*, 2, s. 1. *Suishu* adlı kitapta *xunlu* tütüsü *Bosi* ülkesinin (Pers İmparatorluğu) yerli ürünlerinden biridir. Hirth-Rockhill'e göre bu ürün İran gemileri ile Çin'e götürülüyor olmalıdır, bkz. Wei, *Suishu*, 83, s. 1245. Rahip Xuanzang'ın eserinde *Achali* adlı bir ülkede (阿吒釐, Güney Hindistan'da ve Mâlva'ya yakın) *xunlu* tütüsü ağaçları yetiştirilir. Yaprakları *tangli* (棠梨, armut) yapraklarına benzer. Bu ağaç cinsi *Boswellia thurifera* Colebrooke olmalıdır. Akgünlük ise *Boswellia carterii* Bird cinsinden üretilir, bkz. Xuan&Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu*, C. 2, 11, s. 907. Emil Bretschneider, "Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources (Part II)", *JCBRAS*, 1893, (ns.) C. 25, s. 302, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 460. Linschoten, *Voyage to the East Indies*, C. 2, s. 99. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 98-99, dipnot: 2. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 126.

yığın yapılır. Akgünlük, fillerle *Dashi* (kıyısına) taşınır; bunlar *Dashi* gemilerine yüklenip diğer mallar ile takas edilmek üzere *Sanfoqi*'ye götürülür. Bu nedenle akgünlükler, *Sanfoqi*'de çok miktarda toplanır. Yabancı tüccarlar buraya ticaret yapmaya geldiğinde, gümrük mercii akgünlüğün kokusuna bakarak iyisini, kötüsünü ayırır. Kalitesine göre on üç sınıf belirler. En iyisi *jianxiang* (揀香) veya *seçkin tütsü* denilen yuvarlak ve parmak ucu büyüklüğünde olanıdır; genellikle *diru* (滴乳) veya *damlayan süt*⁴ şeklinde adlandırılır. İkincisine *pingru* (餅乳) veya *testi sütü* adlı verilir; renk bakımından *seçkin tütsü*den daha düşük kalitededir. Bir sonrakine *pingxiang* (餅香) ya da *testi tütsüsü* denir, değerli olduğundan toplanırken testiye (餅) konduğu söylenir. *Pingxiang*lar, üst, orta ve düşük seviye olmak üzere üç sınıfa ayrılır. Bir sonraki *daixiang* (袋香) veya *kese tütsüsü* adı verilen buhurdur; bu ismin verilmesinin sebebinin, toplanırken sadece keseye konması olduğu söylendi. *Daixiang*lar da *pingxiang* gibi üç sınıfa ayrılır. Bir sonraki türün adı *rutadır* (乳榻), tütsü ile çakıl taşları karıştırılarak oluşturulur. Sonrakinin adı *heitadır* (黑榻), çünkü rengi siyahtır. Ardından *shuishiheita* (水濕黑榻) gelir; bu tütsünün, gemideyken ıslanması sonucu kokusu değişmiş ve rengi bozulmuştur. Değişik kalitedeki

---

⁴ Çin Ortaçağ müellifleri buna *Rutouxiang* (*Ju t'ou hiang*) adını verir, bkz.

tütsülerden ve kırık parçalardan oluşturulmuş tütsü türünün adı *zhuoxiaodur* (斫削, kesme). Elekten geçirilip toz şekline getirilen türün adı ise *chanmodur* (纏末, toz). Yukarıda geçenlerin tamamı, akgünlük ağacının çeşitleridirler.

2. MOYAO (沒藥) MÜR

*Moyao*⁵, *Dashi*'nin *Maluomo* (麻囉抹)⁶ ülkesinden çıkar. Ağaç Çin çamı (松)

---

⁵ Hirth-Rockhill'in eserine göre Çince *moyao*, *mo* ilacı anlamına gelen, Arapça *murrun* çevriyazımıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 197, dipnot. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 20, not: 4. Hirth, "Chinese Equivalents of the Letter R in Foreign Names", s. 220. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 567-570. Yang'ın eserine göre ise Arapça ve Farsçadan Çinceye çevriyazımdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 165, dipnot: 1.

Duan'ın eserinde bu ürünün *Fulin* ülkesinde (İskenderiye) *aci* (阿嗟, ikinci kelimesi *cuo*, *suo* diye okunur) şekilde adlandırıldığı yazar, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 180. Hirth'in eserine göre *aci* adı, mersin ağacının (*myrtus*) Ârâmîcesi olan *asadan* türetilmiştir, bkz. Hirth, "The Mystery of Fu-lin", s. 20-21. Feng'in eserine göre mür ile mersin ağacı arasında hiçbir ilişki yoktur ve Hirth-Rockhill, bu ikisini karıştırmış olmalıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 99, dipnot: 1.

Hirth-Rockhill'in eserine göre Song Hanedanı'ndan önceki mür hakkında kayıtlar

gibi uzun ve büyüktür; kabuğunun kalınlığı bir, iki *cundur*. Tütsü toplanırken

---

yoktur. Han'ın eserine göre ise Song Hanedanı'ndan önce, *Haiyao Bencao* (*An Account of the Drugs of Southern Countries*) ve *Yaoping Bencao* (*On the Medical Virtues of Drugs*) gibi Tang hanedanı zamanında yazılmış olan kitaplarda mür hakkında bilgi vardır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 324, dipnot: 1. Feng'in ve Yang'ın eserlerinde daha çok Çin eczacılık kitaplarına atıflar vardır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 99, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 165-166, dipnot: 1. Emil Bretschneider, "Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources, Part I", *JNCBRAS*, 1881, (ns.) C. 16, s. 44-45.

⁶ Burada bahsedilen *Maluomo*, Mirbât'tır. Müellif Zhao, Berbera'da mürün üretildiğini yazar, bkz. I. Bölüm, *BĪPALUO GUO* (弼琶囉國) BERBERA bahsi. En iyi mür, Harar yakınındaki Somali ülkesinde bulunur, bkz. "Myrrh" maddesi, *Encyclopedia Britannica*, C. 16, s. 43. Bent'in eserinde Gara (el-Kara) dağlarında çok miktarda mür yetiştirildiği yazar, bkz. Bent, *Southern Arabia*, s. 254. Hanbury'in eserinde mürün kızıldenizin doğu kıyısındaki Cîzân şehri, Aden'in doğusundaki güney Arabistan kıyıları, Somali, Re's Hafûn'un güney ve batısı, Harar dahil Tâcûrâ ve Şüve arasındaki bölgelerde bulunduğu kaydedilir, bkz. Hanbury, *Science Papers*, s. 378-380. Linschoten, *Voyage to the East Indies*, C. 2, s. 99-100.

öncelikle ağacın dibinde çukur kazılır, balta ile ağaç kabuğu yarılıp açılır, böylece özsuyu çukura doğru akar. Ancak on küsur gün sonra toplanan sıvı buradan alınır.

3. XIEJIE (血竭) KIRMIZI SAKIZ (EJDER KANI)

*Xiejie*⁷ de *Dashi* ülkelerinden çıkar. Ağacı az çok mür ağacına benzer, fakat

---

⁷ *Zhongli* ülkesi yani Somali kıyısı ve Sokotra adasında kırmızı sakız ve sarısabır, etrafındaki sularda bağa ve amber bulunduğu kaydedilir, bkz. I. Bölüm, *ZHONGLI GUO* bahsi. *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea* adlı eserde, Dioskorides (Sokotra) adasında ağaçtan damla şeklinde akan “Indian cinnabar” adlı bir üründen bahsedilir, bkz. McCrindle, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, s. 19-20, 90-94. Hirth-Rockhill’in eserine göre Arapça *kâtirden* Çinceye çevrilmiştir. Sokotra’daki kırmızı sakıza “ejder kanı damlası” adı verilir. Baklagillere ait olan *Pterocarpus draco*, deniz seviyesinden 800 ile 2000 fit, yani 243.84-609.6 metre yükseklikte yetiştirilir, bkz. Bent, *Southern Arabia*, s. 379, 388.

Çin’deki kırmızı sakızın çoğu, Sumatra’nın kuzey ve kuzeydoğu kıyıları ile Borneo’nun bazı bölgede yetiştirilir. Jambi, Palembang ve Bancermasin’de de üretilir, bkz. John Crawford, *History of the Indian Archipelago*, Edinburgh 1820, C. 3, s. 420.

Bencao Gangmu kitabında buna *qilinjie* (麒麟竭) adı verilir, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, C. 34, s. 570-574. Giles, *A Chinese-English Dictionary*’de kırmızı sakızın

yaprakları çok farklıdır; toplanma yöntemi de aynıdır. Ağaçlarından biri, ayna gibi pürüzsüzdür; bunlar yaşlı ağaçlardır, özsuyu, balta ile çentik atılmadan kendiliğinden akar, bu özsu en iyi kalitededir. Odun parçaları karışımı içeren tütsü, tırnak çiçekli defne ağacı reçinesinden (降真香 *jiangzhenxiang*)⁸ yapılır, genellikle “sahte kırmızı

---

ke liu adlı ağaçlardan (渴留 *Damonorops draco*) üretildiği yazar, bkz. “Hsüeh” maddesi, *A Chinese-English Dictionary* (Second Edition), revised and enlarged by Herbert Allen Giles, Taipei 1972, C. 1, s. 603. Bretschneider ve Smith’e göre Çin ilacı olarak kullanılan kırmızı sakız, *Pterocarpus draco* ağaçlarından elde edilir, bkz. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 21, dipnot: 6. “Dragon’s blood” maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 7, s. 572. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 198, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 99, not: 1. Han’ın eserine göre ise bu ağaç *Dracaena draco*’dur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 326-327, dipnot: 1-2. Yang’ın eserine göre ise *Pterocarpus draco* veya *Daemonorops draco* ağacı reçinesidir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 166, dipnot: 1.

⁸ *Jiangzhengxiang*, Hirth-Rockhill’in ve Feng’in eserlerine göre bu bitki pelesenktir (*Acronychia pedunculata* Blume), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 211. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 115-116, dipnot: 1. Han’ın eserinde *jiangzhengxiang*ın hangi bitki cinsine ait olduğu hakkında kesin bilgi verilmeyip bu

sakız” (假血碣)⁹ olarak adlandırılır.

4. JĪNYANXIANG (金顏香) ASELBENT

Jinyanxiang'in ¹⁰ en iyisi ve kalitelisi, *Zhengla*'da (真臘)¹¹ bulunur,

---

konuda geçen Çin kayıtları zikredilir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 368-369,

dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise bu bitki *Tanarius major*'dur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi*

Jiaoshi, s. 183-184, dipnot: 1.

⁹ Feng'in, Han'ın ve Yang'ın eserlerine göre bu reçine “sahte kırmızı sakız”,

Calamus draco'dur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 100, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi*

Zhubu, s. 327, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 166, dipnot: 1.

¹⁰ *Jinyanxiang*a (altın renkli tütüsü, *Styrax benzoin*), Linschoten'in eserinde

“benioin de boninas”, “tatlı koku” anlamına gelen bir ad verilir. Araplar tarafından

lebenu Cāvī (Cava tütüsü) olarak bilinir, fakat XV. yüzyılın ortasına kadar

Avrupa'da tanınmamıştır. Sumatra ve Cava'daki yerli malı olan aselbent, Siyam ve

Borneo gibi yerlerde tanınmıştır, bkz. Linschoten, *Voyage to the East Indies*, C. 2, s.

99. İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, C. 1, s. 385, dipnot: 11, C. 2, s. 884.

“Benzoin” maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes,

Edinburgh 1875, C. 3, s. 424.

Dongxi Yang Kao kitabında *Jiugang*'da (Palembang) *jinyinxiang* (altın ve gümüş

Dashi'deki türü ise ikinci kalitedir.¹² Tütsü, *Dashi*'den *Sanfoqi*'ye taşındıktan sonra Çin'e nakledildiği için, bu tütsünün *Sanfoqi*'de bulunduğu söylenmektedir. Tütsü, aselbent ağacının reçinesidir; rengi açık sarı veya siyahtır. Eğer açıldıktan sonra içi kar gibi beyaz görünürse, en iyisidir; eğer çakıl taşları içerirse düşük mal sayılır. Kokusu o kadar güçlüdür ki diğer parfüm türleri (sanki) toplanmış (gibidir). Aselbent

---

tütsüsü); Kamboçya'da *jinyanxiang* üretildiğini yazar. İkisi aynı görünür fakat Linschoten ve diğer seyyahların bahsettikleri gibi birbirinden farklıdır, bkz. Zhang, *Dongxi Yang Kao*, 3, s. 105, 125. Feng'in, Han'ın, Yang'ın ve Su'nun eserlerine göre ise ikisi aynıdır ve Çince adı Malayca veya Tayca'dan çevrilmiştir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 101, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 329-330, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 167, dipnot: 1. Wang, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi*, s. 189-190, dipnot: 5. Ma, *Yingyai Shenglan Jiaozhu*, s. 17.

¹¹ *Zhenla*, Kamboçya'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 54, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 9, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 19-22, dipnot: 1.

¹² Hirth-Rockhil'in eserine göre Arap tüccarların Sumatra'daki Palembang yolu ile Çin'e götürdükleri aselbentin kalitesi, Kamboçya'dan direkt Çin'e götürdüklerinkinden daha düşüktür, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 199, dipnot.

sakızı, çoğunlukla akamber ve diğer hoş kokulu parfüm taşıyanlar tarafından kullanılır. Yabancılar da bunu diğer parfümlerle karıştırıp vücutlarına sürerler.

5. SUHEXIANGYOU (蘇合香油) SIĞLA YAĞI

*Suhexiangyou*¹³, *Dashi* ülkesinden gelir. Kokusu, genelde *dunouya* (篤耨)¹⁴

---

¹³ Çin'in ithal ürünlerinden biri olan *suhexiangyou* (güzel kokulu sığla yağı) veya *suheyu* (sığla yağı), Anadolu'da yetişen *Liquidambar orientalis*'tir. Roma İmparatorluğu zamanlarında *Daqin* ürünü olarak Çin'de tanınmış olan sığla yağı, bir katı reçine ve *Styrax officinalis* (Ayı fındığı) ürünlerinden biridir. Suriye'de hala yaygındır. Çince *suhe* adının *sturaz* (στυραζ) kelimesinin kısaltması olduğu tahmin edilmektedir.

Suishu eserinin 83. bölümünde sığla yağının *Bosi* ülkesinin (Pers İmparatorluğu) yerli ürünlerinden biri olduğu kaydedilir, bkz. Wei, *Suishu*, 83, s. 1245. *Liangshu* eserine göre ise Çin'e götürülmüş olan sığla yağının (*suhe*) içine yabancı maddeler karıştırılmıştır. *Daqin* sakinleri *suhe* bitkilerini toplar, suyunu sıktıktan sonra merhem halinde diğer ülke tüccarlarına satarlardı. Bu nedenle, Çin'e vardığında kokusu o kadar güzel olmazdı, bkz. Yao, *Liangshu*, 54, s. 553. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 42, 47, 263-266.

Çin'de kullanılan sığla yağı ilacı, Aden, Basra Körfezi, Kızıldeniz ve

benzer. Yağlı ve tortusuz olan türü, en kalitelisi sayılır. Yabancılar bunu vücutlarına

---

İskenderiye'den Bombay'a ithal edilirdi. Ayrıca Hanbury, bu maddenin Anadolu'da yetiştirilen *Liquidambar orientalis* ağacından elde edildiğini tespit etmiştir, bkz. Hanbury, *Science Papers*, s. 127-150. Bretschneider, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 464-465.

Sushen Liangfang kitabında bahsedilen *suhexiang*, katı reçine şeklinde olmalıdır, bkz. Shi Shu & Gua Shen, *Sushen Liangfang (Beneficial Prescriptions Collected by Su and Shen)*, Taipei 1981, 1. Bölüm (microform, sayfa numarası yok). *Bencao Gangmu* kitabında geçen *suheyounun* Sanskritçe adı *turushka* olup Hindistan tütüsü anlamına gelmektedir, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 576-579. II. Bölüm, *Ruxiang* (乳香) Akgünlük, dipnot: 1.

Müellif Zhao, I. Bölüm'de sıgla yağının Bağdat, Anadolu (Rûm) ve Gazne'nin ürünü olduğundan bahseder, bkz. I. Bölüm, *BAIDA GUO*, *LUMEI GUO* ve *JICINI GUO* bahsi. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 103, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 334-336, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 169-170, dipnot: 1.

¹⁴ Bu bitki menengiçtir (*Pistacia terebinthus*), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 199-200, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 102, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 332, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 168-169, dipnot: 1.

sürerler. *Fujian* yerlilerinden felce (大風) uğramış olanlar da böyle yaparlar. Bunun yağı, *ruanxian* (軟香 veya hafif kokulu tütsü) ile karıştırılır ve tıpta kullanılır.

6. ANXIXIANG (安息香)

*Anxixiang*¹⁵ *Sanfoqi* ülkesinden gelir; bura ağaçlarının reçinesidir. Şekli ve

---

¹⁵ (Benzoinum Styracis, Balsamodendron africanum, Balsamodendron mukul)

Hirth-Rockhill'in eserine göre müellif Zhao *anxixiang*ın kökeni hakkında şüpheye düşmüştür. Diğer Sinologlar da buna belirli bir cevap verememişlerdir, bkz.

Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 19, dipnot: 2. Bretschneider, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 465-467.

Çin kayıtlarında Part İmparatorluğu'na *Anxi* adı verilir. Arsaki Hanedanı sona erdikten sonra Sâsânî İmparatorluğu kurulmuştur. (Bei) Zhou ve Sui Hanedanı'na (557-618) göre burada bahsedilen *Anxi* Sâsânî İmparatorluğu olmalıdır, bkz. Hirth, *China and the Roman Orient*, s. 197-198.

Youyang Zazu adlı eserde, *anxixiang* ağacının *Bosi*'den (Pers İmparatorluğu) geldiği yazılıdır, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 177.

Zhang'ın (Ming Hanedanı dönemine ait) *Yitongzhi* adlı eserden yaptığı alıntıya göre, *anxixiang*i üretilen ağaç, *kujian* ağacı (tespîh ağacı, melia azedarach, L.) gibi büyük ama daha diktir. Yaprakları *yangtao* ağacının (Karambola, yıldız meyvesi)

---

gibi olup daha uzundur. Ağacının özü tütünü sağlar, bkz. Zhang, *Dongxi Yang Kao*, 1, s. 29.

Bencao Gangmu adlı eserde ise bu ürünün evvelen İran'da, şimdi ise Annam ve Palembang'da bulunduğunu yazar. Ayrıca *anxixiang*, *zhuobeiluo* (拙貝羅) şeklinde yabancı bir ad verilir. Hirth-Rockhill'e göre bu ad ya Sanskritçe'nin *khādira* (akasya zamk) ya da *kundurana* (akgünlük) bozulmuş hali olmalıdır, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 574-576. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 196, dipnot: 1.

William Marsden'in eserinde *anxixiang*'ın (caminyan) Sumatra adasının kuzeyinde, özellikle Batak ülkesinde ve adanın güneyinde çokça bulunduğu yazar, bkz. William Marsden, *History of Sumatra*, London 1784, s. 123-125.

Crawfurd, *anxixiang*'ın (benzoin) sadece Borneo ve Sumatra'da, yani Borneo ve Batak bölgelerinde üretildiğini belirtir. Yerel adı tam olarak *kāminyān* veya kısaltması *minyān*dır, bkz. *History of the Indian Archipelago*, C. 1, s. 518.

Barbosa'nın (*Coasts of East Africa*, s. 188) ve Linschoten'in (Linschoten, *Voyage to the East Indies*, C. 2, s. 96-98) eserlerinde iki çeşit tütünü ayırt edilir. Barbosa'ya göre biri yakılınca koku verir; öbürünün kokusu ise daha güçlüdür. En iyi sığıla yağı Levant'ta çıkarılıp üretilir. Linschoten'a göre ise, kokulu çeşidi olan benioin de boninas (çiçekli sığıla) siyah renklidir; diğeri ise beyaz parçalıdır ve benioin

rengi cevize benzer, fakat yakmak için uygun değildir. Bundan çeşitli kokular çıkabilir. Bu nedenle bunun yağı ile karıştırılarak parfüm üretilir. *Tongdian* eserinde, Batı barbarlarından *Anxi* adlı bir ülkenin, (Sonraki) Zhou Hanedanı'nın Tianhe yönetim dönemi (天和, 566-572) ve Sui Hanedanı'nın Daye yönetim döneminde (大業, 605-617) bu reçinenin Çin'e hediye olarak gönderildiğini yazar. *Anxixiang* adının

---

amendoado (bademli sığla) adını alır. Siyam ve Malaka'daki sığla yağı, Sumatra ve Cava'dakiden daha iyidir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 201-202, dipnot.

Pelliot, *anxixiang*'ın Sanskritçe bir kelimenin bozulmuş hali olduğu konusunda Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir. Ona göre o zamanki *anxixiang* sadece Malay adalarında üretilen sade *anxixiang* değil, *Balsamodendron africanum*'dan arıtılan *anxixiang*dır, bkz. Pelliot, “Zhufanzhi Yizhu Zhengwu”, s. 140-141.

Feng'e göre ise *Styrax benzoin*, yani aselbenttir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 103, dipnot: 1. Bu tütüsü *Balsamodendron mukul*dan arıtılır. Tütüsünün Arapça adı *eflatun*, Farsça adı *mukul* ve Sanskritçe adı ise *gugguladır*, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 170-171, dipnot: 1-2.

Anxixiang hakkındaki Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 103-104, dipnot: 1-2. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 339, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 170-171, dipnot: 1-2.

bu ülkenin isminden türetilmiş olması mümkündür.¹⁶ Bu ürün *Sanfoqi*'den nakledilir.

---

¹⁶ *Suishu* kitabının 83. bölümünde *Cao* ve *Qiuci* (Kuça) ülkelerinde *anxixiang* bulunduğu yazılıdır. Hirth-Rockhill'in eserine göre *anxixiang* Kuça'dan nakledilir. Zhao zamanına kadar Çin'e götürülmemiştir, bkz. Wei, *Suishu*, 83, s. 1242, 1245. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 74-75, 146-151.

Suishu kitabında *Cao* ülkesinin, Han Hanedanı zamanındaki (M.Ö. 206-M.S. 220) *Jibin* ülkesi olduğunu yazar. Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Kâbil şehridir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 225, dipnot. Pelliot'un eserine göre *Jibin* ülkesi, Han Hanedanı zamanındaki Keşmir ve VII. yüzyılın ortasından sonraki Kapiça'dır, bkz. Pelliot, "Zhufanzhi Yizhu Zhengwu", s. 141. Feng'in eserine göre ise Jaguda'dır (Kâbilistan, Zâbulistan, Kâbil'in Sanskritçesi), bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 129-130, dipnot: 1. Yıldırım'ın eserine göre ise Hunlar devrindeki *Jibin* ülkesi Keşmir ve Gök-Türkler devrindeki Kapiça'dır. Ayrıca Hunlar devrindeki *Gaofu* ülkesi, Kâbil Devleti'dir. Pehlevî kaynaklarında *Kāpul* olarak geçmektedir. *Şehnâme*'de geçen Kâbil ve havalisi, Farsların bir satraplığı idi. Moğol İmparatorluğu devrindeki Kâbil hakkında verilen bilgiler için bkz. Yıldırım, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, s. 89-90, 96, 157-158, 390.

7. ZHİZİHUA (梔子花) GARDENYA ÇİÇEĞİ

*Zhizihua*¹⁷, *Dashi*'nin *Yabaxian* (啞巴閑)¹⁸ ve *Luoshimei*¹⁹ adlı iki ülkesinden gelir. Görüntüsü yalancı safrana (紅花) benzer; fakat rengi açık mor veya eflatundur.²⁰ Kokusu keskin ve kalıcıdır. Yerliler bu çiçekleri toplayıp güneşte

---

¹⁷ Müellif Zhao, gardenya çiçeğinin sadece parfüm şeklinde kullanımından bahseder, fakat genelde daha çok boya olarak kullanılırdı, bkz. Hanbury, *Science Papers*, s. 241-243. Bretschneider, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 500-503. Ayrıca Zhao gardenya çiçeklerinin Kîş adasındaki ticaretinden ve Rûm'un (Anadolu) yerli ürünlerinden biri olduğundan bahseder, bkz. I. Bölüm, *JİSHĪ GUO, LUMEĪ GUO* bahsi.

Gardenya çiçeği hakkında geçen diğer Çin kayıtları için bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 7, s. 249. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 174. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 104-105, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 341, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 172, dipnot: 1.

¹⁸ Bu kent İsfahan'dır, bkz. I. Bölüm, *DASHĪ GUO*, dipnot: 44.

¹⁹ Bahsi geçen bölge Hârizm'dir, bkz. I. Bölüm, *DASHĪ GUO*, dipnot: 45.

²⁰ Aspir (*Carthamus tinctorius*), bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 7, s. 249, dipnot: 3.

kuruttuktan sonra saydam olmayan cam şişeye koyup saklarlar. Kırmızı renkli türü nadirdir. Yani bu, Buda kitaplarında yazılan *yenbodur* (簷蔔)²¹.

8. QIANGWEISHUI (薔薇水) GÜL SUYU

*Qiangweishui*²², *Dashi* ülkesindeki bir çiçek özütüdür. *Beş Sülale Devri* (907-

---

²¹ *Yanbo*, *Michelia champaca*'dır ve Sankritçesi ise *champakadır*, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 203, dipnot. Feng, *Yanbo* ve *Garnedya* çiçeği iki ayrı bitkidir, fakat birbiriyle karıştırılır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 105, dipnot: 3. Han, Buda kitaplarını inceleyerek Feng'in görüşünü irdeler, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 341, dipnot: 1. Chen ile Han aynı fikirdedir ve burada Buda'ya çevrilen "Fo" kelimesinin Budizm anlamında olduğunu söylemektir, bkz. Chen, "Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi", s. 52.

²² Gül suyuna Çin'de *qiangweilu* (gül çiği) adı verilir. I. Bölüm'de Zhao, gül suyunun Kîş adasındaki ticaretinden ve bunun Rûm'un (Anadolu) yerli ürünlerinden biri olduğundan bahseder, bkz. I. Bölüm, *JİSHĪ GUO*, *LUMEĪ GUO* bahsi. Fars bölgesinde gül suyu için kutlamalar yapılırdı. İbn Havkal, gül suyunun Hindistan, Çin, Horasan, Fas, Suriye ve Mısır gibi ülkelere ihraç edildiğini yazar. Makdisî'ye göre Bîşâpûr şehri ve vadisinde on çeşit parfüm yağı üretilip doğu dünyasına ihraç edilirdi. Fars'ın Cûr'daki (Fîrûzâbâd) gül suyu özellikle sadedir, bkz. Le Strange, *The*

960) zamanlarında Pugesan (蒲訶散) adlı bir yabancı elçi, bu özütten on beş şişe hediye olarak getirmiştir.²³ Bundan sonra daha az sıklıkla gelmiştir. Bunun yerine günümüzde çiçekler toplanıp suya bastırılır, sıvı damıtılarak özü çıkarılır. Gül suyu çoğunlukla sahte ve mahlûttur; gerçek olup olmadığını test etmek amacıyla madde, cam şişelere doldurulup şişe bir süreliğinde çalkalandıktan sonra, eğer çok köpürürse gerçektir. (Gül suyu yapmak için kullanılan) Çiçek, Çin Gülü'nden (薔薇)²⁴ farklıdır.

Lands of the Eastern Caliphate, s. 293. “Otto, Otter” maddesi, Yule&Burnell, *Glossary*, s. 647. Barbosa'nın kitabında Morların Tenasserim limanına gelip gül suyu gibi çeşitli ürünlerle ticaret yaptıkları yazar, bkz. Barbosa, *Coasts of East Africa*, s. 188.

²³ Qinruo Wang, *Cefu Yuangui (İngilizce tercümesi: Magical Mirror in the Palace Library)*, Nankin 2006, 972, s. 11425. Ouyang, *Xin Wudaishi*, 74, s. 616. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 106, dipnot: 2.

²⁴ Rosa indica, Lour, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 14, s. 349-351. Bretschneider, “Botanicon Sinicum, Part III”, s. 302-304. Gül suyu hakkında geçen diğer Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 343, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 173, dipnot: 1.

9. DĪNGXIANG (丁香) KARANFİL

*Dingxiang*²⁵, *Dashi* ve *Shepo* (Cava) gibi ülkelerden gelir. Şekli Çince *ding* yazısına (丁, çivi) benzediği için *dingxiang* veya “çivi tütsüsü” olarak adlandırılır. Ağız kokusunu giderir. Devlet erkânı bunu ağızına koyduktan sonra kraliyet meclisine girip meseleleri hükümdara öyle sunar. Büyük olanına *dingxiangmu* (丁香母) denilir. *Jishexiang* (雞舌香) ile aynıdır. Ancak bazı *jishexiang*ların Pers hurmasının (千年棗)²⁶ çekirdeği oldukları söylenir.

10. ROUDOUKOU (肉豆蔻) KÜÇÜK HİNDİSTAN CEVİZİ

*Roudoukou*²⁷, *Huangmazhu* (黃麻駐) ve *Niulun* (牛嶮)²⁸ adalarının

---

²⁵ Karanfil hakkında geçen Çin kayıtları için bkz. Shu&Shen, *Sushen Liangfang*, 1. Bölüm. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 530-538. Ji, *Nanfang Caomu Zhuang*, 2, s. 2. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 209-210, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 113-114, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 362-363, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 180-181, dipnot: 1.

²⁶ bkz. I. Bölüm, dipnot: 114.

²⁷ Hirth-Rockhill'in eserine göre VIII. yüzyılın başlarında yazılan *Bencao Shiyi* (*Supplement to the Materia Medica*) kitabında küçük hindistan cevizi (*Myristica fragrans*) hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Chen Zangqi kaydetmiştir. Buna

---

qiejule (迦拘勒) adını verir, bkz. Zangqi Chen, *Bencao Shiyi Jishi (Bencao Shiyi Külliyatı ve Şerhi)*, ed. Zhijun Shang, Hefei 2004, 3, s. 94. Chen zamanındaki küçük hindistan cevizi, Çin'in *Guangdong* kentine ithal edilmiştir. XI. yüzyılın sonunda Çinli Su Song'un *Tujin Bencao* adlı bir kitabında küçük hindistan cevizi ağaçlarının *Lingnan* bölgelerinde yetiştirildiği kayıtlıdır, bkz. Song Su, *Tujing Bencao (Illustrated Classic of Materia Medica)*, ed. Naichang Hu v.d., Fuzhou 1988, 7, s. 213. Su 1101 yılında ölmüştür, bkz. Tuo, *Songshi*, 340, s. 8683. Bretschneider, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 124. Jing-Nuan Wu, *An Illustrated Chinese Materia Medica*, Oxford 2005, s. 5.

²⁸ *Huangmazhu* ve *Niulun*, Cava'ya bağlı iki ülkedir. Hirth-Rockhill'in eserine göre Küçük hindistan cevizi yetiştirilen Maluku adaları olmalı (Seram, Gilolo, Ternate ve Ambonia adaları), bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 86, dipnot: 7. Crawford, *History of the Indian Archipelago*, C. 1, s. 505. Feng'in eserinde ise *Huangmazhu*'nun Maluku adaları ve *Niulun*'un Gorong takımadaları olduğu belirtilir. Han ile Feng aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 115, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 367, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise *Huangmazhu* Banda adalarının kuzeybatısındaki Buru adası ve *Niulun* ise Banda adaları arasındaki Gunung Api adlı bir yanardağ bölgesidir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 64, 65,

içerindeki yabancı kabilelerden gelir. Ağacı, Çin ardıcına (柏)²⁹ benzer. Boyu on *zhang* ulaşır. Ağacın gövdesi, dalları ve yapraklarından oluşan geniş gölge altında kırk veya elli kişi, güneş ışınlarından korunabilir. Çiçeği ilkbaharda açar, toplanıp güneşte kurutulur; bu, günümüzde *doukouhua* (豆蔻花)³⁰ olarak adlandırılır. Meyvesi, *feiziye* (榧子)³¹ benzer; eğer kabuğu soyularak meyve eti çıkarılıp kireç tozu (灰)³² ile saklanırsa, uzun bir süre dayanır. *Bencao* kitabına göre bunun niteliği, ısıtıcı olmasıdır.

---

dipnot: 15, 17.

²⁹ Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 471-480.

³⁰ Küçük hindistan cevizinin kapçığıdır, bkz. Crawford, *History of the Indian Archipelago*, C. 1, s. 506.

³¹ *Torreyia nucifera*, bkz. Bretschneider, “Botanicon Sinicum, Part III”, s. 429-430. Hanbury, *Science Papers*, s. 233-234. Li, *Bencao Gangmu*, 31, s. 294-296.

³² Küçük hindistan cevizi saklama yöntemleri için bkz. Shenwei Tang, *Zhenglei Bencao (Materia Medica Arranged According to Pattern)*, ed. Zhijun Shang v.d., Pekin 1993, 9, s. 262-263. Crawford, *History of the Indian Archipelago*, C. 1, s. 509. Bretschneider, “Botanicon Sinicum, Part I”, s. 47. Wu, *An Illustrated Chinese Materia Medica*, s. 6.

11. *MOSHIZI* (沒石子) MAZI MEŞESİ

*Moshizi*³³, *Dashi* ülkesinin *Wusili* şehrinde (勿斯離 Musul) çıkarılır. Ağacı kâfur ağacına benzer, yılda bir kez çiçek açar ve meyve verir. Meyvesi Seguin kestanesi (茅栗)³⁴ gibidir, *shamolü* (沙沒律) adı verilir; bir diğer adı *puludur* (蒲蘆); toplanıp yenilenebilir. Ertesi yıl verdiği meyvesinin adı *macha* (麻茶) yani

---

³³ *Youyang Zazu* kitabında mazı meşesi hakkında verilen bilgileri ilk defa Çinli Duan kaydetmiştir. Duan, bu kitabında *wushizi* (無石子) şeklinde adlandırılan mazı meşesinin Pers İmparatorluğu'nda yetiştirildiğini ve ona *moze* (摩賊) adı verildiğini yazar, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 177. *Weishu* ve *Suishu* eserlerinde de mazı meşesinin Pers İmparatorluğu'nun yerli ürünlerinden biri olduğundan bahseder, bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1536. Wei, *Suishu*, 83, s. 1245.

XV. yüzyıl başlarında yaşamış müellif Barbosa'nın eserinde Malaka'daki mazı meşesi ticaretiden bahsedilir. Mazı meşesinin (*magican*) Mor ve Gentile tüccarları tarafından Levant'tan Mekke'ye geçirilip Kambay'a götürüldüğünü ve Çin'de ve Cava'da çok kazançlı olduğunu yazar, bkz. Barbosa, *Coasts of East Africa*, s. 191.

³⁴ Seguin kestanesi (*Castanea seguinii*) ve bu kestane hakkında verilen bilgiler için bkz. Smith, *Chinese Materia Medica*, s. 60. Bretschneider, "Botanicon Sinicum (Part II)", s. 320.

*moshizi*dir. Bir sonraki yıl tekrar *shamolü* meyvesini verir.³⁵ *Moshizi* iki yılda bir kez vermesi yüzünden pahalı satılır. Aynı kökten farklı meyve alınması ne kadar tuhaf bir şeydir!

12. MUXIANG (木香) HİMALAYA ÇİÇEĞİ

*Muxiang*³⁶, *Dashi*'nin *Maluomo* (Mirbât) ülkesinden çıkar; *Shihe* (Şihr) ve

---

³⁵ Bu paragraf çoğunlukla *Lingwai Daida* kitabından alıntıdır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 101. *Youyang Zazu* adlı eserde mazı meşesi ağacının yılda bir kez *wushizi* meyvesini ve ertesi yıl ise *balüzi* (跋屨子) meyvesini verdiği kaydedilir, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 18, s. 177.

Hirth-Rockhill'in eserine göre yukardaki çeşitli meyve adları Farsça'dan çevrilmiştir. Çince *Pulu* (بلوط), *shamolü* (شهبلول), *wushizi*, *moshizi*, *moze* ve *macha* (مازو) Farsça'dan çevrilmiştir, bkz. Thomas Watters, *Essays on the Chinese Language*, Shanghai 1889, s. 349. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 215-216, dipnot.

Mazı meşesi hakkındaki Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 120, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 380, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 190, dipnot: 1.

³⁶ I. Bölüm'de Araplar ülkesi ve Berbera'da himalaya çiçeğinin çokça bulunduğu bilgisi vardır, bkz. I. Bölüm, *DASHÍ GUO, BÍPALUO GUO* bahsi. Himalaya çiçeği,

---

Aucklandia costus, Kâşmir'de yetiştirilir ve Sind limanındaki önemli bir ihracat malıdır. Sûrat'tan Çin'e çok sayıda himalaya çiçeği ihraç edilirdi, bkz. McCrindle, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, s. 20. Alexander Hamilton, *A New Account of the East Indies*, London 1744, C. 1, s. 127.

Weishu ve *Suishu* adlı eserler, himalaya çiçeğinin Pers İmparatorluğu'nun yerli ürünlerinden biri olduğundan bahsederler ve buna *qinmuxiang* (yeşil ağaç tütsüsü) adı verilir, bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1536. Wei, *Suishu*, 83, s. 1245. V. yüzyılda Çinli Tao Hongjing'in hazırladığı *Shennong Bencaojing Jizhu* (*Collection on Commentaries on the Shen Nong's Herbal*) kitabına göre himalaya çiçeği, Çin'in *Yongchang* adlı bir bölgesinde yetiştirilir. Onun diğer bir adı da *mixiang*dır (bal tütsüsü). Çin Budizm yazılarında *jusetuo* (矩瑟佗) olarak adlandırılan bu ürünün Sanskritçesi *kushth*dir, bkz. Bretschneider, "Botanicon Sinicum, Part III", s. 111-112. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo* (Second Edition), C. 2, s. 387-388. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 221, dipnot.

Feng'in eserine göre ise himalaya çiçeği, *Saussurea lappa*'nın köküdür. Hindistan, Kâşmir, Arabistan, Suriye, Tibet, Moğolistan, Çin, Malaka ve İran gibi yerlerde bulunur, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 125-126, dipnot: 1. Laufer, *Sino-Iranica*, s. 462-464. Yang da Feng ile aynı fikirdedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 194,

Nufa (Zufâr) gibi ülkelerde de bulunur. Ağacı, Çin *siguasına*³⁷ (絲瓜) benzer. Kış aylarında kökleri toplanıp uzunluğu bir veya iki *cun* (~3.14-6.28 cm) olan parçalar halinde doğandıktan sonra güneşte kurutulur. Şekli tavuk kemiğine benzeyen türü, en kalitelisidir.

13. AWEİ (阿魏) ŞEYTANTERSİ

*Awei*³⁸, *Dashi*'nin *Mujulan* ülkesinden (木俱蘭)³⁹ çıkarılır. Ağacı çok yüksek

---

dipnot: 1. Himalaya çiçeği hakkındaki Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 397-398, dipnot: 1.

³⁷ Lif kabağı'dır (*Luffa cylindrica*, Roem.).

³⁸ Hirth-Rockhill'in eserine göre şeytanti, *Narthex asa-foetida*, Falconer'in reçinesidir. Çoğunlukla İran'ın Lâristan veya Luristan, Mekrân ve Kandehar şehirlerinde toplanır, bkz. Bretschneider, *Mediaeval Researches*, C. 1, s. 85, C. 2, s. 193, 254.

Laufer'in, Feng'in ve Han'ın eserlerine göre ise şeytanti, *Ferula narthex*, *alliacea*, *foetida*, *persica* ve *scorodosma* gibi çeşitli maydanozgillerin reçinesi, zamkı ve öz yağından yapılan bir üründür. İran ve komşu bölgelerde yetiştirilir. Hindistan'da baharat olarak fasulye ve pilav ile birlikte yenir. İlaçlar kitabında uyarıcı ve spazm çözücü olarak kullanıldığı yazılıdır, bkz. Laufer, *Sino-Iranica*, s.

ve büyük değildir, fakat gövdesinden çok reçine akar. Yerliler, dalları iple sarıp uçlarını keserek reçinesi içine aksın diye etrafını bambu kamışı ile kapatırlar. Kış aylarında kamış yarıp reçine toplandıktan sonra deri keselere konur. Bazıları, reçinesinin çok zehirli olduğundan insanların bu ağaçlara yaklaşmaktan korktuğunu söyler. Özütü (*awei*) toplarken bu ağacın altına bir koyunu iple bağlarlar ve uzaktan ok atarlar. Reçinenin zehri koyuna düşer. Koyun ölürse onun leşi de şeytanteresi olarak sayılır. Yukardaki iki açıklamanın hangisinin doğru olduğunu bilmediğim için ikisi de burada kaydedilmiştir.

353-362. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 129-130, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 407-408, dipnot: 1.

Ayrıca, Feng'in eserinde şeytanteresinin *Ferula foetida*, *Reg.* veya *Ferula Scorodosma*, *Bent.* ve *Trim.* olduğu kayıtlıdır. Yang'ın eserinde ise *Ferula foetida* şeklinde geçer, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 198-199, dipnot: 1.

Hirth-Rockhill'in eserine göre *awei* yabancı bir kelimedir ve bu ilaç ismi Sanskitçesi olan *hingudan* veya Farsçası'ndan (انقوزه) çevrilmiştir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 221, dipnot. Laufer, Feng, Han ve Yang da Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir.

³⁹ Mekrân'dır, bkz. I. Bölüm, dipnot: 46.

14. LUHUI (蘆薈) SARISABIR

*Luhui*⁴⁰, *Dashi*'nin *Nufa* (Zufâr) toprağından çıkarılır. Otsu bitkilerden

---

⁴⁰ Müellif Zhao, sarısabırın Somali kıyısı yani Sokotra adasında bulunduğunu yazar, bkz. I. Bölüm, *ZHONGLİ GUO* bahsi. Bu bitki Hadramut sahilindeki Zufâr'dan ihraç edilir. Hirth-Rockhill'in eserine göre *luhui* Farsça'dan çevrilmiştir (Aloe Socotrina, Lam.), bkz. "Aloes" maddesi, Yule&Burnell, *Glossary*, s. 16. Watters, *Essays on the Chinese Language*, Shanghai 1889, s. 332.

Zhao, kitabını yazdığı sırada Sokotra'da yetiştirilen sarısabır, Çin pazarlarında bulunmuyordu. Ming Hanedanı zamanında bu maddenin diğer adı *nuhui*, *nahui* ve *xiangdan* (filin safra kesesi) diye adlandırılan *Acacia catechu*'dur (Sanskritçesi *khādīra*), bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 34, s. 596-597. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 20-21, not: 5.

Sokotra'da bu bitkinin reçinesinin toplanması hakkında verilen bilgiler için bkz. Bent, *Southern Arabia*, s. 381. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 225-226, dipnot.

Laufer'in, Feng'in ve Han'ın eserlerine göre ise bu bitki sarısabır, *Aloe vulgaria* ve diğer türleridir. Sokotra adasındaki sarısabır ise *Aloe perryi*'dir. Çince *luhui* Yunanca veya Arapça'dan çevrilmiştir, bkz. Laufer, *Sino-Iranica*, s. 480-481. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 130-131, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 410, dipnot: 1.

türemiştir. Şekli at nalı yengecinin kuyruğuna benzer.⁴¹ Yerliler bunu toplayıp yeşim taşı havanında ezerler. Kaynatıldıktan sonra merhem haline dönüşür. Deri keselere konur; *luhui* diye adlandırılırdır.

15. SHANHUSHU (珊瑚樹) MERCAN (AĞACI)

*Shanhushu*⁴², *Dashi*'nin *Pinuoye* (毗喏耶) ülkesinden⁴³ çıkarılır. Ağacı, en

---

Yang'ın eserine göre ise bu isim Arapça'dan tercümedir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 199-200, dipnot: 1.

⁴¹ Bu konu hakkındaki Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 200, dipnot: 2.

⁴² *Hou Hanshu* kitabında *Daqin* ülkesinde mercan bulunduğunu yazar, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1974. Hirth-Rockhill'in ve Feng'in eserlerine göre mercan hakkındaki bilgiler ilk defa *Hou Hanshu* kitabında kaydedilmiştir, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 226, dipnot. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 132, dipnot: 1. Han'ın eserine göre *Hou Hanshu* kitabından daha erken yazılan kayıtlar olmalıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 412, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise mercan ile ilgili bilgileri ilk defa *Shiji* adlı eser zikretmiştir, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 200-201, dipnot: 1. Sima, *Shiji*, 117, s. 2306.

Xin Tangshu kitabında mercan hakkında tasvirler ve mercan adasında mercanın

derin denizlerde yetişir. Başlangıçta beyaz renktedir. Filizlenir ve dalcık çıkarır. Yaklaşık bir yıl sonra rengi gittikçe sararır ve dalları sıklaşmaya başlar. En uzun olanı üç veya dört *chi* (~94.2-125.6 cm); büyük olanının çevre uzunluğu ise bir *chidir* (~31.4 cm). Yerliler bunu almak için öncelikle beşli borda kancasını ipek iplikle bağlarlar; Olta kurşunu ile denize atarlar. (Mercanağacının) kökünü kazırlar. Bir kaldıraç yardımıyla çekilerek gemiye yüklenir. (Ama) her zaman bulunmaz, tesadüfen bir dal yakalanır. Evvela dokusu pürüzsüz ve nemlidir, rüzgâra maruz kalınca kurur, sertleşir ve mat kırmızı bir renge dönüşür. Daha uzun olan ağaçlar daha değerlidir. Eğer toplama zamanı geçirilirse, kurtlanarak bozular.

---

nasıl avladığı yazılıdır, bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4748-4749. Bu mercan adası Kızıldeniz'de olmalıdır, bkz. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 41, 59, 246.

I. Bölüm'de Zhao, *Daqin* (Suriye), *Dashi* (Araplar ülkesi), *Wusili* (Musul), *Moqielie* (Fas, El-Mağribü'l-Aksâ) ve *Pulilu* (Pollilo adası) gibi yerde mercan bulunduğunu yazar, bkz. I. Bölüm, *DAQİN GUO, DASHİ GUO, WUSİLİ GUO, MOQIELİE GUO* bahisleri. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 160, dipnot: 3, 162.

⁴³ Tunus ve Tripoli bölgeleridir, bkz. I. Bölüm, *DASHİ GUO*, dipnot: 48.

16. *LIULI* (琉璃) LÂCİVERT TAŞI/YARISAYDAM CAM

*Liuli*⁴⁴, *Dashi*'ye bağlı olan çeşitli ülkelerden çıkarılır. Eritme teknikleri

---

⁴⁴ *Liuli* veya *biliu* (璧珮) ve *biliuli* (璧流離) şekilde yazılan, Sanskritçe *vaidūrya* veya Pali dilindeki *veluriyanın* Çinceye çevriyazımıdır. Hirth-Rockhill'in eserine göre Lapis lazuli (lâcivert taşı) veya neceftir. Yang'ın eserine göre ise beril veya bazı tür taşlardan üretilen camdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 202, dipnot: 1. *Shuowen Jiezi* kitabında (M.S. 121) *liu* kelimesinin (珮) sırlı taş anlamına geldiği yazılıdır, bkz. Shen Xu, *Shuowen Jiezi (Explaining Depictions of Reality and Analyzing Graphs of Words)*, ed. Xuanzeng Xu, Pekin 2006, 1A, s. 16. *Hanshu* kitabına göre *biliuli* maddesi, *Jibin* (Kâbil) ülkesinin yerli ürünlerinden biridir, bkz. Ban, *Hanshu*, 96A, s. 2864.

Yule&Burnell'in eserine göre ise Arapça-Farsça *billûr*, Latince *beryllos* ve İngilizce *beryl*, Sanskritçe *vaidūrya*'dan türetilmiştir, bkz. "Beryl" maddesi, Yule&Burnell, *Glossary*, s. 88.

Hindistan, Mısır veya Fenike'den ithal edilmiş olan *liuli*, ilk önce renkli cam olarak tanımlanmıştır. *Hou Hanshu* kitabının 86. bölümünde mücevher olarak zikredilir, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 86, s. 1925. Pliny'in eserine göre Hindistan'da üretilen camın güzel olma sebebi billur kırıklarından yapılmasıdır, bkz. Pliny (the

---

Elder), *Natural History*, trans. H. Rackham v.d., Cambridge 1938-1962, C. 10, Book(Libri) 36, s. 105, 151-155. Fakat Bizans İmparatorluğu, yani Mısır ve Suriye'den Çin'e götürülen *liuli* de çok değerlidir. XII. yüzyılda Bağdat'ta üretilen *liuli* ise diğer taşların hepsinin en üstünüdür.

Wei Devleti (M.S. 220-265) tarihinin kaydedildiği eser olan *Weilüe* kitabına göre *Daqin* ülkesinin karanfil, beyaz, siyah, yeşil, sarı vb. gibi renklerde toplam on renkli camı vardır, bkz. Yu, "Weilüe", 22, s. 84.

Liuli üretimi teknikleri IV. yüzyılın sonlarında *Da Yuezhi* (Büyük Kuşan İmparatorluğu) tüccarları tarafından Çin'e taşınmıştır, bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1539.

Liuli kelimesi ortaya çıktıktan sonra Çin kayıtlarında *boli* veya *biboli* adlı normal saydam cam bulunmuştur. Hirth-Rockhill'e göre *liuli* üretimi teknikleri Çin'de tanındıktan sonra bu maddeden ayırt etmek için başka bir kelimeyi, yani *boli* kelimesini türetmeye gerek duyulmuş olmalıdır. Rahip Xuanzang'ın eserinde *pozhi* olarak çevrilir, bkz. Xuan&Bian, *Datang Xiyuji Jiaozhu*, C. 2, 8, s. 688.

Liulinin geçtiği diğer Çin kayıtları için bkz. *Taiping Guangji (Extensive Records Assembled in the Taiping [Xingguo] Era, 976-84)*, ed. Fang Li v.d., Taipei 1987, 81, s. 521. Chen, *Gujin Tushu Jicheng*, C. 68, (Shihuo Dian [Ekonomik Yönetim]), 334. Kısım, s. 3193-3196.

Çin'deki ile aynıdır; yani kurşun oksit (鉛), potasyum nitrat (硝) ve alçı (石膏) gibi maddeler yakılarak yapılır. Bundan başka *Dashi*'de güney boraks (南鵬砂)⁴⁵ ilave edilir, böyle yapılmış cam daha esnektir ve farklı sıcaklıkta kırılmaz. Uzun süre suda bırakıldığında bozulmaz. Bu sebeple Çin'deki türlerden daha değerlidir.

Xin Tangshu kitabının 221B bölümünde, 643 yılında *Fulin* kralının (Bizans imparatoru) Çin'e kırmızı *boli* hediye ettiği ve 742 yılında Tohâristan'ın Çin'e kırmızı *biboli* (kırmızı cam veya kırmızı saydam cam) gönderdiği kayıtlıdır, bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 221B, s. 4743, 4749.

Zhou'nun ve Zhao'nun eserlerinde, İslam ülkelerinde kaliteli, renkli, yarısaydam züccaciye üretilmesinden bahis vardır. Bağdat bu sanayi öncülük eder, fakat Anadolu ve Gazne gibi diğer ülkelerden Çin'e gelen ürünler de çok değerli görülürler, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 100. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 227-228, dipnot, I. Bölüm, *BAIDA GUO*, *JICINI GUO*, *LUMEI GUO* bahsi. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 132-133, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 416-417, dipnot: 1.

⁴⁵ Güney boraks, boraks ile aynıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 202, dipnot: 2.

17. ZHENZHU (珍珠) İNCİ

*Zhenzhu*⁴⁶ (veya gerçek inci), *Dashi* ülkesinin adalarından gelir. Ayrıca *Xinan* (西難)⁴⁷ ve *Jianbi* (監篋)⁴⁸ gibi iki ülkede de bulunur. (Çin'in) *Guangxi* (廣西)⁴⁹ ve

---

⁴⁶ *Weishu* kitabında güney Hindistan'da inci bulunduğu kaydedilmiştir, bu incinin adı *monizhu* şeklinde verilir, bkz. Wei, *Weishu*, 102, s. 1541.

⁴⁷ Seylan'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 74, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 135, dipnot: 2. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 205, dipnot: 2.

⁴⁸ Hirth-Rockhill'in ve Feng'in eserlerine göre burası, Sumatra adasının doğu kıyısında yer alan Kampar'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 7. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 20. Yang'ın eserine göre ise Sumatra'nın kuzeybatısındaki Langsar'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 50, dipnot: 1.

⁴⁹ *Guangxi* (bugün Çin'in *Guangxi* ilinin *Guelin* ilçesi), Song Hanedanı zamanında *Guangnanxi Lu* kenti idi. Bu kentin *Lianzhou Fu* adlı kasabasında inci çıkarılırdı, bkz. Tuo, *Songshi*, 90, s. 1505, 1509-1510. William Frederick Mayers, "Ancient Pearl Fisheries in the Province of Kwang-tung", *Notes and Queries on China and Japan (NQCJ)*, 1867, C. 1, s. 1. Chün Ch'iu, *A New Manual of Chinese Quotations: Being a Translation of the Ch'êng Yü K'ao*, trans.&ed. J. H. S. Lockhart, Hongkong 1893, s 284. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 1, s. 227.

Hubei (湖北)⁵⁰ gibi iki (eyaletinde) de mevcuttur, fakat (bunlar) *Dashi* ve *Jianbi* türleri kadar parlak ve pürüzsüz değildir. Her inci avında otuz veya kırk gemiden istifade edilir ve her bir gemide onlarca personel bulunur. İnci avcıları vücutlarına ip bağlar; kulak ve burunlarını bal mumu (黃蠟)⁵¹ ile tıkar; derinliği yirmi veya otuz *zhang* küsur (~62.8-94.2 m) olan suya dalar. İpi gemiye bağlamaktadırlar. Avcı ipi sallayarak (işaret verdiği) onu yukarıya doğru çekerler. Ancak bundan önce kaynar suda ısıtılmış ve yumuşak bir yorgan hazırlanır. Avcı yüze çıkarken ona yorgan atılır yoksa donarak ölür. Avcı, büyük balık, dragon ve diğer deniz canavarlarına denk gelirse sırtlarındaki yüzgeçlere çarptığı takdirde midesi yarılabilir veya kolu kesilebilir.⁵² Eğer gemideki biri yüze bir kan sızıntısı fark ederse, bu dalgıcın balıklar tarafından yendiğinin kanıtıdır. Eskiden bir inci avcısı iple işaret vermiş, fakat gemideki adam onu yukarıya çekememiş; gemi personelinin tümü

---

⁵⁰ *Hubei*, bugün Çin'in *Hubei* bölgesinde yer alan eski bir şehirdir, bkz. *Zhongguo Lishi Diming Dacidian*, C. 2, s. 2602. Zhao Coromandel, Uman kıyısı, Kîş adası, Filipinler ve Cava gibi yerlerde de inci bulunduğunu yazar, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 96, 77, 133, 134, 160.

⁵¹ Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 238.

⁵² Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, s. 258-259.

bütün gücüyle çektikten sonra avcı yüzeye çıkmış; fakat ayakları timsah tarafından ısırılıp koparılmış halde imiş. Böyle olaylar vakidir. İnci avcıları tarafından *zhumu* (珠母, *incilerin anası*)⁵³ diye adlandırılan tür, yabancı memurların kontrolü altına alınmıştır. İstiridyeye kabukları bulunduğu zaman memur, kabuğu keşfeden avcının adını kaydeder. Bir çukur kazılıp kabukları çukura konur. Bir aydan fazla süre sonra kabukları çürür ve inciler çıkarılıp yıkandıktan sonra (yetkililer) ve inci avcıları arasında paylaşılır. Genel bir kural olarak, kusursuz yuvarlak inciler çok değerli sayılır; yuvarlak inciler tabağa konulup döndürüldüğünde (bazısı) bir gün boyunca hiç durmadan yuvarlanır. Yabancı tüccarlar, gümrükten inci kaçırmak için çoğunlukla incileri giysilerinin astarına veya şemsiye sapına saklarlar.

18. XIANGYA (象牙) FİLDİŞİ

Xiangya veya fildişi⁵⁴, *Dashi*'ye tâbi olan çeşitli ülkelerden, *Zhenla*

---

⁵³ *Zhumu*, inci istiridyesidir. Onun diğer bir adı da *zhumudur* (珠牡, inci mera sahası), bkz. Tang, *Zhenglei Bencao*, 20, s. 494-495. Hükümdar Kangxi, *Yuding Pianzi Leibian*, 77, s. 7.

⁵⁴ Yukarıda bahsedilen ülkede dışında fildişi Malay yarımadası, Sumatra, Cava ve Coromandel gibi yerde de üretilir. Berbera ve Zengibar en büyük tedarik yeridir. Mirbât ise sadece fildişinin en büyük ticaret merkezidir, bkz. Li, *Bencao Gangmu*, 51,

(Kamboçya) ve *Zhancheng* (Annam) adlı iki ülkeden çıkarılır. *Dashi* cinsi daha iyidir, ardından *Zhenla* ve *Zhancheng* türleri gelir. *Dashi* ülkeleri arasında en çok *Maluomo*'dan (Mirbât) sağlanır. Fil, birbirine uzak dağlar arasındaki derin vadilerde yaşar; ara sıra kırsal bölgelere çıkıp her şeyi ezer. Bu yüzden insanlar fillere yaklaşmaktan korkarlar. Fil avcıları çok güçlü yay ve zehirli oklar kullanırlar. Okla vurulmuş fil kaçar; fakat bir, iki *li* (~678.24 m-1.356 km) veya daha kısa mesafede zehir etkisini gösterince düşüp ölür. Avcılar fili takip eder, dişini çıkarır ve cesedini toprağa gömerler.⁵⁵ Ancak on küsur tane fildişi toplandıktan sonra *Dashi*'ye götürülüp gemi ile *Sanfoqi* (三佛齊) ve *Riluoting*'ye (日囉亭)⁵⁶ taşınır ve orada

---

s. 231-232. Fildişi hakkında geçen Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 137-138, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 426, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 208, dipnot: 1.

⁵⁵ Zhao, fildişi avlama tekniklerini sadece Araplardan duymuş olmalıdır, bkz. I. Bölüm, *DASHI GUO* bahsi. Tongkin'deki fildişi avcılığı hakkında verilen bilgiler için bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 9, s. 345-346.

⁵⁶ Hirth-Rockhill'in eserine göre burası Sumatra'nın Jambi şehrinin güneybatısında bir nehrin civarında yer alan Jelatang'dır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 232, dipnot. Gerini, *Researches on Ptolemy's Geography of Eastern*

takas yapılır. Büyük olanın ağırlığı, elli ila yüz *jin* arasındadır (~32-64 kg). Düz, süt gibi beyaz ve ince çizgili olanı *Dashi* türüdür. *Zhenla* ve *Zhancheng* ülkelerinden çıkarılan tür ise küçük ve kırmızımsı renktedir; ağırlığı sadece on küsür *jin* ile, yirmi, otuz *jin* arasındadır (~12.8-19.2 kg). Bunun dışında fildişlerinin sivri parçaları bulunur ve sadece küçük koku kabı (小香疊) yapımında kullanılır. Bazı fillerin yem ile ayartıldığı, (böylece fildişinin) elde edildiği söylenir; sanırım bunlar evcil fillerdir.

19. *XIJIAO* (犀角) GERGEDAN BOYNUZU

Xi (veya gergedan), şekli sığıra benzer; fakat sadece bir boynuzu mevcuttur. Siyah derilidir ve tüyleri seyrek; dili kestane kabuğu gibidir. Asabi ve kuvvetli olan bu hayvan, uçar gibi hızlı koşar. Yalnızca bambu gibi ağaçların sivri dallarını yer. Hiç kimse ona yaklaşmaya cesaret edemez. Avcılar uzun bir mesafeden gergedana sert (硬) oklar atarlar, öldürüp boynuzunu çıkarırlar; bu boynuz *shengjiao* (生角, taze veya çiğ boynuz) olarak adlandırılır. Kendi eceli ile ölmüş gergedanlardan elde edilen boynuzları ise *daoshanjiao* (倒山角 tepeye düşen boynuz) şeklinde adlandırılır. Boynuz köpük şeklinde izler taşır; siyah kısmından

---

Asia, s. 627. Yang'ın eserin göre ise Mayiradingam'ın çevriyazımı olup bu yer, Malay yarımadasındadır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 41, dipnot: 17.

daha çok beyaz kısmı bulunan boynuz, en iyi kalitedir.⁵⁷

20. WANAQI (脛肭臍) MİSK KEDİSİ/FOK MERHEMİ

*Wanaqi*⁵⁸, *Dashi*'nin *Jialiji* (伽力吉, Kalhat)⁵⁹ ülkesinden elde edilir. (*Wana*

---

⁵⁷ *Shanghaijing* kitabında, *xiniu* adı verilen gergedandan bahis vardır, bkz. *Shanghaijing (Excursion through Mountain and Sea)*, ed. Pu Guo, Shanghai 2009, 10, s. 122. *Lingbiao Luyi* kitabında çeşitli gergedan ve gergedan boynuzlarının özellikleri belirtilir, bkz. Lui, *Lingbiao Luyi*, 2, s. 10.

Gergedan hakkında geçen diğer Çin kayıtları için bkz. Ouyang&Song, *Xin Tangshu*, 222C, s. 4779. Zhang, *Dongxi Yang Kao*, 1, s. 27. Li, *Bencao Gangmu*, 51, s. 235-244. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 139, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 428-429, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 208-209, dipnot: 1.

Zhao eserinin I. Bölüm'ünde, Tonkin, Annam, Malay yarımadası, Cava, Hindistan ve Afrika'nın Zengibar kıyısında gergedan bulunduğunu yazar. Fakat Sumatra'da gergedan olduğundan bahsetmemiştir. Ona göre Berbera'nın gergedan boynuzu en kalitelisidir.

Gergedan dilinin korkunç bir organ olduğu, eski ve yaygın bir inançtır, bkz. Marco Polo, *the Book of Ser Marco Polo (Second Edition)*, C. 2, s. 265, 271-273. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 233, dipnot.

---

⁵⁸ Hirth-Rockhill'in eserine göre *wanaqi* ilacı yapımında kullanılan *wana* adlı bu hayvan üç çeşit olmalıdır: Birincisi Arapça *zebâd* olan misk kedisi (*Viverra civetta*), ikincisi kunduzdur ve üçüncüsü ise foktur, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 234-235, dipnot. Li, *Bencao Gangmu*, 51, s. 360-363. Bretschneider, *Ancient Chinese and Arabs*, s. 12-13, dipnot: 4. Bretschneider, *Mediaeval Researches*, C. 1, s. 149-150. Smith, *Chinese Materia Medica*, s. 54. Yang'ın eserine göre bu hayvan misk kedisi olmalıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 209-210, dipnot: 1. *Wanaqi* hakkında geçen Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 140-141, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 432, dipnot: 1.

⁵⁹ Uman kıyısında yer alan ve Ortaçağ'da önemli bir liman şehri olan Kalhat, Habeşistan ve Arabistan civarındaki misk kedisi merhemi ticaretinin en meşhur merkezi idi. Yüzyıllar önce misk kedisi merhemi, Somali kıyısındaki Zeyla'dan yapılan ihracatın ana maddelerinden biri idi, bkz. Castanhoso, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543*, trans.&ed. R. S. Whiteway, London 1902, s. 140, 232. John Saris, en iyi misk kedisi merheminin, yağdan arıtılmasından dolayı koyu sarı renkli, kısmen altın rengine yakın olduğunu, fakat beyazımsı renkte olmadığını söyler, bkz. Purchase, *His Pilgrimes*, C. 3, s. 504. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 287-288.

adlı hayvanın) şekli *huaya* (猯) benzer. Ayakları köpeklerininki kadar uzun olup rengi ya kırmızı ya da siyahtır. Uçar gibi koşar. Avcılar onu, deniz kıyısında ağ serpererek yakalar. Böbrekleri⁶⁰ çıkarılıp yağ ile karıştırılan (取其腎而漬以油) madde, *wanaqi* diye adlandırılırdır. Yabancı ülkelerden *Boni* (渤泥, Borneo), bu hayvanın en çok bulunduğu ülkedir.⁶¹

21. *LONGXIAN* (龍涎) AMBER

Dashi'nin batısındaki denizde, çok sayıda dragon bulunur. Dragon (*long*), kayalıklar üzerinde yatar, tükürükleri (*xian*) ise su üstünde birikir ve sertleşir.⁶²

---

⁶⁰ Bu erkek dış üreme organları kastedilmektedir.

⁶¹ Üç yüzyıl sonra Juan Gonzalez de Mendoza, misk kedisinin Filipinler'in komşu adalarında çokça bulunduğundan bahseder, bkz. Purchase, *His Pilgrimes*, C. 12, s. 147. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 288.

⁶² Bu paragraf çoğunlukla *Lingwai Daida* kitabından alıntıdır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 7, s. 266. Müellif Zhao Somali kıyısının etrafındaki sularda amber bulunduğunu yazar, bkz. I. Bölüm, *ZHONGLI GUO*, dipnot: 112. Arapça *anberden* türetilen ambere, Duan'ın eserinde *amo* (阿末) adı ile verilir, bkz. Duan, *Youyang Zazu*, 4, s. 46. Liu'nun eserinde (XIII. yy.) ise *sabaer* (撒八兒) olarak adlandırılır, bkz. Liu, *Xishiji*, s. 4. Bretschneider, *Mediaeval Researches*, C. 1, s. 152. Ma'nın

Balıkçılar (鮫人, *jiaoren*)⁶³ bunları değerli bir madde olarak toplarlar. Taze amber beyaz renklidir, bekleyince morlaşır, sonra kararır. Kokusu ne güzel, ne de kötüdür. Ponza kayaları gibidir; fakat daha hafiftir. (Amber hakkında iki söz vardır.) Biri, özel bir parfümün amberden sağlandığını söyler; öbürü ise amberin kötü kokusunun çeşitli kokuları dağıtabildiği şeklindedir; bunların her ikisi de yanlıştır. Amber herhangi bir şekilde parfümlerin niteliklerini değiştirmez, ne iyileştirir ne de bozar; yalnızca tütsünün dumanını bir arada tutar. Esas amber ile tütsü karıştırılıp yakıldığı zaman düz, temiz ve mavi renkli bir duman sütunu yukarı doğru çıkar, dağılmaz ve bunu yakanlar (座客) makas ile duman sütununu kesebilirler. Bu, dragon nefesinin amber içinde kalan özünün etkisiyledir (蜃氣樓臺之餘烈也).⁶⁴

---

eserinde *anbaer* (俺八兒) şeklinde adlandırılır, bkz. Ma, *Yingyai Shenglan Jiaozhu*, s. 53, 71. Amber hakkında geçen Çin kayıtları için bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 143-144, dipnot: 1. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 438-439, dipnot: 1.

⁶³ Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 212-213, dipnot: 2.

⁶⁴ Eski Çin mitolojik inancıdır, bkz. Hükümdar Kangxi, *Yuding Peiwen Yunfu*, 64A, s. 409.

22. DAİMEİ (瑤瑁) BAĞA

Daimei'nin⁶⁵ şekli *guiyuana* (龜鼈)⁶⁶ benzer. Sirtında on üç tane siyah-beyaz çizgili şeritlerden oluşan kabuk taşır. Kabuğun kenarı testere gibi dişlidir. Ayakları olmayıp dört yüzgeci (鬣, lie) bulunur. Ön yüzgeçleri arka yüzgeçlerinden daha uzundur, bunları kürek gibi kullanıp suda yüzer. Yüzgeçleri ve başı, kabuğu gibi çizgilidir. Yaşlı kaplumbağaların kabuğu kalındır ve üstündeki siyah-beyaz desen, oldukça belli şekilde görünür; gençlerinde ise kabuk daha ince ve deseni belirsizdir. Bir rivayete göre bu desenler, kaplumbağaları ayağa kaldırmak için

---

⁶⁵ I. Bölüm'de Zhao, Berbera bağalarının çok kalın olduğundan bahseder. Sokotra, Selebes (Sulawesi) adası ve Maluku adalarında da bulunduğunu yazar. Crawford'un kitabına göre en fazla kaplumbağa, Selebes'in doğu sahili, Baharat adaları (Maluku adaları) ve Yeni Gine kıyılarında bulunur, bkz. Crawford, *History of the Indian Archipelago*, C. 3, s. 444.

Hou Hanshu adlı eserde, bağanın Hindistan'ın yerli ürünlerinden birisi olduğundan bahseder, bkz. Fan, *Hou Hanshu*, 88, s. 1975.

⁶⁶ Büyük deniz kaplumbağasıdır, bkz. S. Wells Williams, *Syllabic Dictionary of the Chinese Language*, Shanghai 1874, s. 481, 1135.

kırbaçladıklarından meydana gelmiştir. Fakat bu rivayet hiç gerçek değildir.⁶⁷

Sonbaharda, mehtaplı gecelerde yakalanırlar. Eti yenilebilir. *Boni* (Borneo), *Sanyu* (三嶼)⁶⁸, *Pulilu* (蒲哩嚕)⁶⁹ ve *Shepo* (Cava) gibi ülkelerden elde edilirler.

---

⁶⁷ Bu paragraf çoğunlukla *Lingwai Daida* kitabından alıntıdır, bkz. Zhou, *Lingwai Daida Jiaozhu*, 10, s. 388.

⁶⁸ Hirth-Rockhill'in eserine göre Calamian, Busuanga ve Palavan adalarıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 162, dipnot: 1. Han'ın eserine göre ise Sierra de Mariveles (Camaya), Balayan ve Balanga adalarıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 277-278, dipnot: 1. Yang'ın eserine göre ise Sierra de Mariveles, Balayan ve Bagalangit adalarıdır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 144-145, dipnot: 1.

⁶⁹ Hirth-Rockhill'in eserine göre Luzon adasının doğusundaki Pollilo adasıdır, bkz. Zhao, *Chinese and Arab Trade*, s. 160, dipnot: 3. Feng'in, Han'ın ve Yang'ın eserlerine göre Manila'dır, bkz. Zhao, *Zhufanzhi Jiaozhu*, s. 85, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Zhubu*, s. 278-279, dipnot: 3. Zhao, *Zhufanzhi Jiaoshi*, s. 146, dipnot: 3.

SONUÇ

Antik çağlardan beri Ortadoğu ile Çin arasındaki deniz ticareti vasıtasıyla ürün, inanç, dil, kültür ve medeniyetlerin mübadelesi sağlanmaktadır. İbn Battûta ve Marco Polo isimli Ortaçağ'ın iki ünlü seyyahının eserlerine göre Zeytûn, dünyanın büyük limanlarından biri idi. Tezimizde, Zeytûn Limanı Gümrük Nazırı Zhao Rugua tarafından 1225 yılında yazılmış olan *Zhufanzhi (Yabancıların Tasviri)* isimli kitapta bahsedilen Ortadoğu kentleri ve ticari emtia ile ilgili metinleri tercüme ederek kaynakları değerlendirdik.

Yazar Zhao Rugua, çeşitli Çin hanedanlık kronikleri ve *Tongdian (Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı)* gibi diğer kaynakları kullanmıştı. Fakat eserin en önemli özelliği, Çinli ve yabancı tacirlerden sağlanan, çok sayıda ülke ve bunların ürünlerine ilişkin o zamana kadar bilinmeyen bilgileri kaydetmiş olmasıdır. Öyle ki, Zhao Rugua'nın verilerine, XIII. yüzyıldaki ve hatta sonraki Çince eserlerde dahi rastlanmamaktadır. Zhao Rugua, Güneybatı Asya, Afrika ve Akdeniz bölgelerindeki kimi ülkelerin isimlerinin, mevkilerinin ve bunlar hakkında çeşitli bilgileri sağlayan ilk Çinlidir.

XIII. yüzyılın ilk yarısında Uzakdoğu'da Çinli ve Müslüman tüccarların gerçekleştirdikleri deniz ticareti, bunun yanı sıra ülkeler ve milletlerin etnoğrafik

yapıları hakkında bilgiler verdiğinden, Zhao Rugua'nın eseri oldukça değerli bir kaynak olarak telakki edilmelidir.

Zhao Rugua, Marco Polo'dan yaklaşık yüzyıl önceki dönemi ele almaktadır ki eseri bu açıdan ilgi çekicidir. Bu eser IX. ve X. yüzyılların Arap müelliflerden Venedikli seyyahın zamanına kadar Çin'in dış dünyayla ilişkilerine dair bilgilerimizdeki bazı eksiklikleri gidermektedir.

Tezin Birinci bölümünde Çin ile deniz ticareti yapan toplam 21 Ortadoğu kentinin coğrafi mevkii, iklimi, yerli ürünleri, kültürü, gelenek, görenek ve yerel rivayetleri detaylı bir şekilde kaydedilmektedir. Bu bölümde dikkat çeken iki özellik bulunmaktadır.

Bu eserde geçen *Daqin* ibaresi için kesin bir yargıda bulunamamaktayız. Tarih kayıtlarına göre araştırmacıların pek çok önerisi olmuştur. Friedrich Hirth'in 1885 yılında basılan *China and the Roman Orient* kitabına göre şimdiki Ürdün'de yer alan Petra şehrinin antik adı *Rekem* (Ar. Rakîm)'in Çinceye çevriyazımıdır. Ancak yirmi altı yıl sonra F. Hirth ve W. W. Rockhill'in 1911 yılında yayımlanan *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi* isimli eserine göre bu şehir Bağdat'tır. Öte yandan Feng Chengjun'un Önsöz'üne göre bu metin, *Lingwai Daida* kitabından alıntı yapılarak ve

bu bilgilerin çeşitli Çin kaynakları ile yabancı tâcirlerden elde edilmiş bilgilerin sentezi sonucunda yazılmıştır. Çin kaynaklarındaki *Daqin* ülkesinin, genelde Bizans İmparatorluğu içinde bir yer olduğu düşünülmüştür. Yabancı tacirlere göre *Dashi* ülkesinin başkenti Bağdat olduğuna göre bu bölgenin, F. Hirth ve W. W. Rockhill'in dedikleri gibi Bağdat olması imkânsızdır. Bunun yanında Kürşat Yıldırım'ın *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri* isimli eserine göre de burası Suriye'dir. Paul Pelliot'un, Kurakichi Shiratori'nin ve Han Zhenhua'nın eserlerine göre ise burası İskenderiye'dir. Yang Bowen'in eserine göre ise burada bahsedilen *Daqin*'in nerede olduğu hakkında kesin bilgi yoktur. Yang Wuquan'ın eserine göre ise burası Gazneli Devleti'dir. Farklı görüşler olmakla birlikte *Daqin* adının eski kullanımlarından hareketle burası Bizans topraklarına yakın olmalıdır. Verilen bilgilere bakarak buranın Gazneli Devleti olamayacağı, *Daqin*'in Rekem'in Çince çeviri olamayacağı; *Dashi* içerisinde geçtiği için Bağdat'ın da olamayacağı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde İskenderiye hakkında "Egentuo" başlığı ile bir kayıt bulunduğu düşünülecek olursa İskenderiye olma ihtimalinin de sınırlı olduğu görülecektir. *Daqin Guo* metninde görülen benzer belirsizlik eserin devamındaki 20 ülke için de görülmektedir. *Dashi* ve *Wuba* kentleri veya ülkeleri hakkında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu durum sadece ülkeler için değil aynı zamanda insan isimleri, unvanları ve yer isimleri için

de görülmektedir. Örneğin: *Daqin* ülkesinin Andu kentini yöneten kralın adı Maluofu'dur. Yang Wuquan'ın eserine göre bu kişi, Gazneli Devleti sultanı Hüsrev Melik'tir. Hirth-Rockhill'e göre Zhou Qufei'nin eserindeki *Daqin* kralı, 1176 yılında Hicr'de seçilen ve papazlık verilen Nesturî patriği Eliya III. Ebu Halim'dir ve Maluofu ise, Nesturî patriklerine verilen şeref unvanı *Mar Aba*'nın Çince çevriyazımı olmalıdır. Feng Chengjun ve Yang Bowen de Hirth-Rockhill ile aynı fikirdedir. Han Zhenhua ve Shiratori'nin eserlerine göre ise bu kral Abbâsî halifesi Muktedî-Biemrillâh'dır. Ayrıca Birinci bölümde İskenderiye, Madagaskar ve Sicilya gibi yerlerle ilgi metinlerde gerçekçi olmayan efsanevi tasvirler görülmektedir. Bu durum Çin'e çok uzak olan Akdeniz ülke ve kentlerin hakkında aslı olmayan bilgilerin de kaydedilmiş olduğunu göstermektedir. Bu durum eserin gerçek değerini düşürmemekle birlikte kimi verilerin karıştırılmış olabileceğine de işaret etmektedir.

İkinci Bölümde ise Birinci Bölümde bahsedilen kentlerden Zeytûn Limanına ithal edilen 22 çeşit ürünün dağılım, cins, üretim ve kullanımları daha detaylı, geniş ve sistematik şekilde verilmektedir. Bu bölümde bir özellik dikkat çekmektedir. O da ürünlerin isimlerinin çeşitli yabancı dillerden alınmış olmasıdır. Örneğin: birinci ürün olan Ruxiang (Akgünlük) tütsüsünün diğer bir adı xunluxiangdır. Hirth'in

eserine göre ‘xunlu’, Arapça kundur, Sanskritçe kundu ya da kundura, Türkçe günlükten veya Çince kelimelerden türetilmiştir.

Buna karşılık eski Çin kaynaklarında olduğu gibi *Zhufanzhi* kitabında da, yabancı nesne ve olaylar yerel sözcüklerle tasvir edilmiştir. Örneğin “Fo” kelimesi ile İsa peygamber ya da Hz. Muhammed kastedilmiştir. Bu Çince sözcükler, Çinli okurların yabancı ülkelerdeki din ve kültür unsurlarını kolay anlayabilmeleri için kullanılmış olmalıdır.

Zhufanzhi, çeşitli açılardan zengin kayıtlar içerdiği halde eserin bazı eksikleri bulunmaktadır. Bilgilerin tamamına yakını Çinli ve yabancı tüccarlardan duyup işiterek edindiği için ortaya bazı hatalar çıkmıştır. Bu hatalara rağmen eserin, XII-XIII. yüzyıldaki Çin ile Ortadoğu kentleri arasındaki ticârî münasebetler tarihini incelemek için mühim bir kaynak olduğu kabul edilmektedir.

İslamiyet tarihi bakımından da *Dashi* (Arap) ve *Bosi* (Sâsânî veya İran) tüccarlarının deniz ipek yolundaki faaliyetlerine ve Zeytûn Limanı'nın kuruluşu tarihine de ışık tutmaktadır. Bu sebepler eser, İslam tarihi alanındaki çalışmalar için de oldukça büyük bir değer taşımaktadır.

Uzun zaman *Zhufanzhi*, Çin için yabancı toprakların tasvirini veren bir coğrafya kitabı olarak görülmüştür. Hem kitabın farklı özelliği hem de müellifinin

ticarî gayeleri görmezden gelinmiştir. Oysa *Zhufanzhi*, sadece bir coğrafya kitabı değil, aynı zamanda eski Çin'in dış ticaretini de detaylı bir şekilde ele alan ilk kitaptır. Eserin değerini daha iyi anlaşılması ve ortaya konan bilgilerin tasnif edilmesi amacıyla aşağıda kent, ülke ve emtia ürünleri iki tablo halinde verilmiştir.

ŞEHİRLER VE İTHAL-İHRAÇ ÜRÜNLERİNİ GÖSTERİR

TABLO

ÜRÜNLER		HANGİ ŞEHİRDEN ZEYTÜN LİMANINA İTHAL EDİLDİĞİ
1	AKGÜNLÜK	Mirbât, Şihr ve Zufâr gibi <i>Dashi</i> 'ye bağlı üç ülke
2	AMBER	<i>Dashi</i> 'nin batısındaki deniz.
3	<i>ANXİXIANG</i>	<i>Sanfoqi</i> ülkesi (Palembang)
4	ASELBENT	Kamboçya ve Araplar ülkesi.
5	BAĞA	Borneo, <i>Sanyu</i> , <i>Pulilu</i> ve Cava ülkeleri.
6	FİLDİŞİ	<i>Dashi</i> 'ye bağlı olan çeşitli ülkeler, Kamboçya ve Annam.
7	GARDENYA ÇİÇEĞİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Yabaxian</i> (İsfahan) ve <i>Luoshimei</i> (Hârizm) adlı iki ülkesinden.
8	GÜL SUYU	<i>Dashi</i> ülkesi (Araplar ülkesi).
9	HİMALAYA ÇİÇEĞİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Maluomo</i> (Mirbât) ülkesi, <i>Shihe</i> (Şihr) ve <i>Nufa</i> (Zufâr) adlı topraklarından.
10	İNCİ	<i>Dashi</i> 'nin bazı adaları, <i>Xinan</i> (Seylan) ve <i>Jianbi</i> (Kampar/Langsar) adlı iki ülke, Çin'in <i>Guangxi</i> ve <i>Hubei</i> adlı iki eyalet.
11	KARANFİL	<i>Dashi</i> (Araplar ülkesi) ve <i>Shepo</i> (Cava) ülkeleri.
12	KIRMIZI SAKIZ (EJDER KANI)	<i>Dashi</i> (Araplar ülkesi) ülkeleri.
13	KÜÇÜK HİNDİSTAN CEVİZİ	<i>Huangmazhu</i> ve <i>Niulun</i> adlı Cava'ya bağlı iki ada ülkesi.
14	LÂCİVERT TAŞI/YARISAYDAM CAM	<i>Dashi</i> 'ye bağlı olan çeşitli ülkeler.
15	MAZI MEŞESİ	<i>Dashi</i> ülkesinin <i>Wusili</i> (Musul) şehri.
16	MERCAN (AĞACI)	<i>Dashi</i> 'nin <i>Pinuoye</i> ülkesi (Tunus ve Tripoli bölgeleri).
17	MİSK KEDİSİ/FOK MERHEMİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Jialiji</i> (Kalhat) ülkesi, Borneo.
18	MÜR	<i>Dashi</i> 'nin <i>Maluomo</i> (Mirbât) ülkesi.
19	SARISABIR	<i>Dashi</i> 'nin <i>Nufa</i> (Zufâr) toprağı.
20	SIĞLA YAĞI	<i>Dashi</i> (Araplar ülkesi) ülkeleri.
21	ŞEYTANTERSİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Mujulan</i> (Mekrân) ülkesi.

TİCARİ EMTİA LİSTESİ-1
(ÜLKELERE VE ŞEHİRLERE GÖRE)

No.	KENTLER/ÜLKELER	ÜRÜNLER	II. BÖLÜM KONU NUMARASI
1	DAQİN GUO (大秦國) BİLÂD-I ŞAM/SURİYE	Lâcivert taşı/yarısaydam cam, mercan, ham altın, sırmalı brokar ipek kumaş ya da Hint ipek kumaşı, ipek astar, kırmızı akik, inci ve gergedan boynuzu.	15, 16, 17, 19
2	DASHİ GUO (大食國) ARAPLAR/ARAPLAR ÜLKESİ	İnci, fildişi, gergedan boynuzu, akgünlük, amber, Himalaya çiçeği, karanfil, küçük Hindistan cevizi, <i>anxiang</i> , sarısabır, mür, kırmızı sakız, şeytantsi, misk kedisi/fok merhemi, boraks, lâcivert taşı/yarısaydam cam, şeffaf camlar, deniztarığı kabuğu, mercan, kedigözü taşı, gardenya çiçeği, gülsuyu, mazı meşesi, balmumu, yumuşak altın brokar kumaş, deve tüyünden dokunmuş kumaş, <i>douluomian</i> adlı ipek bir Hint kumaşı, yabancı saten kumaş.	1-3, 5, 7-9, 11-18, 20-21
4	CENGBA GUO (層拔國) ZENGİBAR	Fildişi, ham altın, amber ve sarı sandal ağacı.	18, 21
5	BİPALUO GUO (弼琶囉國) BERBERA	Amber, büyük fildişi, büyük gergedan boynuzu, Himalaya çiçeği, sığla yağı reçinesi, mür, bağa, devekuşu, zürafa ve zebra.	2, 5, 12, 18, 19, 21, 22
7	ZHONGLİ GUO (中理國) SOMALİ	İnek, koyun, deve, akgünlük, kırmızı sakız, sarısabır, bağa ve amber.	1, 3, 14, 21, 22
8	WENGMAN GUO (甕蠻國) UMAN	Hurma, inci ve at.	17
9	JİSHİ GUO (記施國) KİŞ ADASI	İnci ve iyi at.	17
10	BAİDA GUO (白達國) BAĞDAT	Altın, gümüş, kaliteli işlenmiş renkli sırlı cam, beyaz <i>yue nuo</i> kumaşı ve sığla yağı.	5, 16
12	JİCİNİ GUO (吉慈尼國) GAZNE	Altın, gümüş, <i>yuenuo</i> kumaşları, altın brokar kumaşı, renkli devetüyünden kumaşlar, işlenmiş renkli sırlı cam, sığla yağı, <i>wumingyi</i> ve <i>mosuo</i> taşı.	5, 16
13	WUSİLİ GUO (勿斯離國) MUSUL	Asbest kumaşı ve mercan.	15
14	LUMEİ GUO (蘆眉國) RÛM (ANADOLU)	Keten, altın pullarla süslenmiş <i>yuenuo</i> kumaşı, altın ve ipekten dokunan brokar kumaş, <i>mosuo</i> taşı, <i>wumingyi</i> , gülsuyu, gardenya çiçeği, sığla yağı, boraks ve kaliteli işlenmiş renkli sırlı cam.	5, 7, 8, 16
18-A	KUNLUNCENGQI GUO (崑崙層期國) PEMBA ADASI VE MADAGASKAR	Büyük fildişi ve gergedan boynuzu.	18, 19
18-D	MOQIELIE GUO (默伽獵國) FAS (EL-MAGRİBÜ'L-AKSÂ)	Mercanağacı	15

TİCARİ EMTİA LİSTESİ-2

(EMTİA İSMİNE GÖRE)

No.	ÜRÜNLER	HANGİ KENTTEN İTHAL EDİLDİĞİ	1. BÖLÜM KONU NUMARASI
1	RUXIANG (乳香) AKGÜNLÜK	Mirbât, Şihr ve Zufâr gibi <i>Dashi</i> 'ye bağlı üç ülke.	2, 7
2	MOYAO (沒藥) MÜR	<i>Dashi</i> 'nin <i>Maluomo</i> (Mirbât) ülkesi.	2, 5
3	XIEJIE (血竭) KIRMIZI SAKIZ (EİDER KANI)	<i>Dashi</i> ülkeleri (Araplar ülkesi).	2, 7
4	JINYANXIANG (金顏香) ASELBENT	Kamboçya ve Araplar ülkesi.	
5	SUHEXIANGYOU (蘇合香油) SIĞLA YAĞI	<i>Dashi</i> ülkeleri (Araplar ülkesi).	5, 10, 12, 14
6	ANXIANG (安息香)	<i>Sanfoqi</i> (Palembang) ülkesi.	2
7	ZHIZHUA (梔子花) GARDENYA ÇİÇEĞİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Yabaxian</i> (İsfahan) ve <i>Luoshimei</i> (Hârizm) adlı iki ülkesi.	2, 9, 14
8	QIANGWEISHUI (薔薇水) GÜL SUYU	<i>Dashi</i> ülkesi (Araplar ülkesi).	2, 9, 14
9	DINGXIANG (丁香) KARANFİL	<i>Dashi</i> (Araplar ülkesi) ve <i>Shepo</i> (Cava) ülkeleri.	2, 8
10	ROUDOUKOU (肉豆蔻) KÜÇÜK HİNDİSTAN CEVİZİ	<i>Huangmazhu</i> ve <i>Niulun</i> adlı Cava'ya bağlı iki ada ülkesi.	2
11	MOSHIZI (沒石子) MAZI MEŞESİ	<i>Dashi</i> ülkesinin <i>Wusili</i> şehri (Musul).	2, 13
12	MUXIANG (木香) HİMALAYA ÇİÇEĞİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Maluomo</i> ülkesi (Mirbât), <i>Shihe</i> (Şihr) ve <i>Nufa</i> (Zufâr) adlı toprakları.	2, 5
13	AWEI (阿魏) ŞEYTANTERSİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Mujulan</i> (Mekrân) ülkesi.	2
14	LUHUI (蘆薈) SARISABİR	<i>Dashi</i> 'nin <i>Nufa</i> (Zufâr) beldesi.	2, 7
15	SHANHUSHU (珊瑚樹) MERCAN (AĞACI)	<i>Dashi</i> 'nin <i>Pinuo</i> ye ülkesi (Tunus ve Tripoli bölgeleri).	1, 2, 13, 18-D
16	LIULI (琉璃) LÂCİVERT TAŞI/YARISAYDAM CAM	<i>Dashi</i> 'ye bağlı olan çeşitli ülkeler.	1, 2, 10, 12 14
17	ZHENZHU (珍珠) İNCİ	<i>Dashi</i> 'nin bazı adaları, <i>Xinan</i> (Seylan) ve <i>Jianbi</i> (Kampar/ Langsar) adlı iki ülke, Çin'in <i>Guangxi</i> ve <i>Hubei</i> adlı iki eyalet	1, 2, 8, 9
18	XIANGYA (象牙) FİLDİŞİ	<i>Dashi</i> 'ye bağlı olan çeşitli ülkeler, Kamboçya ve Annam.	2, 4, 5, 18-A
19	XIJIAO (犀角) GERGEDAN BOYNUZU		1, 2, 5, 18-A
20	WANAQI (膾 膈 臍) MİSK KEDİSİ/FOK MERHEMİ	<i>Dashi</i> 'nin <i>Jialiji</i> ülkesi (Kalhat), Borneo.	2
21	LONGXIAN (龍涎) AMBER	<i>Dashi</i> 'nin batısındaki deniz.	2, 4, 5, 7
22	DAIMEI (瑇瑁) BAĞA	Borneo, <i>Sanyu</i> , <i>Pulilu</i> ve Cava ülkeleri.	1, 5, 7

KAYNAKÇA

Kaynak Eserler

- Anonim, *Dongnan Jiwen* 東南紀聞 (*Records of Events Heard in the Southeast*), Taipei 1967.
- Anonim, *The Commerce and Navigation of the Erythraean Sea*, trans.&ed. J. W. McCrindle, London 1879.
- Anonim, *The Periplus of the Erythraean Sea: Travel and Trade in the Indian Ocean*, trans.&ed. Wilfred H. Schoff, London 1912.
- Anonim, *Yuanchao Mishi* 元朝秘史 (*Moğolların Gizli Tarihi*), Taipei 1968.
- Arrian, *History of Alexander and Indica*, Vol. II: *Anabasis Alexandri, Books V–VIII, Indica* (Loeb Classical Library), trans.&ed. P. A. Brunt, Cambridge 1983.
- Ban, Gu 班固, *Hanshu* 漢書 (*Han Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Ban, Gu 班固, *Qian Hanshu Buzhu* 前漢書補注 (*Qian Hanshu'ya İlaveler ve Notlar*), ed. Shigu Yen v.d. 顏師古等, Taipei 1956.
- Biruni, Muhammad Ibn Ahmad, *Alberuni's India: an Account of the Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws and Astrology of India about A.D. 1030*, ed. Edward C. Sachau, London 1910.
- Chen, Lunjiong 陳倫炯, *Haiguo Wenjian Lu* 海國聞見錄 (*Record of Things Seen and Heard about the Maritime Countries*), Taipei 1958.
- Chen, Menglei 陳夢雷, *Gujin Tushu Jicheng* 古今圖書集成 (*Qing İmparatorluğu Külliyyatı*), Taipei 1977.
- Chen, Shou 陳壽, *Sanguozhi* 三國志 (*Üç Devlet Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Chen, Yuanjing 陳元靚, *Shilin Guangji* 事林廣記 (*Song ve Yuan Hanedanları Halk Ansiklopedisi, Comprehensive Record of Affairs*), Pekin 1999.
- Chen, Zangqi 陈藏器, *Bencao Shiyi Jishi* <<本草拾遺>>辑释 (*Bencao Shiyi Külliyyatı ve Şerhi*), ed. Zhijun Shang 尚志钧, Hefei 2004.
- Chen, Zhensun 陳振孫, *Zhizhai Shulu Jieti* 直齋書錄解題 (*Critical Notes of the Upright Study Catalogue*), Taipei 1978.
- Chen, Dachang 程大昌, *Kaogubian* 考古編 (*Eski Çin Klasikleri ve Tarih Kayıtları*

- Üzerine Denemeler), Taipei 1983.
- Du, You 杜佑, *Tongdian* 通典 (*Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı [not: 9 konulu]*), ed. Wenjin Wang v.d. 王文錦等, Pekin 1988.
- Duan, Chengshi 段成式, *Youyang Zazu* 酉陽雜俎 (*Miscellany of Tedbits from Youyang Mountain Cave*), Taipei 1982.
- Duan, Gonglu 段公路, *Beihulu* 北戶錄 (*Tang Hanedanı Zamanında Güney Çin ve Kuzey Vietnam Hakkında Coğrafi Kitap*), Taipei 1967.
- El-Mas'ûdî, *El-Mas'ûdî's Historical Encyclopedia, Entitled "Meadows of Gold and Mines and Gems"*, trans. Aloys Sprenger, London 1841.
- Fan, Ye 范曄, *Hou Hanshu* 後漢書 (*Sonraki Han Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Fang, Xuanling v.d. 房玄齡等, *Jinshu* 晉書 (*Jin Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Fei, Hsin, *Hsing-Ch'a Sheng-Lan: the Overall Survey of the Star Raft*, trans. J.V.G. Mills, revised, annotated and edited by Roderich Ptak, Wiesbaden 1996.
- Fei, Xin 費信, *Xingcha Shenglan* 星槎勝覽 (*The Overall Survey of the Star Raft*), Taipei 1970.
- Ge, Hong 葛洪, *Baopuzi Neiwaipian* 抱朴子內外篇 (*Baopuzi Adlı Bir Çinli Taoist Filozofun Kitabı*), Taipei 1968.
- Guo, Pu (ed.) 郭璞, *Shanhaijing* 山海經 (*Excursion through Mountain and Sea*), Shanghai 2009.
- Guo, Wu v.d. 郭武等, *Quanzhoufu Zhi* 泉州府志 (*Quanzhou İli Hakkında Coğrafi Kitap*), Tainan 1964.
- Hao, Yulin&Daocheng Xie v.d. 郝玉麟&謝道承等, *Fujian Tongzhi* 福建通志 (*Fujian İli Hakkında Coğrafi Kitap*), Taipei 1983.
- Halicarnasseus, Herodotus, *History of Herodotus*, trans. George Rawlinson, ed. E. H. Blakeney, London 1910.
- Hiuen, Tsiang, *Si-Yu-Ki: Buddhist Records of the Western World*, trans. Samuel Beal, London 1884.
- Hong, Chu 洪芻, *Xiang Pu* 香譜 (*A Treatise on Fragrant Substances*), Taipei 1965.
- Hong, Jun 洪鈞, *Yuanshi Yiwen Zhengbu* 元史譯文證補 (*Yuan Tarihi ile İlgili Kaynakların Çevirileri, Metin Eleştirileri ve İlaveleri*), Taipei 1967.

- Hui, Chao 慧超, *Wang Wutianzhuguo Zhuan Jianshi 往五天竺國傳箋釋 (723-727 Tarihlerinde Hindistan'ın Beş Bölgesine Hacc, Tashihi ve Şerhi)*, ed. Yi Zhang 張毅, Pekin 2000.
- Hükümdar Kangxi 康熙, *Yuding Peiwen Yunfu 御定佩文韻府 (Thesaurus Arranged by Rhymes)*, ed. Yushu Zhang v.d. 張玉書等, Taipei 1986-1988.
- Hükümdar Kangxi 康熙, *Yuding Pianzi Leibian 御定駢字類編 (Compendium of Parallel-prose Phrase)*, ed. Tingyu Zhang v.d. 張廷玉等, Shanghai 1887.
- Indicopleustes, Cosmas, *The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk*, çev.&ed. J. W. McCrindle, London 1897.
- Ji, Han 嵇含, *Nanfang Caomu Zhuang 南方草木狀 (Çin'in Güney Bölgesinin Bitkileri ve Florası)*, Taipei 1965.
- Legge, James (trans.&ed.), *A Record of Buddhistic Kingdoms: Being an Account by the Chinese Monk Fâ-Hien of His Travels in India and Ceylon (A.D. 399-414), in Search of the Buddhist Books of Discipline Translated and Annotated with a Korean Recension of the Chinese Text*, Oxford 1886.
- Li, Fang v.d. (ed.) 李昉等編, *Taiping Guangji 太平廣記 (Extensive Records Assembled in the Taiping [Xingguo] Era, 976-84)*, Taipei 1987.
- Li, Shi 李石, *Xu Bowuzhi 續博物志 (Eski Çin Doğa Tarihi Külliyatı)*, Taipei 1966.
- Li, Shizhen 李時珍, *Bencao Gangmu 本草綱目 (Çin İlaç Bilimi Külliyatı)*, Taipei 1987.
- Li, Tao 李燾, *Xu Zizhi Tongjian Changbian 續資治通鑑長編 (Hükümete Yardım için Şümüllü Ayna Zeyli)*, Taipei 1983.
- Li, Yanshou 李延壽, *Beishi 北史 (Kuzey Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Li, Zhao 李肇, *Tangguo Shibu 唐國史補 (Supplement to Dynastic Histories, Tang Hanedan Tarihi Zeyli)*, Taipei 1967.
- Lin, Zhiqi 林之奇, *Zhuozhai Wenji 拙齋文集 (Müellif Zhuozhai'nin Denemeleri, diğer bir adı Daoshan Jiwen 道山紀聞)*, Taipei 1971.
- Liu, Xu v.d. 劉昫, *Jiu Tangshu 舊唐書 (Eski Tang Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Liu, Xun 劉恂, *Lingbiao Luyi 嶺表錄異 (Strange Southern Ways)*, Taipei 1967.
- Liu, Yu 劉郁, *Xishiji 西使記 (Batı Bölgelerine Giden Bir Elçinin Kayıtları)*,

Shanghai 1936.

- Ma, Duanlin 馬端臨, *Wenxian Tongkao* 文獻通考 (*Eski Çin İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyyatı [not: 24 konulu]*), Zhonghua Shuju yay., Pekin 2011.
- Miao, Quansun 繆荃孫, *Yifeng Cangshuji* 藝風藏書記 (*Yifeng adlı bir Kitap Koleksiyoncusunun Notları*), ed. Ming Huang&Tongfu Yang, Shanghai 2007.
- Ouyang, Xiu&Qi Song v.d. 歐陽修&宋祁等, *Xin Tangshu* 新唐書 (*Yeni Tang Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Ouyang, Xiu 歐陽修, *Xin Wudaishi* 新五代史 (*Yeni Beş Sülale Devri Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Pliny, *Natural History*, trans. H. Rackham v.d., Cambridge 1938-1962.
- Polo, Marco, *The Book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the Kingdoms and Marvels of the East* (Second Edition), trans.&ed. Henry Yule, London 1875.
- Polo, Marco, *The Book of Ser Marco Polo, the Venetian: Concerning the Kingdoms and Marvels of the East* (Third Edition), trans.&ed. Henri Cordier, London 1903.
- Ch'iu, Chün, *A Manual of Chinese Quotations: Being a Translation of the Ch'êng Yü K'ao*, trans.&ed. J. H. S. Lockhart, Hongkong 1893.
- Shen, Gua 沈括, *Mengxi Bitan* 夢溪筆談 (*Brush Talks from Dream Brook*), Taipei 1966.
- Shen, Yue 沈約, *Songshu* 宋書 (*Song Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Shu, Shi&Gua Shen 蘇軾&沈括, *Sushen Liangfang* 蘇沈良方 (*Beneficial Prescriptions Collected by Su and Shen*), Taipei 1981 (microform, sayfa numarası yok).
- Sima, Qian 司馬遷, *Shiji* 史記 (*Tarih Kayıtları*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Song, Lian v.d.宋濂等, *Yuanshi* 元史 (*Yuan Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Su, Song 苏頌, *Tujing Bencao* 图经本草 (*Illustrated Classic of Materia Medica*), ed. Naichang Hu v.d. 胡乃长等, Fuzhou 1988.

- Tancî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Çev. A. Sait Aykut, İstanbul 2005.
- Tang, Shenwei 唐慎微, *Zhenglei Bencao 证类本草 (Materia Medica Arranged According to Pattern)*, ed. Zhijun Shang v.d. 尚志钧等, Pekin 1993.
- Tudela, Benjamin, *The Itinerary of Benjamin of Tudela*, trans.&ed. Marcus Nathan Adler, London 1907.
- Tuo, Tuo v.d. 脫脫等, *Songshi 宋史 (Song Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Wang, Qinruo 王欽若, *Cefu Yuangui 冊府元龜 (İngilizce tercümesi: Magical Mirror in the Palace Library)*, Nankin 2006.
- Wei, Shou 魏收, *Weishu 魏書 (Wei Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Wei, Zheng v.d. 魏徵等, *Suishu 隋書 (Sui Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Xu, Shen 許慎, *Shuowen Jiezi 說文解字 (Explaining Depictions of Reality and Analying Graphs of Words)*, ed. Xuanzeng Xu 徐炫增, Pekin 2006.
- Xu, Shen 許慎, *Shuowen Jiezi Zhu 說文解字注 (Shuowen Jiezi Tashihi)*, ed. Yucai Duan 段玉裁, Hangzhou 2006.
- Xu, Song 徐松, *Hanshu Xiyuzhuang Buzhu 漢書西域傳補注 (Han Hanedanlığı Tarihi Batı Bölgeleri Monografisine İlaveler ve Notlar)*, Taipei 1967.
- Xu, Song 徐松, *Song Huiyao Jigao 宋會要輯稿 (Song Hanedanı İdari Sistemleri Tarihi ve Külliyatı)*, Taipei 1976.
- Xuan, Zang&Ji Bian 玄奘&辯機, *Datang Xiyuji Jiaozhu 大唐西域記校注 (Tang Hanedanlığındaki Batı Bölgeleri Hakkında Kayıt, Tashihi ve Notları)*, ed. Xianlin Ji v.d., Pekin 2007.
- Yao, Silian 姚思廉, *Liangshu 梁書 (Liang Tarihi)*, ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Yi, Jing 義淨, *Datang Xiyu Qiufa Gaosengzhu 大唐西域求法高僧傳校注 (Tang Hanedanlığında Bir Rahibin Batı Bölgelerine Hac Yolculuğu, Tashih ve Notlar)*, ed. Bangwei Wang 王邦維, Pekin 2004.
- Yue, Shi 樂史, *Taiping Huanyu Ji 太平寰宇記 (Gazetteer of the World During the Taiping Era/Universal Geography of the Taiping Era, 976-983)*, Taipei 1983.

- Yu, Huan 魚豢, “Weilüe 魏略 (Wei Tarihi)”, *Sanguozhi Fubian* 三國志附編 (*Üç Devlet Tarihi Ekleri*), ed. Jialuo Yang 楊家駱, Taipei 1981.
- Yue, Ke 岳珂, *Tingshi* 程史 (*Song Tarihi Hakkında Denemeler*), ed. Mingxia Wu, Xi'an 2004.
- Zhang, Tingyu 張廷玉, *Mingshi* 明史 (*Ming Tarihi*), ed. Zhonghua Shuju yazı kurulu, Pekin 2000.
- Zhang, Xie 張燮, *Dongxi Yang Kao* 東西洋考 (*Ming Hanedanı Dönemi Güney Çin Denizi'nin Doğu ve Batı Bölgeleri Hakkında Bir Etnoğrafya*), Taipei 1962.
- Zhang, Yushu (ed.) 張玉書編, *Kangxi Zidian* 康熙字典 (*Kangxi Sözlüğü*), Pekin 1993.
- Zhao, Rugua 趙汝适, “Zhufanzhi” 諸蕃志, *Hanhai* 函海 (*Seas of Writings*), ed. Tiaoyuan Li, Taipei 1968, C. 11, s. 6555-6684.
- Zhao, Rugua 趙汝适, “Zhufanzhi” 諸蕃志, *Xuejin Taoyuan* 學津討原 (*Xuejin Taoyuan Kitap Koleksiyonu*), ed. Haipeng Zhang, Taipei 1967, C. 11, 7. Bölüm.
- Zhou, Zhizhong 周致中, *Yiyuzhi* 異域志 (*Record of Foreign Countries*), ed. Junling Lu, Pekin 2000.
- Zhu, Yan 朱琰 & Francois Xavier d'Entrecolles, *Description of Chinese Pottery and Porcelain: Being a Translation of the T'ao Shuo* 陶說, trans. Stephen W. Bushell, Oxford 1910.
- Zhu, Yu 朱彧, *Pingzhou Ketan* 萍洲可談 (*Chats on a Floating Island*), Taipei 1975.

Araştırma Eserleri

- Africanus, Leo, *The History and Description of Africa*, trans. John Pory, ed. Robert Brown, London 1896.
- “Aloes” maddesi, Henry Yule & Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 16.
- Barbosa, Duarte, *A Description of the Coasts of East Africa and Malabar: in the Beginning of the Sixteenth Century*, çev. Henry E. J. Stanley, London 1866.
- Beazley, Charles Raymond, *The Dawn of Modern Geography*, London 1897, C. 1.
- Begbie, Peter James, *The Malayan Peninsula Embracing its History, Manners and*

Customs of the Inhabitants, Politics, Natural History &c. from its Earliest Records, Madras, 1834.

Bent, J. Theodore, "Exploration of the Frankincense Country, Southern Arabia", *The Geographical Journal*, 1895, C. 6, S. 2, s. 109-133.

Bent, J. Theodore&Mrs. Theodore Bent, *Southern Arabia*, London 1900.

"Benzoin" maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 3, s. 424.

"Beryl" maddesi, Henry Yule&Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 88.

"Bezoar" maddesi, Henry Yule&Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 90-91.

Bretschneider, Emil, *On the Knowledge Possessed by the Ancient Chinese of the Arabs and Arabian Colonies: and Other Western Countries, Mentioned in Chinese Books*, London 1871.

Bretschneider, Emil, *Notes on Chinese Mediaeval Travellers to the West*, Shanghai 1875.

Bretschneider, Emil , "Notices of the Medieval Geography and History of Central and Western Asia: Drawn from Chinese and Mongol Writings, and Compared With the Observations of Western Authors in the Middle Ages", *JNCBRAS*, 1876, (ns.) C. 10, s. 75-307.

Bretschneider, Emil, "Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources, Part I", *JNCBRAS*, 1881, (ns.) C. 16, s. 18-230.

Bretschneider, Emil, *Mediaeval Researches from Eastern Asiatic Sources: Fragments Towards the Knowledge of the Geography and History of Central and Western Asia from the 13th to the 17th Century*, London, 1888.

Bretschneider, Emil, "Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources (Part II)", *JCBRAS*, 1893, (ns.) C. 25, s. 1-468.

Bretschneider, Emil, "Botanicon Sinicum: Notes on Chinese Botany from Native and Western Sources, Part III", *JCBRAS*, 1895, (ns.) C. 29, s. 1-623.

- Broadfoot, James Sutherland, "Reports on Parts of the Ghilzi Country: and Some of the Tribes in the Neighbourhood of Ghazni, and on the Route from Ghazni to Dera Ismail Khan by the Ghwalari Pass", *Royal Geographical Society, Supplementary Papers*, 1885, C. 1, Pt. 3, S. 1, s. 341-400.
- Broomhall, Marshall, *Islam in China: A Neglected Problem*, London 1910.
- Browne, Edward G., "Account of a Rare, If Not Unique, Manuscript History of the Seljûqs Contained in the Schefer Collection Lately Acquired by the Bibliothèque Nationale in Paris (Continued from p. 610, July Number)", *JRAS*, 1902, C. 34, S. 4, s. 849-887.
- Bunbury, Edward Herbert, *A History of Ancient Geography among the Greeks and Romans: from the Earliest Ages till the Fall of the Roman Empire*, London 1879.
- Burton, Richard Francis, *Personal Narrative of a Pilgrimage to el Medinah and Meccah*, London 1857.
- Castanhoso, *The Portuguese Expedition to Abyssinia in 1541-1543*, trans.&ed. R. S. Whiteway, London 1902.
- Chalmers, J., "China and the Magnetic Compass", *CRNQ*, 1891, C. 19, S. 1, s. 52-54.
- Chan, Tak-hung Leo, *The Discourse on Foxes and Ghosts: Ji Yun and the Eighteenth-century Literati Storytelling*, Honolulu 1998.
- Chen, Shaofeng 陳少丰, "Zhufanzhi zhi Fo Zi Shiyi" 《诸蕃志》之“佛”字释义 (Explication of "Buddha" in "Zhu Fan Notes", *Journal of Fujian Institute of Socialism*, 2011, C. 1, s. 52-56.
- Chen, Cunren (ed.) 陳存仁編, *Zhongguo Yaoxue Dacidian* 中國藥學大辭典 (*Çin Eczacılık Büyük Sözlüğü*), Taipei 1981.
- Crawfurd, John, *History of the Indian Archipelago*, Edinburgh 1820.
- Davids, T. W., "8. Early Commerce between India and Babylon", *JRAS*, 1899, (ns.) C. 31, S. 2, s. 432.
- de Rosny, Léon, "Notices sur les îles de l'Asie orientale, extraites d'ouvrages chinois et japonais, et traduites pour la première fois sur les textes originaux", *JA*, 5 série, t. 17, 1861: 357-376.
- de Rosny, Léon, *Les peuples orientaux connus des anciens Chinois* (Seconde édition), Paris 1886.

- “Dragon’s blood” maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 7, s. 572.
- Eberhard, Wolfram, *Çin Tarihi* (4. baskı), TTK Yay., Ankara 2007.
- Edkins, Joseph, “On Chinese Names for Boats and Boat Gear with Remarks on the Chinese Use of the Mariner's Compass”, *JNCBRAS*, 1877, (ns.) C. 11, S. 4, s. 123-142.
- Edkins, Joseph, *Opium: Historical Note: or, The Poppy in China*, Shanghai 1898.
- Elman, Benjamin A., *On Their Own Terms: Science in China, 1550-1900*, Cambridge v.d. 2005.
- Ferrand, Gabriel, *L’empire sumatranais de Crivijaya*, Paris 1922.
- Ferrand, Gabriel, *Kunlun ji Nanhai Gudai Hangxing Kao* 崑崙及南海古代航行考 (*Eski Zamanlardaki Kun Lun ve Güney Çin Denizi Hakkında Denizyolu Metin Eleştirisi* [“Le K’ouen-Louen et les anciennes navigations interocéaniques dans les mers du sud”, *JA*, 11 série, t. 13, 1919: 239-333.]), çev. Chengjun Feng 馮承鈞, Taipei 1962.
- Ferrand, Gabriel, “Yingyai Shenglan Zhong Zhi Qilin” 瀛涯勝覽中之麒麟 (Yingyai Shenglan Kitabındaki Zürafa [“Le nom de la girafe dans le Ying Yai Cheng Lan”, *JA*, 11 série, t. 12, 1918: 155-158.]), *Xiyu Nanhai Shidi Kaozheng Yicong* 西域南海史地考證譯叢 (*Batı Bölgeler ve Güney Çin Denizi Hakkında Tarihsel ve Coğrafi Metin Eleştirisinin Çevirisi Külliyatı*), çev. Chengjun Feng 馮承鈞, Lanzhou 1990, C. 2, s. 325-329.
- Foster, Sir William, *The Journal of John Jourdain, 1608-1617*, Cambridge 1905.
- Gerini, Gerolamo Emilio, *Researches on Ptolemy’s Geography of Eastern Asia*, London 1909.
- Giles, Herbert Allen, *A Chinese Biographical Dictionary*, London 1898.
- Göyünç, Nejat, “Diyarbakır”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C. 9, s. 464-469.
- Gu, Jun 顾钧, “Zhufanzhi Yizhu: Yixiang Kuaguo Gongcheng” 《诸蕃志》译注：一项跨国工程 (Zhufanzhi Tercümesi: Bir Uluslararası Yapıt), *Shu Wu* 书屋, 2010, C. 2, s. 27-29.
- “Hair”, *The Cyclopaedia of Biblical Literature* (Tenth Edition), ed. John Kitto, New York 1857, C. 1, s. 803-804.
- Hamilton, Alexander, *A New Account of the East Indies*, London 1744.
- Hanbury, Daniel, *Science Papers: Chiefly Pharmacological and Botanical*, London

1876.

“Hanlin Akademisi” maddesi, *AnaBritannica*, İstanbul 1986, C. 10, s. 364.

Heyd, Wilhelm, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara 2000.

Hirth, Friedrich, *China and the Roman Orient: Researches into Their Ancient and Mediaeval Relations as Represented in Old Chinese Records*, Shanghai-Hongkong 1885.

Hirth, Friedrich, “Chinese Equivalents of the Letter R in Foreign Names”, *JCBRAS*, 1886, (ns.) C. 21, s. 214-223.

Hirth, Friedrich, *Ancient Porcelain : a Study in Chinese Mediaeval Industry and Trade*, Leipsic-Munich 1888.

Hirth, Friedrich, *Chinesische Studien*, München 1890.

Hirth, Friedrich & M. J. de Goeje, “Die Länder des Islâm nach Chinesischen Quellen”, *TP*, 1894, C. 5, s. 1-64.

Hirth, Friedrich, “Das Reich Malabar nach Chao Ju-kua”, *TP*, 1895, C. 6, S. 2, s. 149-164.

Hirth, Friedrich, “Die Insel Hainan nach Chao Ju-kua”, *Festschrift für Adolf Bastian zu seinem 70. Geburtstage*, Berlin 1896, s. 483-512.

Hirth, Friedrich, “Chao Ju-kua, a New Source of Mediaeval Geography”, *JRAS*, 1896, (ns.) C. 28, S. 1, s. 57-82.

Hirth, Friedrich, “Aus der Ethnographie des Tschau Ju-kua”, *Sitzungsberichte der Philosophisch-Philologischen und Historischen Classe der K.B. Akademie der Wissenschaften zu München*, 1898, s. 487-516.

Hirth, Friedrich, “Syllabary of Chinese Sounds”, *Research in China*, Washington 1907, C. 1, Pt. 2, s. 511-528.

Hirth, Friedrich, *The Ancient History of China to the End of the Chóu Dynasty*, New York 1908.

Hirth, Friedrich, “The Mystery of Fu-lin”, *JAOS*, 1909, C. 30, S. 1, s. 1-31.

Hirth, Friedrich, “Early Chinese Notices of East African Territories”, *JAOS*, 1909, C. 30, S. 1, s. 46-57.

Holdrich, Thomas, *The Gates of India: Being an Historical Narrative*, London 1910.

“Hsüeh” maddesi, *A Chinese-English Dictionary* (Second Edition), revised and

- enlarged by Herbert Allen Giles, Taipei 1972, C. 1, s. 603.
- Huc, Evariste Régis, *Le christianisme en Chine, en Tartarie et au Thibet*, Paris 1857.
- Kırilen, Gürhan, Budizm ve Orta Asya: Xuan Zang Seyahatnamesi, ?2015.
- Kızıltoprak, Süleyman, “Memlük”, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2004, C. 29, s. 87-90.
- Kuwabara, Jitsuzo 桑原鷺藏, *Zhongguo Alabo Haishang Jiaotongshi* 中國阿剌伯海上交通史 (*Çin ile Araplar Denizyolu Ulaşımı Tarihi*), çev.&ed. You Feng 馮攸, Taipei 1985.
- Kuwabara, Jitsuzo 桑原鷺藏, “Bosiwan zhi Dongyang Maoyigang” (Basra Körfezi Çevresindeki Doğu Ticaret Limanları), *Tangsong Maoyigang Yanjiu* 唐宋貿易港研究 (*Tang ve Song Hanedanlıkları Döneminde Ticaret Limanlarına Dair Araştırmalar*), çev. Lian Yang 楊鍊, Shanghai 1935.
- Lane-Poole, Stanley, *The Mohammedan Dynasties: Chronological and Genealogical Tables with Historical Introductions*, Westminster 1894.
- Laufer, Berthold, *Sino-Iranica: Chinese Contributions to the History of Civilization in Ancient Iran, with Special Reference to the History of Cultivated Plants and Products*, Chicago 1919.
- Le Strange, Guy, *The Lands of the Eastern Caliphate: Mesopotamia, Persia, and Central Asia from the Moslem Conquest to the Time of Timur*, New York 1873.
- Le Strange, Guy, “Description of Mesopotamia and Baghdād, Written about the Year 900 A.D. by Ibn Serapion. The Arabic Text Edited from a MS. in the British Museum Library, with Translation and Notes (Continued from Page 76)”, *JRAS*, 1895, s. 255-315.
- Li, Shilong 李世龙, “Shilun Zhongguo Gudai de Haiwai Maoyi” 试论中国古代的海外贸易 (Overseas Trade in Ancient China), *Journal of Henan University (Social Science)*, 2003, C. 43, S. 1, s. 16-18.
- Ma, Huan 馬歡, *Yingyai Shenglan Jiaozhu* 瀛涯勝覽校注 (*Deniz Kıyıları Hakkında Bir Genel Araştırma, The Overall Survey of the Ocean Shores*), ed. Chengjun Feng 馮承鈞, Taipei 1970.
- Ma, Jian-chun&Can Xia 马建春&夏灿, “Gudai Xiyu Boli Qiwu ji Gongyi de Shuryu Yingxiang” 古代西域玻璃器物及工艺的输入与影响 (The Glass Artifacts of the Ancient Times Xiyu and Craft Usher in and Influence), *Journal of Hui Muslim Minority Studies*, 2011, C. 1, s. 45-52.

- Macgowan, John, *The Imperial History of China: Being a History of the Empire as Compiled by the Chinese Historians*, Shanghai 1906.
- Maclay, Robert Samuel & C. C. Baldwin, *An Alphabetic Dictionary of the Chinese Language in the Foochow Dialect*, Foochow 1870.
- “Manna” maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 14, s. 815-816.
- Marsden, William, *History of Sumatra*, London 1784.
- Mayers, William Frederick, *The Chinese Reader's Manual: A Handbook of Biographical, Historical, Mythological, and General Literary Reference*, Shanghai 1874.
- Mayers, William Frederick, “Ancient Pearl Fisheries in the Province of Kwang-tung”, *NQCJ*, 1867, C. 1, s. 1-2.
- Mayers, William Frederick, “Mohammedan Apostles in China”, *CRNQ*, 1878, C. 6, S. 4, s. 276-277.
- McCrinkle, John Watson, *Ancient India: as Described by Ktésias the Knidian*, Calcutta 1882.
- Muir, William, *Annals of the Early Caliphate from Original Sources*, London 1883.
- Muir, William, *The Life of Mahomet: from Original Sources* (Third Edition), London 1894.
- “Myrrh” maddesi, *Encyclopedia Britannica* (9th edition), ed. T. S. Baynes, Edinburgh 1875, C. 16, s. 43.
- Onat, Ayşe, *Çin Kaynaklarında Türkler: Han Hanedanı Tarihinde “Batı Bölgeleri”*, Ankara 2012.
- Orsoy, Sema, “Çin'in Resmi Hanedanlık Kayıtlarında Türk Kavimlerine Ait Monografiler”, *Türkler*, 2002, C. 1, 3. Bölüm, s. 554-572.
- “Otto, Otter” maddesi, Henry Yule & Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 647.
- Parker, E. H., “The Compass in China”, *CRNQ*, 1889, C. 18, S. 3, s. 197-198.
- Pauthier, Jean Pierre Guillaume, *De l'authenticité de l'inscription nestorienne de Singan-fou*, Paris 1857.

- Pelliot, Paul, “Textes chinois sur Pānduranga”, *BEFEO*, 1903, C. 3, s. 649-654.
- Pelliot, Paul, “Deux itinéraires de Chine en Inde à la fin du VIIIe siècle”, *BEFEO*, 1904, C. 4, s. 131-413.
- Pelliot, Paul, *Notes on Marco Polo*, Paris 1959.
- Pelliot, Paul, “Lijian wei Aiji Yalishanda Cheng Shuo” 犁軒為埃及亞歷山大城說 (Lijian, Mısır’ın İskenderiye Kenti Hipotezi [“Li-kien, autre nom du Ta-tscin (Orient méditerranéen)”], *TP*, 1915, Second Series C. 16, S. 5, s. 690-691.]), *Shidi Congkao (Fransalı Sinologların Tarihî ve Coğrafi Tezlerinin Çevreri)*, çev. Chengjun Feng 馮承鈞, Taipei 1962, s. 81-82.
- Pelliot, Paul, “Zhufanzhi Yizhu Zhengwu” 諸蕃志譯註正誤 (*Zhufanzhi* Kitabının Değerlendirme Yazısı [“Chau Ju-kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi, traduit et annoté by Chau Ju-kua; Friedrich Hirth; W. W. Rockhill”, *TP*, 1912, Second Series C. 13, S. 3, s. 446-481.]), *Xiyu Nanhai Shidi Kaozheng Yi Cong* 西域南海史地考證譯叢 (*Batı Bölgeler ve Güney Çin Denizi Hakkında Tarihsel ve Coğrafi Metin Eleştirisinin Çevirisi Külliyyatı*), çev. Chengjun Feng 馮承鈞, Lanzhou 1990, C. 1, s. 107-142.
- Playfair, George Macdonald Home&Edouard Biot, *The Cities and Towns of China: a Geographical Dictionary*, Hongkong 1879.
- Playfair, G. M. H., “The Mystery of Ta-ts’in”, *JCBRAS*, 1885, (ns.) C. 20, s. 69-80.
- Purchas, Samuel, *Hakluytus Posthumus or Purchas His Pilgrimes: Contayning a History of the World in Sea Voyages and Lande Travells by Englishmen and Others*, Glasgow 1905.
- Qiu, Guangming 丘光明, *Zhongguo Gudai Jiliangshi* 中國古代计量史 (*The History of Ancient Chinese Measures and Weights*), trans. Yenming Zhang 张延明, Hefei 2012.
- Rawlinson, George, *The Seventh Great Oriental Monarchy: or the Geography, History, and Antiquities of the Sassanian or New Persian Empire*, London 1876.
- Renaudot, Eusebe (trans.&ed.), *Ancient Accounts of India and China by Two Mohamedan Travellers*, London 1733.
- Schlegel, Gustav, “Geographical Notes. XII. Shay-po 闍婆 Djavâ”, *TP*, 1899, C. 10, S. 3, s. 247-306.

- Schlegel, Gustav, "Geographical Notes. XVI. The Old States in the Island of Sumatra", *TP*, 1901, Second Series C. 2, S. 2, s. 107-138.
- Schlegel, Gustav, "Geographical Notes. XVII. Java", *TP*, 1903, Second Series C. 4, S. 3, s. 228-250.
- Sevim, Ali&Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilât ve Kültür*, Ankara 1995.
- Shi, Faxian 釋法顯, *Faxianzhuang Jiaozhu 法顯傳校注 (Faxian Adlı Bir Rahibin Seyahatnamesinin Tashihi ve Notları)*, ed. Xun Zhang 章巽, Pekin 2008.
- Shi, Weile (ed.) 史为乐主编, *Zhongguo Lishi Diming Dacidian 中国历史地名大辞典 (Çin'in Tarihsel Yer Adları Büyük Sözlüğü)*, Çin Sosyal Bilimler Basımevi, Pekin 2005.
- Shiratori, Kurakichi 白鳥庫吉, "Daqinguo ji Fulinguo Kao" 大秦國及拂菻國考 (Daqin Ülkesi ve Fulin Ülkesi Hakkında Metin Eleştirisi), *Saiwai Shidi Lunwen Yicong 塞外史地論文譯叢 (Çin Hudutları Dışındaki Bölgeler Hakkında Tarihi ve Coğrafi Tezlerin Çevrisi)*, çev. Gulu Wang 王古魯, Shanghai 1940, C. 1, s. 1-74.
- Shiratori, Kurakichi 白鳥庫吉, "Jian yu Daqin Zhuang Zhong de Zhongguo Sixiang" 見於大秦傳中的中國思想 (Daqin ile İlgili Tarih Kaynaklarındaki Çin Düşüncesi ve Görüşü), *Saiwai Shidi Lunwen Yicong 塞外史地論文譯叢*, çev. Gulu Wang 王古魯, Shanghai 1940, C. 1, s. 103-153.
- Shiratori, Kurakichi 白鳥庫吉, "Tiaozhi Guo Kao" 條支國考 (Tiaozhi Ülkesi Hakkında Metin Eleştirisi), *Saiwai Shidi Lunwen Yicong 塞外史地論文譯叢 (Çin Hudutları Dışındaki Bölgeler Hakkında Tarihi ve Coğrafi Tezlerin Çevrisi)*, çev. Gulu Wang 王古魯, Shanghai 1940, C. 1, s. 75-102.
- Skeat, Walter William, *Malay Magic: Being an Introduction to the Folklore and Popular Religion of the Malay Peninsula*, London 1900.
- Smith, Frederick Porter, *Contributions Towards the Materia Medica and Natural History of China*, Shanghai-London, 1871.
- Song, Xian 宋岷, "Quanzhou Gang shi Zhouguo de 'Alabo Zoulang'" 泉州港是中国的“阿拉伯走廊” (Quanzhou Port-the "Arabian Corridor" of China), *Quanzhou Wenhua yu Haishang Sichou Zhilu 泉州文化与海上丝绸之路 (Quanzhou Culture and Maritime Silk Route)*, ed. Jiping Li vd. 李冀平等, Pekin 2007, s. 170-189.

- Stiffe, Arthur W., “Ancient Trading Centres of the Persian Gulf. II. Kais, or Al-Kais”, *GJ*, 1896, C. 7, S. 6, s. 644-649.
- Swanston, Charles, “A Memoir of the Primitive Church of Malayála, or of the Syrian Christians of the Apostle Thomas, from Its First Rise to the Present Time”, *JRAS*, 1834, C. 1, S. 2, s. 172-192; 1835, C. 2, S. 1, s. 51-62; 1835, C. 2, S. 2, s. 234-247.
- Sykes, P. Molesworth, “A Fifth Journey in Persia”, *The Geographical Journal*, 1906, C. 28, S. 5, s. 425-453.
- Tavernier, Jean Baptiste, *Travels in India*, trans.&ed. Valentine Ball, London-New York 1889.
- Tsuboi, Kumazo 坪井九馬三, “Cheu Ch’üfe’s Aufzeichnungen über die fremden Länder mit einer Einleitung und Bemerkungen”, *Actes du douzième Congrès International des Orientalistes*, Rome 1899, C. 2, s. 69-125.
- Van Linschoten, Jan Huygen, *The Voyage of John Huyghen van Linschoten to the East Indies: from the Old English Translation of 1598: the First Book, Containing His Description of the East*, ed. Arthur Coke Burnell&P. A. Tiele, London 1885.
- Varthema L. di., *The Travels of Ludovico di Varthema*, trans. John Winter&ed. George Percy Badger, London 1863.
- Wang, Dayuan 汪大淵, *Daoyi Zhilüe Jiaoshi 島夷誌略校釋 (Güneybatı Asya, Güney Asya ve Afrika’daki Barbarlar Hakkında Bir Seyahat Betimlemesi Tashihi ve Şerhi, Description of the Barbarians of the Islands)*, ed. Jiqing Su 蘇繼廣, Pekin 2009.
- Watters, Thomas, “Chinese Notions about Pigeons and Doves”, *JNCBRAS*, 1867, (ns.) C. 4, S. 11, s. 225-242.
- Watters, Thomas, *Essays on the Chinese Language*, Shanghai 1889.
- Wilkinson, Endymion Porter, *Chinese History: A New Manual*, Cambridge 2013.
- Williams, S. Wells, *Syllabic Dictionary of the Chinese Language*, Shanghai 1874.
- Wu, Chengluo 吳承洛, *Zhongguo Dulianghengshi 中國度量衡史 (Çin Uzunluk, Hacim ve Ağırlık Ölçüleri Tarihi)*, Pekin 1993.
- Wu, Jing-Nuan, *An Illustrated Chinese Materia Medica*, Oxford 2005.

- Wu, Weitang 吴维棠, “Zhao Rushi de Shengping ji qi Zhufanzhi” 赵汝适的生平及其诸蕃志 (Zhao Rugua'nın Hayatı ve Eseri *Zhufanzhi*), *Zhejiang Academic Journal*, 1995, C. 5, s. 121-123.
- Wylie, Alexander, *Notes on Chinese Literature: with Introductory Remarks on the Progressive Advancement of the Art; and a List of Translations from the Chinese into Various European Languages*, Shanghai 1867.
- Wylie, Alexander, “Magnetic Compass in China”, *Chinese Researches*, Shanghai 1897.
- Xu, Zhongshu (ed.) 徐中舒, *Hanyu Dazidian 漢語大字典 (Çince Büyük Sözlüğü)*, Hubei 1986.
- Yang, Jin 杨进, “Zhufanzhi Jiedu” 诸蕃志解读 (Study on the “Zhu Fan Zhi”), *Journal of Hui Muslim Minority Studies*, 2007, C. 1, s. 15-20.
- Yıldırım, Kürşat, *Çin Kaynaklarında Türkistan Şehirleri*, İstanbul 2013.
- Yule, Henry&Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: a Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, London 1903.
- “Zanzibar” maddesi, Henry Yule&Arthur Coke Burnell, *Hobson-Jobson: A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive*, ed. William Crooke, London 1903, s. 978.
- Zhao, Rugua 趙汝适, *Zhufanzhi Jiaozhu 諸蕃志校注 (Zhufanzhi Tashihi ve Notları)*, çev.&ed. Chengjun Feng 馮承鈞, Taipei 1986.
- Zhao, Rugua, *Chau Ju-Kua: His Work on the Chinese and Arab Trade in the Twelfth and Thirteenth Centuries, Entitled Chu-fan-chi*, trans.&anno. Friedrich Hirth & William Woodville Rockhill, St. Petersburg 1911.
- Zhao, Rugua 趙汝适, *Zhufanzhi Zhubu 諸蕃志注補 (Zhufanzhi'ye Notlar ve İlaveler)*, çev.&ed. Zhenhua Han 韓振華, Hongkong 2000.
- Zhao, Rugua 趙汝适, *Zhufanzhi Jiaoshi 諸蕃志校釋 (Zhufanzhi Tashihi ve Şerhi)*, ed. Bowen Yang 楊博文, Pekin 2008.
- Zhou, Qufei 周去非, *Lingwai Daida Jiaozhu 嶺外代答校注 (Çin'in Güney Bölgesi Hakkında Coğrafi Kitap)*, ed. Wuquan Yang 楊武泉, Pekin 2006.

EKLER

Ek 1: Transkripsiyon Tablosu

ÇİNCE'NİN SES ALFABESİ

(Çince Pinyin, Türkçe, Hirth, Wade-Giles)

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>	<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
a	a	a	a	can	tsan	ts'an	ts'an
ai	ay	ai	ai	cang	tsanġ	ts'ang	ts'ang
an	an	an	an	cao	tsav	ts'au	ts'ao
ang	anġ	ang	ang	ce	tsġı	ts'ö	ts'e
ao	av	au	ao	ceng	tsinġ	ts'öng	ts'eng
ba	ba	pa	pa	cha	ça	ch'a	ch'a
bai	bay	pai	pai	chai	çay	ch'ai	ch'ai
ban	ban	pan	pan	chan	çan	ch'an	ch'an
bang	banġ	pang	pang	chang	çanġ	ch'ang	ch'ang
bao	bav	pau	pao	chao	çav	ch'au	ch'ao
bei	bey	pei	pei	che	çı	ch'ö	ch'e
ben	bin	pön	pen	chen	çın	ch'ön	ch'en
beng	binġ	pöng	peng	cheng	çinġ	ch'öng	ch'eng
bi	bi	pi	pi	chi	çi	ch'ı	ch'ih
bian	byen	pién	pien	chong	çunġ	ch'ung	ch'ung
biao	byav	piau	piao	chou	çoġ	ch'ou	ch'ou
bie	bye	pié	pieh	chu	çu	ch'u	ch'u
bin	bin	pin	pin	chuai	çuay	ch'uai	ch'uai
bing	binġ	ping	ping	chuan	çuan	ch'uan	ch'uan
bo	bo	po	po	chuang	çuanġ	ch'uang	ch'uang
bu	bu	pu	pu	chui	çuiy	ch'ui	ch'ui
ca	tsa	ts'a	ts'a	chun	çun	ch'un	ch'un
cai	tsay	ts'ai	ts'ai	chuo	çuo	ch'o	ch'o

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
ci	tsɿ	tz'ĩ	tz'u
cong	tsunḡ	ts'ung	ts'ung
cou	çoḡ	ts'óu	ts'ou
cu	tsu	ts'u	ts'u
cuan	tsuan	ts'uan	ts'uan
cui	tsuiy	ts'ui	ts'ui
cun	tsun	ts'un	ts'un
cuo	tsuo	ts'o	ts'o
da	da	ta	ta
dai	day	tai	tai
dan	dan	tan	tan
dang	dangḡ	tang	tang
dao	dav	tau	tao
de	dɿ	tö	te
deng	dinḡ	töng	teng
di	di	ti	ti
dian	dyen	tién	tien
diao	dyav	tiau	tiao
die	dye	tié	tieh
ding	dinḡ	ting	ting
diu	dyu	tiu	tiu
dong	dunḡ	tung	tung
dou	doḡ	tóu	tou
du	du	tu	tu
duan	duan	tuan	tuan
dui	duiy	tui	tui
dun	dun	tun	tun
duo	dḡo	to	to
e	ḡɿ	o,a	o,a
ei	ey	eĩ	ei
en	in	ôn	en
eng	inḡ	öng	eng
er	ırḡ	ĩr	erh
fa	fa	fa	fa
fan	fan	fan	fan

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
fang	fangḡ	fang	fang
fei	fey	feĩ	fei
fen	fin	fön	fen
feng	finḡ	föng	feng
fo	fo	fo	fo
fou	foḡ	fóu	fou
fu	fu	fu	fu
gai	gay	kai	kai
gan	gan	kan	kan
gang	ganḡ	kang	kang
gao	gav	kau	kao
ge	gɿ	ko	ko
gen	gm	kön	ken
geng	ginḡ	köng	keng
gong	gunḡ	kung	kung
gou	goḡ	kóu	kou
gu	gu	ku	ku
gua	gua	kua	kua
guai	guay	kuai	kuai
guan	guan	kuan	kuan
gui	guiy	kui	kuei
gun	gun	kun	kun
guo	guo	kuo	kuo
hai	hay	hai	hai
han	han	han	han
hang	hangḡ	hang	hang
hao	hav	hau	hao
he	hḡɿ	ho	ho
hei	hey	heĩ	hei
hen	hin	hön	hen
heng	hinḡ	höng	heng
hong	hunḡ	hung	hung
hou	hoḡ	hóu	hou
hu	hu	hu	hu
hua	hua	hua	hua

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
huai	huay	huai	huai
huan	huan	huan	huan
huang	huang̃	huang	huang
hui	hui	hui	hui
hun	hun	hun	hun
huo	huo	huo	huo
ji	ci	ki	chi
jia	cya	kia	chia
jian	cyen	kién	chien
jiang	cyang̃	kiang	chiang
jiao	cyav	kiau	chiao
jie	cye	kié	chieh
jin	cin	kin	chin
jiong	cyung̃	kiung	chiung
jiu	cyu	kiu	chiu
ju	cü	kü	chü
juan	jüen	küan	chüan
jue	cüe	küé	chüeh
jun	cün	kün	chün
kai	kay	k'ai	k'ai
kan	kan	k'an	k'an
kang	kang̃	k'ang	k'ang
kao	kav	k'au	k'ao
ke	kǧı	k'o	k'o
ken	kın	k'ön	k'en
keng	kıng̃	k'öng	k'eng
kong	kung̃	k'ung	k'ung
kou	koǧ	k'ou	k'ou
ku	ku	k'u	k'u
kua	kua	k'ua	k'ua
kuai	kuay	k'uai	k'uai
kuan	kuan	k'uan	k'uan
kuang	kuang̃	k'uang	k'uang
kui	kuiy	k'ui	k'uei
kun	kun	k'un	k'un

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
kuo	kuo	k'uo	k'uo
la	la	la	la
lai	lay	lai	lai
lan	lan	lan	lan
lang	lang̃	lang	lang
lao	lao	lau	lao
lei	ley	leı	lei
leng	leng̃	löng	leng
li	li	li	li
lian	lyen	lién	lien
liang	lyang̃	liang	liang
liao	lyav	liau	liao
lie	lye	lié	lieh
lin	lin	lin	lin
ling	ling̃	ling	ling
liu	lyu	liu	liu
long	lung̃	lung	lung
lou	loǧ	lou	lou
lu	lu	lu	lu
luan	luan	luan	luan
lun	lun	lun	lun
luo	luo	lo	lo
lü	lü	lü	lü
lüe	lüe	lio	lüeh,lio
ma	ma	ma	ma
mai	may	mai	mai
man	man	man	man
mang	mang̃	mang	mang
mao	mav	mau	mao
mei	mey	meı	mei
men	mın	mön	men
meng	mıng̃	möng	meng
mi	mi	mi	mi
mian	myen	mién	mien
miao	myav	miau	miao

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
mie	mye	mié	mieh
min	min	min	min
ming	ming	ming	ming
miu	myu	miu	miu
mo	mo	mo	mo
mou	moğ	móu	mou
mu	mu	mu	mu
na	na	na	na
nai	nay	nai	nai
nan	nan	nan	nan
nang	nang	nang	nang
nao	nav	nau	nao
nei	ney	neī	nei
neng	nung	nöng	neng
ni	ni	ni	ni
nian	nyen	nién	nien
niang	niang	niang	niang
niao	nyav	niau	niao
nie	nye	nié	nieh
nin	nin	nin	nin
ning	ning	ning	ning
niu	nyu	niu	niu
nong	nung	nung	nung
nou	noğ	nóu	nou
nu	nu	nu	nu
nuan	nuan	nuan	nuan
nun	nun	nun	nun
nuo	nuo	no	no
nü	nü	nü	nü
o	o	o	o
ou	oğ	óu	ou
pa	pa	p'a	p'a
pai	pay	p'ai	p'ai
pan	pan	p'an	p'an
pang	pang	p'ang	p'ang

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
pao	pav	p'au	p'ao
pei	pey	p'ei	p'ei
pen	pin	p'ön	p'en
peng	ping	p'öng	p'eng
pi	pi	p'i	p'i
pian	pyen	p'ién	p'ien
piao	pyav	p'iau	p'iao
pie	pye	p'ié	p'ieh
pin	pin	p'in	p'in
ping	ping	p'ing	p'ing
po	po	p'o	p'o
pou	poğ	p'óu	p'ou
pu	pu	p'u	p'u
qi	çi	k'i,ts'i	ch'i
qia	çya	k'ia	ch'ia
qian	çyen	k'ién,ts'ién	ch'ien
qiang	çyang	k'iang,ts'iang	ch'iang
qiao	çyav	k'iau,ts'iau	ch'iao
qie	çye	k'ié,ts'ié	ch'ieh
qin	çin	k'in,ts'in	ch'in
qing	çing	k'ing,ts'ing	ch'ing
qiong	çyung	k'iung	ch'iung
qiu	çyu	k'iu,ts'iu	ch'iu
quan	çüen	k'üan,ts'üan	ch'üan
que	çüe	k'üé	ch'üeh
qun	çün	k'ün,ts'ün	ch'ün
ran	ran	jan	jan
rang	rang	jang	jang
rao	rav	jau	jao
re	rğı	jö	je
ren	rin	jön	jen
reng	ring	jöng	jeng
ri	riğ	jı	jih
rong	rung	jung	jung
rou	roğ	jóu	jou

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
ru	ru	ju	ju
ruan	ruan	juan	juan
rui	rui	jui	jui
run	run	jun	jun
ruo	ruo	jo	jo
sa	sa	sa	sa
sai	say	sai	sai
san	san	san	san
sang	saŋ	sang	sang
sao	sav	sau	sao
se	siŋ	sō	se
seng	siŋ	sōng	seng
sha	ʃa	sha	sha
shai	ʃay	shai	shai
shan	ʃan	shan	shan
shang	ʃaŋ	shang	shang
shao	ʃav	shau	shao
shen	ʃin	shōn	shen
sheng	ʃiŋ	shōng	sheng
shi	ʃi	shī	shih
shou	ʃoŋ	shóu	shou
shu	ʃu	shu	shu
shua	ʃua	shua	shua
shuai	ʃuay	shuai	shuai
shuan	ʃuan	shuan	shuan
shuang	ʃuaŋ	shuang	shuang
shui	ʃui	shui	shui
shun	ʃun	shun	shun
shuo	ʃuo	shuo	shuo
si	si	ssī	ssu
song	suŋ	sung	sung
sou	soŋ	sóu	sou
su	su	su	su
suan	suan	suan	suan
sui	sui	sui	sui

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
sun	sun	sun	sun
suo	suo	so	so
ta	ta	t'a	t'a
tai	tay	t'ai	t'ai
tan	tan	t'an	t'an
tang	taŋ	t'ang	t'ang
tao	tav	t'au	t'ao
te	tǣ	t'ō	t'e
teng	tiŋ	t'ōng	t'eng
ti	ti	t'i	t'i
tian	tyen	t'ién	t'ien
tiao	tyav	t'iau	t'iao
tie	tye	t'ié	t'ieh
ting	tiŋ	t'ing	t'ing
tong	tuŋ	t'ung	t'ung
tou	toŋ	t'óu	t'ou
tu	tu	t'u	t'u
tuan	tuan	t'uan	t'uan
tui	tuiy	t'ui	t'ui
tun	tun	t'un	t'un
tuo	tuo	t'o	t'o
wa	va	wa	wa
wai	vay	wai	wai
wan	van	wan	wan
wang	vaŋ	wang	wang
wei	vey	weī	wei
wen	vin	wōn	wen
weng	viŋ	wōng	weng
wo	vo	wo	wo
xi	ʃi	si,hi	hsi
xia	ʃia	hia	hsia
xian	ʃyen	sién,hién	hsien
xiang	ʃyang	siang,hiang	hsiang
xiao	ʃyav	siau,hiiau	hsiao
xie	ʃye	sié,hié	hsieh

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
xin	šin	sin,hin	hsin
xing	šingǎ	sing,hing	hsing
xiong	šyungǎ	hiung	hsiung
xiu	šyu	siu	hsiu
xu	šü	sü	hsü
xuan	šüan	süan	hsüan
xun	šün	sün	hsün
(yai)	yay	yai	yai
yan	yen	yen	yen
yang	yangǎ	yang	yang
yao	yav	yau	yao
ye	ye	yé	yeh
yi	I	i	yi
yin	yin	yin	yin
ying	yingǎ	ying	ying
yo	yo	yo	yo
yong	yungǎ	yung	yung
you	yoǎ	yu	yu
yu	yü	yü	yü
yuan	yüen	yüan	yüan
yue	yüe	yüé	yüeh
yun	yün	yün	yün
za	dza	tsa	tsa
zai	dzay	tsai	tsai
zan	dzan	tsan	tsan
zang	dzangǎ	tsang	tsang
zao	dzao	tsau	tsao
ze	dzǎ	tsö	tse

<u>P</u>	<u>T</u>	<u>H</u>	<u>WG</u>
zen	dzin	tsön	tsen
zeng	dzingǎ	ts'öng	tseng
zha	ca	cha	cha
zhai	cay	chai	chai
zhan	can	chan	chan
zhang	changǎ	chang	chang
zhao	cao	chau	chao
zhe	cǎ	chö	che
zhen	cin	chön	chen
zheng	cingǎ	chöng	cheng
zhi	ci	chī	chih
zhong	cungǎ	chung	chung
zhou	coǎ	chóu	chou
zhu	cu	chu	chu
zhua	cua	chua	chua
zhuang	cuan	chuan	chuan
zhuang	cuangǎ	chuang	chuang
zhui	cuiy	chui	chui
zhun	cün	chun	chun
zhuo	cuo	cho	cho
zi	dzi	tzi	tzu
zong	dzungǎ	tsung	tsung
zou	dzou	tsóu	tsou
zu	dzu	tsu	tsu
zuan	dzuan	tsuan	tsuan
zui	dzuiy	tsui	tsui
zun	dzun	tsun	tsun
zuo	dzuo	tso	tso

Ek 2: Ölçü Birimleri Tablosu

Song Dönemi Ölçü Birimleri

1 cun		3.14 cm
1 chi	(10 cun)	31.4 cm
1 bu	(6 chi)	1.884 m
1 zhang	(10 chi)	3.14 m
1 li	(360 bu)	678.24 m
1 dan		7.02 litre
1 jin		640 gram
1 dan	(120 jin)	76.8 kilogram

Ek 3: Kaynak Metin

諸蕃志卷上

宋趙汝适撰

志國

大秦國

大秦國（一名犁靛），西天諸國之都會，大食番商所萃之地也。其王號麻囉弗理安都城，以帛織出「金」字纏頭；所坐之物，則織以絲刻。有城市里巷。王所居舍，以水精爲柱、以石灰代瓦，多設幃簾；四圍開七門，置守者各三十人。有他國進貢者，拜於堦阼之下，祝壽而退。其人長大美皙，頗類中國；故謂之大秦。有官曹簿領，而文字習胡人；皆髦頭而衣文繡，亦有白蓋小車、旌旗之屬。及十里一亭、三十里一墩。地多獅子，遮害行旅；不百人持兵器偕行，易爲所食。宮室下鑿地道，通禮拜堂一里許。王少出，惟誦經禮佛；過七日，卽由地道往禮拜堂拜佛，從者五十餘人。國人罕識王面。若出遊，則騎馬用傘；馬之頭頂，皆飾以金玉珠寶。遞年大食國王有號素丹者，遣人進貢。如國內有警，卽令大食措置兵甲撫定。所食之物，多飯、餅、肉，不飲酒；用金銀器匙以挑之。食已，卽以金盤貯水濯手。

土產琉璃、珊瑚、生金、花錦縵布、紅瑪瑙、眞珠。又出駭鷄犀（駭鷄犀，卽通天犀也）。

漢延嘉初，其國主遣使自日南徼外來獻犀象、瑇瑁，始通中國。所供無他珍異，或疑使人隱之。晉大康中，又來貢。

或云其國西有弱水流沙，近西王母所處，幾於日所入也。按杜還經行記云：拂桑國在苦國西，亦名大秦。其人顏色紅白，男子悉着素衣，婦人皆服珠錦。好飲酒，尚乾餅，多工巧，善織絡。地方千里，勝兵萬餘，與大食相禦。西海中有市，客主同和，我往則彼去，彼來則我歸；賣者陳之於前，買者酬之於後。皆以其值置諸物旁，待領值然後收物，名曰鬼市。

大食國

大食，在泉之西北；去泉州最遠，番舶艱於直達。自泉發船四十餘日，至藍里博易，住冬；次年再發，順風六十餘日，方至其國。本國所產，多運載與三佛齊貿易轉販，以至中國。

其國雄壯，其地廣袤。民俗侈麗，甲於諸番。天氣多寒，雪厚二、三尺；故貴氈毯。國都號蜜徐篤（或作麻囉拔），據諸番衝要。王頭纏織錦番布；朔望則戴八面純金平頂冠，極天下珍寶，皆施其上。衣錦衣，繫玉帶，蹠間金履。其居以瑪瑙爲柱，以綠甘（石之透明如水晶者）爲壁，以水晶爲瓦，以碌石爲墼，以活石爲灰。帷幕之屬，悉用百花錦；其錦以真金線夾五色絲織成。檯榻飾以珠寶，堦砌包以純金，器皿鼎竈雜用金銀。結真珠爲簾，每出朝，坐於簾後。官有丞相，披金甲，戴兜鍪，持寶劍，擁衛左右。餘官曰太尉，各領兵馬二萬餘人。馬高七尺，用鐵爲鞋。士卒驍勇，武藝冠倫。街闊五

丈餘，就中鑿二丈深四尺，以備駱駝、馬、牛馱負物貨。左右鋪砌青黑石板，尤極精緻，以便來往。民居屋宇，與中國同；但瓦則以薄石爲之。民食專仰米穀，好嗜細麪、蒸羊；貧者食魚、菜。菓實皆甜無酸。取蒲萄汁爲酒，或用糖煮香藥爲思酥酒。又用蜜和香藥作眉思打華酒，其酒大煖。巨富之家，博易金銀，以量爲秤。市肆諠譁，金銀、綾錦之類，種種萃聚。工匠技術，咸精其能。王與官民皆事天，有佛名麻霞勿。七月一，削髮翦甲。歲首，清齋念經一月，每日五次拜天。農民耕種，無水旱之憂；有溪澗之水，足以灌溉。其源不知從出，當農隙時，其水止平兩岸，及農務將興，漸漸汎溢，日增一日；差官一員視水候至，廣行勸集，齊時耕種，足用之後，水退如初。國有大港，深二十餘丈。東南瀕海，支流達於諸路。港之兩岸，皆民居。日爲墟市，舟車輻湊；麻、麥、粟、豆、糖、麪、油、柴、鷄、羊、鵝、鴨、魚、蝦、棗圈、蒲萄、雜菓皆萃焉。

土地所出，眞珠、象牙、犀角、乳香、龍涎、木香、丁香、肉荳蔻、安息香、蘆薈、沒藥、血碓、阿魏、臘朥臍、鵬砂、琉璃、玻瓈、砵礪、珊瑚樹、貓兒睛、梔子花、薔薇水、沒石子、黃蠟、織金、軟錦、駝毛、布兜、羅綿、異緞等。番商輿販，係就三佛齊、佛囉安等國轉易。

麻囉抹、施曷、奴發、啞四包閑囉、施美、木俱蘭、伽力吉、毗喏耶、伊祿白達、思蓮白蓮、積吉甘眉、蒲花羅、層拔、弼琶囉、勿拔、甕篤、記施、麻嘉、弼斯囉、吉

慈尼、勿厥離，皆其屬國也。其國本波斯之別種，隋大業中，有波斯之桀黠者探穴得文石以爲瑞，乃糾合其衆，剽略資貨，聚徒浸盛，遂自立爲王，據有波斯國之西境。唐永徽以後，屢來朝貢。其王益尼末換之前，謂之白衣大食；阿婆羅拔之後，謂之黑衣大食。皇朝乾德四年，僧行勤游西域，因賜其王書以招懷之。開寶元年，遣使來朝貢。四年，同占城、闍婆致禮物於江南李煜；煜不敢受，遣使上其狀，因詔「自今勿以爲獻」。淳化四年，遣副使李亞勿來貢，引對於崇政殿；稱其國與大秦國爲鄰，土出象牙、犀角。太宗問取犀、象何法？對曰：「象用象媒，誘至漸近，以大繩羈縻之耳。犀則使人升大樹，操弓矢，伺其至，射而殺之。其小者不用弓矢，亦可捕獲」。賜以襲衣冠帶；仍賜黃金，準其所貢之直。雍熙三年，同賓曠龍國來朝。咸平六年，又遣麻尼等貢眞珠，乞不給回賜。眞宗不欲違其意，俟其還，優加恩禮。景德元年，其使與三佛齊、蒲甘使同在京師，留上元觀燈，皆賜錢縱飲。四年，偕占城來貢，優加館餼，許覽寺觀苑囿。大中祥符〔〇年〕，車駕東封，其主陁婆離上言，願執方物赴泰山；從之。四年，祀汾陰，又來；詔令陪位。舊傳廣州言大食國人無西忽盧華百三十歲，耳有重輪，貌甚偉異；自言遠慕皇化，附古邏國船舶而來。詔賜錦袍、銀帶，加束帛。元祐、開禧間，各遣使入貢。有番商曰施那幃，大食人也。躡寓泉南，輕財樂施，有西土氣習；作叢塚於城外之東南隅，以掩胡賈之遺骸。提舶林之奇記其實。

麻嘉國

麻嘉國，自麻囉拔國西去，陸行八十餘程方到；乃佛麻霞勿所生之處。佛居，用五色玉甃成。每歲遇佛忌辰，大食諸國皆至瞻禮，爭持金銀珠寶以施，仍用錦綺覆其居。後有佛墓，晝夜常有霞光，人莫能近；過則合眼。若人臨命終時，摸取墓上土塗胸，云可乘佛力超生。

層拔國

層拔國，在胡茶辣國南海島中，西接大山。其人民皆大食種落，遵大食教度。纏青番布，躡紅皮鞋，日食飯、麪、燒餅、羊肉。鄉村山林多障岫層疊，地氣暖，無寒。產象牙、生金、龍涎、黃檀香。每歲胡茶辣國及大食邊海等處發船販易，以白布、瓷器、赤銅、紅吉貝爲貨。

弼琶囉國

弼琶囉國，有四州，餘皆村落。各以豪強相尙，事天不事佛。土多駱駝、綿羊。以絡駝肉並乳及燒餅爲常饌。

產龍涎、大象牙及大犀角。象牙有重百餘斤，犀角重十餘斤。亦多木香、蘇合香

油、沒藥。瑇瑁至厚，他國悉就販焉。又產物名駱駝鶴，身頂長六、七尺，有翼能飛，但不甚高。獸名徂蠟，狀如駱駝而大如牛，色黃，前脚高五尺、後低三尺，頭高向上，皮厚一寸。又有騾子，紅白黑三色相間，紋如經帶；皆山野之獸，往往駱駝之別種也。國人好獵，時以藥箭取之。

勿拔國

勿拔國，邊海；有陸道可到大食。王紫棠色纏頭，衣衫遵大食教度爲事。

中理國

中理國，人露頭跣足，纏布不敢着衫。惟宰相及王之左右，乃着衫、纏頭以別。王居用磚甃甃砌，民屋用葵苈苫蓋。日食燒麪餅、羊乳、駱駝乳。牛、羊、駱駝甚多。大食惟此國出乳香。人多妖術，能變身作禽獸或水族形，驚眩愚俗。番舶轉販，或有怨隙，作法咀之，其船進退不可知；與勸解，方爲釋放；其國禁之甚嚴。每歲有飛禽泊郊外，不計其數；日出則絕，不見其影。國人張羅取食之，其味極佳。惟暮春有之，交夏而絕；至來歲復然。國人死，棺殮畢，欲殯，凡遠近親戚慰問，各舞劍而入，噉問孝主死故；若人殺死，我等當刃殺之報仇。孝主答以非人殺之，自保天命，乃投劍慟哭。每

歲常有太魚死飄近岸，身長十餘丈、徑高二丈餘。國人太食其肉，惟剝取腦髓及眼睛爲油；多者至三百餘燈，和灰修船舶，或用點燈。民之貧者，取其肋骨作屋桁、脊骨作門扇，截其骨節爲白。國有山，與弼琶囉國隔界，周圍四千里，大半無人煙。

山出血碣、蘆薈，水出瑇瑁、龍涎。其龍涎不知所出，忽見成塊，或三、五斤，或十斤，飄泊岸下，土人競分之。或船在海中，暮見採得。

瓊蠻國

瓊蠻國，人物如勿拔國。地主纏頭繳縵，不衣、跣足；奴僕則露首跣足，繳縵蔽體。食燒麪餅、羊肉並乳、魚、菜。

土產千年棗甚多。沿海出眞珠。山畜牧馬極蕃蔗。他國貿販，惟買馬與眞珠及千年棗，用丁香、荳蔻、腦子等爲貨。

記施國

記施國，在海嶼中，望見太食，半日可到。管州不多。王出入，騎馬、張皂傘，從者百餘人。國人白淨，身長八尺，披髮打纏；纏長八尺，半纏於頭、半垂於背。衣番衫、繳縵布，躡紅皮鞋。用金、銀錢。食麪餅、羊、魚、千年棗，不食米飯。

土產真珠、好馬。大食歲遣駱駝負薔薇水、梔子花、水銀、白銅、生銀、朱砂、紫草、細布等下船至本國，販於他國。

白達國

白達國，係大食諸國之一都會。自麻囉拔國約陸行一百三十餘程，過五十餘州乃到。國極強大，軍馬、器甲甚盛。王乃佛麻霞勿直下子孫，相襲傳位，至今二十九代，經六、七百年。大食諸國或用兵相侵，皆不敢犯其境。王出，張皂蓋，金柄；其頂有玉獅子；背負一大金月，閃耀如星，雖遠可見。城市衢陌民居豪侈，多寶物、珍段，少米、魚、菜。人食餅肉、酥酪。產金銀碾花、上等琉璃、白越諾布、蘇合油。國人相尚以好雪布纏頭，及爲衣服。七日一次削髮、剪爪甲，一日五次禮拜天，遵大食教度。以佛之子孫，故諸國歸敬焉。

弼斯囉國

弼斯囉國，地主出入，騎從千餘人，盡帶鐵甲；將官帶連環鎖子甲。聽白達節制。人食燒麵餅、羊肉。天時寒暑稍正，但無朔望。

產駱駝、綿羊、千年棗；每歲記施、甕蠻國常至其國販。

吉慈尼國

吉慈尼國，自麻羅拔國約一百二十程可到；地近西北，極寒，冬雪至春不消。國有大山圍遠，鑿山爲城，方二百餘里，外環以水。有禮拜堂二百餘，官民皆越堂禮拜，謂之厨（或作除）幟。民多豪富，居樓閣，至有五、七層者。多畜牧駝馬。人食餅、肉、乳酪、小魚、米。或欲飲飯，以牛漣拌水飲之。王手臂過膝；有戰馬百匹，各高六尺餘；騾數十匹，亦高三尺，出則更迭乘之。所射弓數石，五、七人力不能挽；馬上使鐵鎚，重五十餘斤。大食及西天諸國皆畏焉。

土產金、銀、越諾布、金絲綿、五色駝毛段、碾花、琉璃、蘇合油、無名異、摩娑石。

勿厥離國

勿厥離國，其地多石山，秋露沆漑，日曬卽凝，狀如糖霜；採而食之，清涼甘腴，蓋真甘露也。山有天生樹，一歲生粟，名蒲蘆；次歲生沒石子。

地產火浣布、珊瑚。

蘆眉國

蘆眉國，自麻囉拔西陸行三百餘程始到，亦名眉路骨國。其城屈曲七重，用黑光大石甃就；每城相去千步，有番塔三百餘。內一塔高八十丈，容四馬並驅而上，內有三百六十房。人皆纏頭揚頂，以色列段爲衣，以肉麵爲食，以金、銀爲錢。有四萬戶織錦爲業。

地產絞綃、金字越諾布、間金間絲織錦綺、摩娑石、無名異、薔薇水、梔子花、蘇合油、鵬砂及上等碾花、琉璃。人家好畜駝、馬、犬。

木蘭皮國

木蘭皮國，大食國西有巨海，海之西有國，不可勝數；大食巨艦所可至者，木蘭皮國爾。自大食之陔盤地國發舟，正西涉海百餘日方至其國。一舟可容數千人，舟中有酒食肆、機杼之屬；言舟之大者，莫木蘭皮若也。國之所產極異，麥粒長三寸。瓜圍六尺，可食二、三十人。榴重五斤，桃重二斤，香圓重二十餘斤；萵苣菜每莖可重十餘斤，其葉長三、四尺。米、麥開地窖藏之，數十年不壞。產胡羊，高數尺，尾大如扇。春剖腹取脂數十斤，再縫合而活；不取，則發臃脹死。陸行二百程，日晷長三時。秋月西風忽起，人獸速就水飲乃生，稍遲則渴死。

勿斯里國

勿斯里國，屬白達國節制。國王白皙，打纏頭，着番衫，穿皂靴。出入乘馬。前有看馬三百匹，鞍轡盡飾以金寶。有虎十頭，繫以鐵索。伏虎者百人，弄鐵索者五十人，持播棒者一百人，臂鷹者三十人。又千騎圍護，有親奴三百，各帶甲持劍；二人持御器械導王前。其後有百騎鳴鼓，儀從甚都。國人惟食餅肉，不食飯。其國多旱；管下一十六州，周回六十餘程，有雨則人民耕種反爲之漂壞。有江水極清甘，莫知水源所出。歲旱，諸國江水皆消滅，惟此水如常；田疇充足，農民藉以耕種。歲率如此，人至有七、八十歲不識雨者。舊傳蒲囉咩第三代孫名十宿，曾據此國；爲其無雨，恐有旱乾之患，遂於近江擇地置三百六十鄉村，村皆種麥，遞年供國人日食，每村供一日，三百六十村可足一年之食。又有州名憇野，傍近此江；兩年或三年必有一老人自江水中出，頭髮黑短、鬚髮皓白，坐於水中石上，惟現半身，掬水洗面剔甲。國人見之，知其爲異，近前拜問今歲人民吉凶。如其人不語若笑，則其年豐稔，民無札瘥；若盛額，則是年或次年必有凶歉、疾疫。坐良久，復沒不見。江中有水駱駝、水馬、時登岸齧草，見人則沒入水。

遏根陀國

遏根陀國，勿斯里之屬也。相傳古人異人徂葛尼於瀕海建大塔，下鑿地爲兩屋，埽

結甚密；一窖糧食，一儲器械。塔高二百丈，可通四馬齊驅而上，至三分之二。塔心開大井，結渠透大江，以防他國，兵侵則舉國據塔以拒敵。上下可容二萬人，內居守而外出戰。其頂上有鏡極大，他國或有兵船侵犯，鏡先照見，即預備守禦之計。近來爲外國人投塔下執役掃洒數年，人不疑之；忽一日，得便盜鏡拋沉海中而去。

海上雜國

崑崙層期國，在西南海上，連接大海島。常有鵬飛，蔽日移晷。有野駱駝，大鵬遇則吞之。或拾鵬翅，截其管，可作水桶。土產大象牙、犀角。西有海島，多野人，身如黑漆，虬髮；誘以食而擒之，轉賣與大食國爲奴，獲價甚厚。託以管鑰，謂其無親屬之戀也。

茶弼沙國，城方一千餘里。王着戰袍，縛金帶，頂金冠，穿皂靴。婦人着真珠衫。土產金寶極多。人民住屋有七層，每一層乃一人家。其國光明，係太陽沒入之地。至晚

日入，其聲極震，洪於雷霆。每於城門用千人吹角、鳴鑼、擊鼓，雜混日聲；不然，則孕婦及小兒聞日聲驚死。

斯加里野國，近蘆眉國界；海嶼，濶一千里。衣服、風俗、語音與蘆眉同。本國有山穴至深，四季出火；遠望則朝煙暮大，近觀則火勢烈甚。國人相與扛舁大石重五百斤或一千斤，拋擲穴中，須臾爆出，碎如浮石。每五年一次，火從石出，流轉至海邊復回；所過林木皆不燃燒，遇石則焚蕪如灰。

默伽獵國，王逐日誦經拜天，打纏頭，着毛段番衫，穿紅皮鞋；教度與大食國一同。王每出入乘馬，以大食佛經用一函乘在駱駝背前行。管下五百餘州，各有城市。有兵百萬，出入皆乘馬。人民食餅肉，有麥、無米。牛羊、駱駝、菓實之屬甚多。海水深二十丈，產珊瑚樹。

諸蕃志卷下

宋趙汝适撰

志
物

乳香

乳香，一名薰陸香；出大食之麻囉、拔施、曷奴發三國深山窮谷中。其樹大概類榕，以斧砍株，脂溢於外；結而成香，聚而成塊。以象輦之至於大食，大食以舟載易他貨於三佛齊。故香常聚於三佛齊。番商貿易至，舶司視香之多少爲殿最。而香之爲品十有三。其上者爲揀香，圓大如指頭，俗所謂「滴乳」是也。次曰餅香，其色亞於揀香。又次曰餅香，言收時貴重之，置於餅中。餅香之中，又有上、中、下三等之別。又次曰袋香，言收時止置袋中。其品亦有三，如餅香焉。又次曰乳榻。蓋香之雜於砂石者也。又次曰黑榻。蓋香色之黑者也。又次曰水濕黑榻。蓋香在舟中爲水所浸漬而氣變、色敗者也。品雜而碎者曰斫削、簸揚爲塵者曰纏末，皆乳香之別也。

沒藥

沒藥，出大食麻囉抹國。其樹高大如中國之松，皮厚一、二寸。採時先掘樹下爲坎，用斧伐其皮，脂溢於坎中；旬餘方取之。

血碣

血碣，亦出大食國。其樹略與沒藥同，但葉差大耳。採取亦如之。有瑩如鏡面者，乃樹老脂自流溢，不犯斧鑿；此爲上品。其夾插柴屑香，乃降真香之脂，俗號假血碣。

金顏香

金顏香，正出真臘，大食次之。所謂三佛齊有此香者，特自大食販運至三佛齊，而商人又自三佛齊轉販入中國耳。其香乃木之脂，有淡黃色者、有黑色者；拗開雪白爲佳，有砂石爲下。其氣勁工於聚衆香。今之爲龍涎軟香佩帶者多用之。番人亦以和香而塗其身。

蘇合香油

蘇合香油，出大食國。氣味大抵類篤耨，以濃而無滓爲上。番人多用以塗身，閩人患大風者亦做之；可合軟香及入醫用。

安息香

安息香，出三佛齊國。其香迺樹之脂也。其形色類核桃瓢，而不宜於燒。然能發衆香，故人取之以和香焉。「通典」敘西戎有安息國，後周天和、隋大業中曾朝貢，恐以此得名，而轉貨於三佛齊。

梔子花

梔子花，出大食亞巴閑、囉施美二國。狀如中國之紅花，其色淺紫，其香清越，而有醒藉。土人採花曬乾，藏之琉璃餅中。花赤希有，卽佛書所謂「薝蔔」是也。

薔薇水

薔薇水，大食國花露也。五代時，番使蒲訶散以十五餅效貢，厥後罕有至者。今多採花浸水，蒸取其液以代焉。其水多僞雜，以琉璃餅試之，翻搖數四，其泡周上下者爲真。其花與中國薔薇不同。

丁香

丁香，出大食、閩婆諸國。其狀似「丁」字，因以名之。能辟口氣，郎官咀以奏事。其大者謂之丁香母。丁香母者，即鷄舌香也。或曰雞舌香，千年棗實也。

肉荳蔻

肉荳蔻，出黃麻、駐牛嶺等深番。樹如中國之柏，高至十丈，枝幹條枝蕃衍，敷廣蔽四、五十人。春季花開，採而曬乾；今荳蔻花是也。其實如榧子，去其殼、取其肉，以灰藏之，可以耐久。按草本，其性溫。

沒石子

沒石子，出大食勿斯離。其樹如樟，歲一開花結實，如中國之茅栗，名曰沙沒律，亦名蒲蘆；可採食之。次年再生，名曰麻茶。麻茶，沒石子也。明年，又生沙沒律。聞歲方生，沒石子所以貴售；一根而異產，亦可怪也。

木香

木香，出大食，麻囉抹國、施曷、奴發亦有之。樹如中國絲瓜。冬月取其根，剉長一、二寸曬乾，以狀如鷄骨者爲上。

阿魏

阿魏，出大食木俱蘭國。其樹不甚高大，脂多流溢。土人以繩束其梢，去其尾，納以竹筒，脂滿其中；冬月破筒取脂，以皮袋收之。或曰其脂最毒，人不敢近。每採魏時，繫羊於樹下，自遠射之，脂之毒着於羊；羊斃，即以羊之脔爲阿魏。未知孰是？姑兩存之。

蘆薈，出大食奴發國；草屬也。其狀如鰲尾，土人採而以玉器搗研之，燉而成膏，置諸皮袋中，名曰蘆薈。

珊瑚樹

珊瑚樹，出大食毗喏耶國。樹生於海之至深處。初生色白，漸漸長苗拆甲，歷一歲許，色間變黃；支格交錯，高極三、四尺，大者圍尺。土人以絲繩繫五爪鐵猫兒，用烏鉛爲墜，拋擲海中發其根，以索繫於舟上絞車搭起；不能常有，募得一枝，肌理敷膩，見風則乾硬，變爲乾紅色。以最高者爲貴。若失時不舉，則致蠹敗。

琉璃

琉璃，出大食諸國。燒煉之法，與中國同。其法，用鉛硝、石膏燒成。大食則添入南鵬砂，故滋潤不烈，最耐寒暑，宿水不壞；以此貴重於中國。

珠子

真珠，出大食國之海島上，又出西難、監篋二國；廣西、湖北有亦之，但不若大食、監篋之明淨耳。每採珠用船三、四十隻，船數十人。其採珠人，以麻繩繫身、以黃蠟塞耳鼻，入水約二、三十餘丈；繩纏於船上，繩搖動則引而上。先煮蠶柎極熱，出水則急覆之；不然，寒慄致死。或遇大魚、蛟鼈諸海怪，鬚鬣所觸，往往潰腹折支；人見血一縷浮水面，則知已葬魚腹。嘗有採珠者，繩動而引之不上；衆極力舉之，足已爲蛟鼈所斷矣。所採者曰珠母；番有官監視，隨其所採籍其名，掘地爲坎，置諸坎中。月餘，珠母殼腐，取珠淘淨，與採珠者均之。珠大率以圓潔明淨者爲上；圓者置諸盤中，終日不停。番商多置夾襦內及傘柄中，規免抽解。

象牙

象牙，出大食諸國及真臘、占城二國；以大食者爲上，真臘、占城者爲下。大食諸國，惟麻囉抹最多。象生於深山窮谷中，時出野外蹂踐，人莫敢近。獵者用神勁弓以藥箭射之，象負箭而遁，未及一、二里許，藥發卽斃。臘者隨斃取其牙、埋諸土中。積至十餘株，方搬至大食，以舟運載與三佛齊、日囉亭交易。大者重五十斤至百斤；其株端直、其色潔白、其紋細籜者，大食出也。真臘、占城所產，株小色紅，重不過十數斤至二、三十斤。又有牙尖，止可作小香疊用。或曰象媒誘致，恐此乃馴象也。

犀角

犀狀如黃牛，只有一角；皮黑毛稀，舌如栗殼。其性驚悍，其走如飛；專食竹木等刺，人不敢近。獵人以硬箭自遠射之，遂取其角，謂之生角；或有自斃者，謂之倒山角。角之紋如泡，以白多黑少者爲上。

鹽臍臍

鹽臍臍，出大食伽力吉國。其形如猪，脚高如犬；其色或紅或黑。其走如飛。臘者張網於海濱捕之，取其腎而漬以油，名鹽臍臍。番惟渤泥最多。

龍涎

龍涎，大食西海多龍，枕石一睡，涎沫浮水，積而能堅；鮫人採之，以爲至寶。新者色白，稍久則紫，甚久則黑；不薰不瘳，似浮石而輕也。人云龍涎有異香，或云龍涎氣腥，能發衆香，皆非也。龍涎於香，本無損益；但能聚烟耳。和香而真用龍涎焚之，一縷翠烟浮空，結而不散，座客可用一剪分烟縷。此其所以然者，蜃氣樓臺之餘烈也。

璚瑁

璚瑁，形似龜龜。背甲十三片，黑白斑紋間錯；邊欄缺齧如鋸。無足而有四鬣，前長後短，以鬣掉水而行。鬣與首，斑文如甲。老者甲厚而黑白分明，少者甲薄而花字模糊；世傳鞭血成斑，妄也。漁者以秋間月夜採捕，肉亦可喫。出渤泥、三嶼、蒲嘿嶼、閩婆諸國。

Ö ZET

Yüksek Lisans Tezi

Zhao Rugua'nın Zhufanzhi Adlı Eserine Göre XII-XIII.Yüzyılda Orta Doğu Kentleri
ve Ticari Emtia

Shan-Ju Lin

Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hatice Oruç

Antik çağlardan beri Ortadoğu ile Çin arasındaki deniz ticareti vasıtasıyla ürün, inanç, dil, kültür ve medeniyetlerin mübadelesi sağlanmaktadır. İbn Battûta ve Marco Polo isimli Ortaçağ'ın iki ünlü seyyahının eserlerine göre Zeytûn, dünyanın büyük limanlarından biri idi. Bu tezin amacı, Zeytûn limanı gümrük nazırı Zhao Rugua tarafından 1225 yılında yazılmış olan *Zhufanzhi (Barbarların Tasviri)* isimli kitapta bahsedilen Ortadoğu kentleri ve ticari emtia ile ilgili metinleri tercüme ederek kaynakları değerlendirmektedir.

Birinci Bölüm'de Çin ile deniz ticareti yapan toplam 21 Ortadoğu kentinin coğrafi mevkii, iklimi, yerli ürünleri, kültürü, gelenek, görenek ve yerel rivayetleri detaylıca kaydedilmektedir. İkinci Bölüm'de ise Birinci Bölüm'de bahsedilen kentlerden Zeytûn limanına ithal edilen 22 çeşit ürünün dağılım, cins, üretim ve kullanımları hakkında daha detaylı, geniş ve sistematik şekilde verilmektedir. Zhao, bizzat kentlere gitmeden Çinli ve yabancı tüccarlarla mülakat yaparak ve Çin resmî hanedanlık tarihi eserlerine başvurarak eserini yazmıştır. *Zhufanzhi* adlı eserin, XII-XIII. yüzyıl Çin ve Ortadoğu kentleri arasındaki ticari münasebet tarihini incelemek için mühim bir kaynak olduğu kabul edilmektedir.

Mart 2015, 254 sayfa

Anahtar Kelimeler: Zhao Rugua, Zhufanzhi, ticaret, coğrafya, Ortadoğu kentleri, Çin

ABSTRACT

Master Thesis

Middle East Cities and Commercial Goods in the Twelfth and Thirteenth Centuries
according to Zhao Rugua's Work: Zhufanzhi

Shan-Ju Lin

Ankara University

Graduate School of Social Science

Department of Medieval History

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hatice Oruç

It is by sea-trade that brings the exchange of products, religions, languages, cultures and civilizations between Middle East and China since ancient times. Zeytun, a harbour of China, was introduced by two great travelers in the Middle Ages, Ibn Battuta and Marco Polo as the biggest harbour in the world. This thesis is about the stories which Zhao Rugua heard while serving in the custom of Zeytun, and then written down as *Zhufanzhi (Description of Barbarous Peoples)* in 1225 A.D.. The notes are translated into Turkish and the resources about Middle East cities and the commercial goods there are evaluated in this paper.

The first part of this thesis are the records of the geographical position, climate, native products, culture, tradition, custom and the local traditions of 21 Middle East cities carrying on sea-trade with China. The second part of this paper is to give more detailed, wide and systematic information about the distribution, substance, production and the use of 22 kinds of products imported to Zeytun from these cities. Without having been to these cities by himself, Zhao finished this book by the stories from Chinese and foreign traders in Zeytun, and the references from the Chinese official historical works in each dynasties. Therefore, *Zhufanzhi* is truly accepted as a vital resource for reseachers to investigate in the history of the trading intercouses in the XII. and XIII. centuries.

March 2015, 254 pages

Key Words: Zhao Rugua, Zhufanzhi, trade, geography, Middle East cities, China